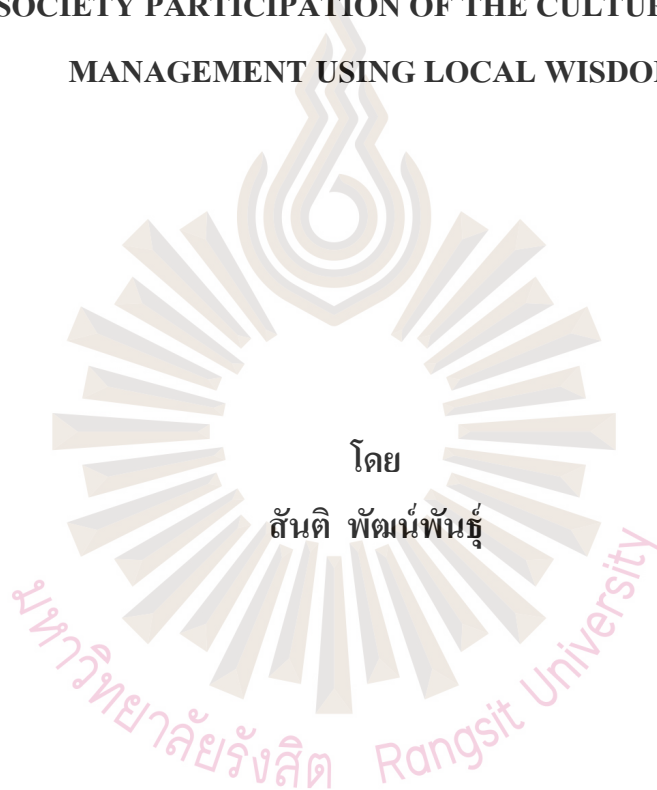

การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

CIVIL SOCIETY PARTICIPATION OF THE CULTURAL TOURISM
MANAGEMENT USING LOCAL WISDOM

คู่มือนี้พิมพ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยรัฐกิจ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2561

**CIVIL SOCIETY PARTICIPATION OF THE CULTURAL TOURISM
MANAGEMENT USING LOCAL WISDOM.**

BY

SANTI PATAPAN

**A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY IN PUBLIC ADMINISTRATION
INSTITUTE OF PUBLIC ADMINISTRATION
COLLEGE OF GOVERNMENT**

GRADUATE SCHOOL, RANGSIT UNIVERSITY

ACADEMIC YEAR 2018

คุษฎินิพนธ์เรื่อง

การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดย

สันติ พัฒน์พันธุ์

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาคุษฎินิพนธ์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2561

ศ.(พิเศษ) ดร.เอก เหล้าธรรมทัศน์
ประธานกรรมการ

พล.อ.ต.หญิง ดร.จิราภรณ์ ศรีศิลป์
กรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศ.ดร.ติน ประชัญพฤทธิ
กรรมการ

รศ.ดร.จุมพล นิมพานิช
กรรมการ

ศ.ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษา

ผศ.ดร.จิตาภา อิศิริกุล
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผศ.ร.ต.หญิง ดร.วรรณิ สุขสาตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

31 ตุลาคม 2561

Dissertation entitled

**CIVIL SOCIETY PARTICIPATION OF THE CULTURAL TOURISM
MANAGEMENT USING LOCAL WISDOM**

by

SANTI PATAPAN

was submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Doctor of Philosophy in Public Administration

Rangsit University
Academic Year 2018

Prof. Anek Laothamatas, Ph.D.
Member and Advisor

AVM Jiraporn Srisil, D.M.
Member

Prof. Tin Prachyapruit, Ph.D.
Member

Assoc. Prof. Jumpol Nimpanich, Ph.D.
Member

Prof. Somboon Suksamran, Ph.D.
Member and Advisor

Asst. Prof. Jidapa Thirasirikul, Ph.D.
Member and Co-Advisor

Approved by Graduate School

(Asst.Prof.Plt.Off. Vannee Sooksatra, D.Eng.)

Dean of Graduate School

October 31, 2018

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ประธานกรรมการขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ (ราชบัณฑิต) อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำปรึกษาในขั้นตอน และกระบวนการทำคุษฎีนิพนธ์ รวมทั้งการสนับสนุนข้อมูลและให้กำลังใจและใคร่ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิตภา ธิริศิริกุล อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมท่าน ได้กรุณาให้ความรู้ แนะนำวิธีการคิดวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี วิธีวิจัย วิเคราะห์ สรุปผล ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อคุษฎีนิพนธ์เล่มนี้เป็นอย่างยิ่ง ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ดิน ปรัชญพุทธิ และรองศาสตราจารย์ ดร.จุมพล นิมพานิช และพลอากาศตรีหญิง ดร.จิราภรณ์ ศรีศิล ที่กรุณาให้คำแนะนำแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้คำปรึกษา และประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัยจนคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอ*บคุณหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองโบราณอุททอง และตลาดสามชุกร้อยปี ที่อำนวยความสะดวกและความร่วมมือในการเก็บข้อมูลพร้อมทั้งให้สัมภาษณ์เพื่องานวิจัยในครั้งนี้ และขอบคุณเพื่อนนักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทุกท่านที่ได้มีส่วนในการสนับสนุนช่วยเหลือและเป็นกำลังในการทำคุษฎีนิพนธ์

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบคุณครอบครัว คุณพ่อสมนึก คุณแม่ยุว พัฒน์พันธุ์ ที่ให้กำเนิดเลี้ยงดูอบรมเลี้ยงดู อบรมบ่มนิสัย สั่งสอน ให้ผู้วิจัยเป็นคนขยัน ส่งเสริมสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน ทำให้ผู้วิจัยอดทนเล่าเรียนจนสำเร็จปริญญาเอก และขอบคุณภรรยาที่เป็นกำลังใจสำคัญให้ผู้วิจัยได้สามารถเรียนรู้ค้นคว้าและแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการศึกษาจนทำคุษฎีนิพนธ์นี้ได้สำเร็จ

สันติ พัฒน์พันธุ์
ผู้วิจัย

5709752 : สาขาวิชาเอก; รัฐประศาสนศาสตร์;รปด. (รัฐประศาสนศาสตร์)

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การมีส่วนร่วมของประชาสังคม, ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 สันติ พัฒน์พันธุ์ : การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารการท่องเที่ยวเชิง
 วัฒนธรรมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (CIVIL SOCIETY PARTICIPATION OF THE
 CULTURAL TOURISM MANAGEMENT USING LOCAL WISDOM) อาจารย์ที่ปรึกษา:
 ศ.ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ผศ.ดร. จิตภา ธีรศิริกุล, : 179 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาสังคมที่ทำให้เกิด
 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะด้านการมีส่วนร่วม
 ของประชาสังคม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาชุมชนท่องเที่ยว 2 ชุมชน ได้แก่
 เมืองโบราณอู่ทอง และตลาดสามชุกร้อยปีใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสารจากแหล่งปฐมภูมิและ
 ทุติภูมิและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้คำถามปลายเปิด ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม
 ได้แก่ ภาครัฐส่วนกลาง ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม จำนวน 6 คน
 การวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมใช้แนวคิดบันไดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนของ
 อาร์สไตน์ (Arnstein, 1969)

ผลการวิจัยในส่วนของเมืองโบราณอู่ทอง พบว่า มีลักษณะระดับการมีส่วนร่วมในระดับ
 บันไดขั้นที่ 3 – 5 เป็นหลัก กล่าวคือ ประชาชน ชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว กลุ่มภาคประชาสังคม
 ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอู่ทอง มีส่วนร่วมอย่างจำกัด เพราะมี
 ส่วนร่วมในบางเรื่องเท่านั้น การดำเนินการพัฒนาเมืองโบราณอู่ทองส่วนใหญ่ยังขับเคลื่อนโดย
 หน่วยงานภาครัฐ และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.)
 อย่างไรก็ตามหน่วยงาน อพท. สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ในส่วนของ
 ตลาดสามชุกร้อยปี พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคประชาสังคม คือ คณะกรรมการ
 พัฒนาตลาดสามชุกอยู่ในระดับบันไดขั้นที่ 6 – 8 เป็นหลัก กล่าวคือ ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด
 มีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง สามารถพัฒนา
 แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้ตรงตามความต้องการที่เกิดจากชุมชน

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

ข้อเสนอแนะในการวิจัย คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้น และควรให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวตลอดจนบริหารจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้นโยบายมีความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ควรเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว และควรมีการสืบสานถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับชุมชน นักท่องเที่ยว และคนรุ่นหลังต่อไป

5709752 : MAJOR: PUBLIC ADMINISTRATION; PH.D.
(PUBLIC ADMINISTRATION)

KEYWORDS : CULTURAL TOURISM, CIVIL SOCIETY, PARTICIPATION,
LOCAL WISDOM

SANTI PATAPAN: CIVIL SOCIETY PARTICIPATION OF THE CULTURAL
TOURISM MANAGEMENT USING LOCAL WISDOM. DISSERTATION ADVISOR :
PROF. SOMBOON SUKSAMRAN, PH.D. DISSERTATION CO-ADVISOR: ASST. PROF.
JIDAPA THIRASIRIKUL, PH.D., 179 p.

The objectives of this research, “Civil Society Participation of the Cultural Tourism Management Using Local Wisdom”, are to study the participation of civil society caused of cultural tourism using local wisdom and to develop suggestions on civil society participation. This research is a qualitative research with 2 case studies of U-Thong ancient city and 100 years old Sam Chuk market. Research methodology used primary and secondary data collecting through depth-interview; open-end questions, and the 3 major informants are central government office, local administration office and civil society organization, total of 6. Analysis of levels of participation used ladder levels of participation of Arnstein (Arnstein, 1969).

Research results indicated that the case study of U-Thong ancient city, civil society has level of participation of 3-5. It can explain that people, community in this tourist area, civil society organization, and Dwarawadee U-Thong ancient city tourism promotion club had limitation on participation, they only involved in some areas. Most major development were held by government office and Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (DASTA) through its master plan. But DASTA supported community participation in tourism management. In the case study of 100 years old Sam Chuk Market, the level of people and civil society participation has level of participation 6-8. It implied that society has the highest participation level. They participated in planning, decision making, and managing tourist areas by themselves. They can develop tourist attractions as per community satisfaction.

Student's Signature..... Dissertation Advisor's Signature.....

Dissertation Co-Advisor's Signature.....

Recommendations; local administration office should be more participate and let community setting up policy about community tourism development consistent with the problems and needs of community and civil society. Moreover, they should promote participation between community and tourists, and there should be procedure to relay local wisdom to society, tourists, and new generation.

Student's Signature..... Dissertation Advisor's Signature.....

Dissertation Co-Advisor's Signature.....

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญรูป	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	1
1.2 วัตถุประสงค์	10
1.3 คำถามในการวิจัย	10
1.4 สมมติฐานในการวิจัย	10
1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย	11
1.6 แนวทางการวิจัยเพื่อตอบสนองสมมติฐาน	12
1.7 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	14
1.8 การวิเคราะห์ข้อมูล	14
บทที่ 2 แนวคิดประชาสังคม การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น	16
2.1 บทบาทประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ	16
2.2 ประชาสังคมกับการมีส่วนร่วม	20
2.3 การส่งเสริมพลเมืองและประชาสังคม	26
2.4 ลักษณะรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	29
2.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	44
2.6 บทบาทประชาสังคมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	53
2.7 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	57

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 บริบทพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น	62
3.1 บริบทแหล่งท่องเที่ยวเมืองสุพรรณบุรี	62
3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี	62
3.3 เมืองโบราณอุทองกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	68
บทที่ 4 การมีส่วนร่วมของประชาสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	76
กรณีศึกษา เมืองโบราณอุทอง	
4.1 การท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณอุทอง	76
4.2 กระบวนการมีส่วนร่วม และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	79
4.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองโบราณอุทอง	96
4.4 ตัวชี้วัดประสิทธิผลและการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	114
	116
บทที่ 5 การมีส่วนร่วมของประชาสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	
กรณีศึกษา ตลาดสามชุกร้อยปี	
5.1 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตลาดสามชุกร้อยปี	116
5.2 กระบวนการมีส่วนร่วม และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	118
5.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นตลาดสามชุกร้อยปี	133
5.4 ตัวชี้วัดประสิทธิผลและการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	138
บทที่ 6 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการวิจัย	145
6.1 สรุปผลการศึกษา	145
6.2 อภิปรายผล	153
6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัย	161
บรรณานุกรม	164

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐ	173
ประวัติผู้วิจัย	179

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบ 2 กรณีศึกษา	150

สารบัญรูป

รูปที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	11
2.1 แบบจำลองบันไดระดับการมีส่วนร่วม	24
3.1 แผนที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง	71
3.2 ภาพถ่ายทางอากาศจาก Google Earth เมืองโบราณอุทอง	71
3.3 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง	75
4.1 การประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง อุทองเมืองโบราณ เมืองสร้างสรรค์การท่องเที่ยว	82
4.2 การประชุมเพื่อการมีส่วนร่วม โครงการศึกษาและออกแบบศูนย์ข้อมูลประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยวเมืองโบราณอุทอง	86
4.3 การประชุมออกแบบรายละเอียดและประมาณการค่าก่อสร้างการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	88
4.4 การติดตามความก้าวหน้าการปรับปรุงเมือง โบราณอุทอง	90
4.5 การประชุมคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมือง โบราณทวารวดี อุทอง	94
4.6 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนวนเกษตรคงเย็น	98
4.7 ปั่นสองล้อเที่ยวหมู่บ้าน สัมผัสวิถีโบราณ “บ้าน โลก”	100
4.8 การร้อยลูกปัด การผลิตลูกปัดแก้วเลียนแบบลูกปัดทวารวดีของอุทอง	102
4.9 ยกระดับบรรจุภัณฑ์สินค้าเมือง โบราณอุทองสร้างมูลค่าเพิ่ม	104
4.10 กิจกรรมการหล่อเหรียญแบบเหรียญทวารวดี	106
4.11 พระพุทธปุษยคีรีศรีสุวรรณภูมิ พระพุทธรูปแกะสลักหินขนาดใหญ่ที่สุดในโลก	111
5.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตลาดสามชุก	134
5.2 พิพิธภัณฑสถานบ้านขุนจ้านงจินารักษ์	135

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สภาพการณ์ด้านการพัฒนาด้านท่องเที่ยวไทยกระจายรายได้สู่การพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งระดับประเทศระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้และการจ้างงานให้กับประเทศเป็นอย่างมากสถานการณ์ท่องเที่ยวประเทศไทยในปี 2560 ไตรมาสแรกของไทยปรับตัวดีขึ้นจากปีที่ผ่านมา มีรายได้จากการท่องเที่ยวรวม 7.33 แสนล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 8 มีนักท่องเที่ยวตลาดต่างประเทศ 9.3 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 3 สร้างรายได้ทางการท่องเที่ยว 4.9 แสนล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 7 และนักท่องเที่ยวตลาดในประเทศ 32.5 ล้านคน/ครั้ง เพิ่มขึ้นร้อยละ 8 สร้างรายได้ทางการท่องเที่ยว 2.4 แสนล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 12 ส่วนสถานการณ์ท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติคาดการณ์ว่าเดินทางเข้าประเทศไทยประมาณ 9.5 ล้านคน ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 5 สร้างรายได้ประมาณ 5 แสนล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 8 โดยทุกภูมิภาคมีแนวโน้มที่จำนวนนักท่องเที่ยวจะขยายตัวเพิ่มขึ้นด้วยดี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552)

ทั้งนี้ประเทศไทยถูกจัดอันดับเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม เห็นได้จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานของประเทศ การเปิดกว้างในการนับถือศาสนา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงผสมผสาน หล่อหลอม พัฒนาตามกาลเวลา กระทั่งประยุกต์ร่วมกับวัฒนธรรมทั้งข้างถิ่นและข้ามถิ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมในแผ่นดินไทยที่มีการสืบสานผ่านกาลเวลามาอย่างยาวนาน แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคมมีทั้งส่วนจับต้องได้และจับต้องไม่ได้เช่น ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี รูปแบบการดำรงชีวิต การแต่งกาย เครื่องมือ เครื่องใช้ อาหารการกิน งานเทศกาล ประเพณี เป็นต้น นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ความรู้ ความสามารถ

และภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอดสืบต่อไปและเป็นอยู่มาจนถึงปัจจุบัน และสามารถเจริญงอกงามต่อไป

อย่างไรก็ตามความโดดเด่นของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการศึกษาความรู้ในพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคมโดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี (ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว, 2556)

สำหรับด้านการมีส่วนร่วมของประชาสังคมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น แรกเริ่มมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยกำหนดนโยบายจากส่วนกลางของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา หรือกระทรวงวัฒนธรรม แต่ในระยะหลัง มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่ย้ำว่าควรจะต้องให้ท้องถิ่นและภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทในการพัฒนามากขึ้นแทนที่จะเป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์จากนโยบาย โดยเอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ (2557) ซึ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของพลเมืองและชุมชนในการพัฒนาเมืองในหนังสือรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองไว้ว่า “...หากจะผลักดันพลเมืองให้มีส่วนร่วมมากขึ้น ต้องลดการบริหารของรัฐลง ลดการบริหารจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคลง แล้วกระจายอำนาจ บทบาท และทรัพยากรไปที่ท้องถิ่นให้มากขึ้น เปิดช่องทางให้ชุมชน ประชาสังคม ท้องถิ่นทำงานให้มากขึ้น สามารถมีอำนาจบทบาทในการตัดสินใจ และวางแผนในการจัดการทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน...”

จากการศึกษาเบื้องต้นปัญหาสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว คือ การกำหนดนโยบายหลัก รวมถึงปัญหาสู่การปฏิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีนโยบายสั่งการจากบนลงล่างจากส่วนกลางอย่างเดียว ในการกำหนดนโยบายรูปแบบการท่องเที่ยว โดยที่ไม่ลงมาดูบริบทพื้นที่ในการท่องเที่ยวของชุมชนหรือท้องถิ่น ปัญหาขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ปัญหาอุปสรรคในการบูรณาการแผนและนโยบายของหน่วยงานต่างๆ และปัญหาการขาดความรู้ขาดทักษะด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน Richards (2010) ได้ศึกษาเรื่อง Creative Tourism and Cultural Events กล่าวว่า การเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนเข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว

เชิงสร้างสรรค์ในชุมชน ประเทศไทยมีการปกครองแบบลำดับชั้นและกระจายอำนาจสู่การปกครองในระดับล่าง อาทิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน บางพื้นที่อาจมีหัวหน้าประชาชนชุมชน ซึ่งบุคคลทั้งสามกลุ่มมาจากบุคคลในชุมชนท้องถิ่น ทำให้มีความรู้เรื่องท้องถิ่นเป็นอย่างดีและสามารถขอความร่วมมือจากประชาชนให้เข้ามาส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับพื้นที่และสามารถดำเนินการในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อีกทั้งการยืนยันของนักวิชาการอาทิ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2540) อธิบายไว้ว่า ขบวนการประชาสังคมนี้อาจมองว่าเป็นการรวมกลุ่มของคนที่เชื่อมโยงระหว่างรัฐกับเอกชนเป็นการรวมกลุ่มของคนแปลกหน้า มิใช่เฉพาะกลุ่มของคนใกล้ชิดด้วยความสมัครใจ มีลักษณะการร่วมมือกันทำงานอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อประโยชน์ของส่วนร่วมที่ไม่ใช่รัฐ ด้วยสำนึกของความเป็นพลเมือง โดยไม่ยอมให้รัฐครอบงำ แต่ยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและทำงานร่วมกับรัฐได้ เพื่อลดขนาดและภาระหน้าที่ของรัฐให้เล็กลง เพื่อให้รัฐคงไว้ซึ่งหน้าที่หลักๆ เท่านั้น ขณะเดียวกันก็ไม่ใช่มีลักษณะปัจเจกนิยมสุดขั้ว

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2539) ได้อธิบายว่า ประชาสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มขององค์กรต่างๆ ในเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลางปราศจากการจัดตั้ง ซึ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาทุกฝ่าย ในระดับพื้นที่ อาจเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือพื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ เช่น พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นต้น

ปรากฏการณ์พัฒนาต่อเนื่องถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคมด้านนโยบายของรัฐ ดังจะเห็นได้จากรัฐบาลให้ความสำคัญต่อแนวคิดการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน ตราในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 43 ว่าบุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ และมาตรา 57 รัฐต้องอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย และต้องอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุล และยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับ

ประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560)

นอกจากนั้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 – 2564) ได้ถือหลักการ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นับเป็นเรื่องที่มีความสำคัญงานวิจัยของรุ่งรัตน์ ทองสกุล, มยุเรศ ตนะวัฒนาและวชิราภรณ์ ชนะศรี (2549) ได้กล่าวว่า ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ตามแผนและร่วมได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาค รวมถึงร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น

ประเด็นสำคัญของบทวิเคราะห์รูปแบบและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นับเป็นหัวใจสำคัญ ในการสร้างกระบวนการพัฒนาที่มีความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น ชุมชน และประชาชน มิติหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ได้แก่ การบูรณาการการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่วางอยู่บนฐานคิดที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนโดยรอบแหล่งท่องเที่ยว 2) การประสานและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทั้งในระดับประชาคมโลกและระดับประชาคมท้องถิ่น 3) การพัฒนาโครงข่ายเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้สามารถต่อยอดองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการบริหารจัดการเทคโนโลยีเชิงสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีขีดความสามารถสูงในการแข่งขัน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552)

จากผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน พบว่า การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ปราศจากการวางแผนและขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ละเลยความสำคัญ และขาดความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับกลยุทธ์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงระบบ ได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบมากมายต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวและระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในภาพรวมมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์

การพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว ยังได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากทรุดโทรมลง เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งไม่สามารถเปิดตลาดนักท่องเที่ยวใหม่ๆ พร้อมๆ กับไม่สามารถสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนใหม่ที่อยู่ในรูปของนวัตกรรมของชุมชนในเชิงสร้างสรรค์ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของตลาดได้ ซึ่งในกรณีของประเทศไทยจะเห็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมจากกรณีของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาทิ ตลาดน้ำต่างๆ แหล่งมรดกโลก และอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น (สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548)

สำหรับประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาสังคมจะสามารถก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้นั้นเป็นไปตามที่ Aref and Redzuan (2008, pp.68-72) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวควรจะสามารถส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนแบบระยะยาวรายได้เพิ่มเติมที่ได้มาจากการท่องเที่ยวมีการนำกลับไปใช้เพื่อผลประโยชน์ต่อคนท้องถิ่น เช่น ด้านการศึกษารวมทั้งต้องเพิ่มคุณค่าหรือมูลค่าให้กับสิ่งแวดล้อมชุมชนผู้ประกอบการนักท่องเที่ยวได้กรอบทางจริยธรรม

นอกเหนือไปจากนั้น การท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมสังคมวัฒนธรรมและสถานที่ให้ดำรงอยู่โดยผนวกการท่องเที่ยวไว้เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศเปิดโอกาสให้ชุมชนกำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน โดยต้องมีผลประโยชน์ร่วมกันจากทุกภาคส่วน (สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว, 2550, น.22)

จากการประมวลหลักการและเหตุผลข้างต้นสามารถสรุปสาระสังเขปได้ว่าภาคประชาสังคมต้องรวมกลุ่ม ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน กำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยการคำนึงถึงศักยภาพทรัพยากรภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชน มาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริงบนฐานองค์ความรู้และศักยภาพของชุมชน ศึกษาคุณแลเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่าย และจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมพัฒนาเป็นฐานข้อมูลท้องถิ่นให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ อาทิ การรวมกลุ่มและการจัดกิจกรรมของชุมชน ทูตทางเศรษฐกิจ ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติ ทูตภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ในชุมชน ประสานสถาบันการศึกษาในพื้นที่ และเปิดเวทีให้ภาคประชาสังคมมีบทบาทในการร่วม

พัฒนาในการจัดการองค์ความรู้ดั้งที่ ประหยัด ตะคอนรัมย์ (2544) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมจัดการ การท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นต้องสร้างความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และเปิดโอกาส ให้ท้องถิ่นดำเนินการ โดยประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทุกด้าน ได้แก่ การคิด การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การประเมินผล และการรับผลประโยชน์ร่วมกันจาก กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ

ประการสำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับจัดการการท่องเที่ยวของท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้ทุกภาคีต้องร่วมมือโดยจุดประกายให้ท้องถิ่นเป็นผู้เริ่มต้น ส่วนภาคีอื่นๆ ให้ การสนับสนุนทั้งด้านองค์ความรู้ งบประมาณและความช่วยเหลืออื่นๆ ตามความเหมาะสมเพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น ดังกรณีศึกษาวิจัยของเทิดชาย ช่วยบำรุง (2552) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ จะต้อง ครบองค์ประกอบ 5 ประการคือ

- 1) ร่วมกันวางแผน
- 2) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน
- 3) ร่วมกันใช้ประโยชน์
- 4) ร่วมติดตามและประเมินผล
- 5) ร่วมบำรุงรักษา

สามารถกล่าวเน้นย้ำได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวของชุมชนที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิตของท้องถิ่นตนเองในแง่สังคมและวัฒนธรรมโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนกำหนดทิศทาง การท่องเที่ยว การจัดการรูปแบบ การท่องเที่ยวและการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ชุมชนจะได้รับผลประโยชน์จาก การท่องเที่ยวซึ่งจะแตกต่างจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยทั่วไปที่มีการจัดการโดย ภาครัฐหรือภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้กลายเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งขององค์กร ชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งชุมชนเป็นเจ้าของมีส่วนร่วม ในการกำหนดทิศทาง การพัฒนาและตัดสินใจรวมถึงได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ทำให้มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

สำหรับมุมมองของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถอธิบายได้ว่า ปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาการทอดทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมจากภาครัฐ เนื่องจากสังคมไทยมีการเคลื่อนไหวต่อเนื่องอย่างไม่หยุดนิ่ง ทำให้ทัศนคติของคนในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง จนหลงลืมภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่มีการถ่ายทอดมาอย่างยาวนาน เราน่าจะกลับไปศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เช่น เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจแบบชาวพุทธ ที่เน้นการบริโภคพอประมาณและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น การทำเกษตรแบบอินทรีย์ การบริโภคอาหารพื้นบ้าน และสมุนไพรที่เป็นประโยชน์ การใช้พลังงานทางเลือก และนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมยุคใหม่ของไทยอย่างจริงจัง เพราะน่าจะเป็นทางเลือกของการพัฒนาที่ดีกว่าทุนนิยมอุตสาหกรรม

อย่างไรก็ตามการรื้อฟื้นและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมองอย่างวิพากษ์วิจารณ์ เลือกส่วนที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยสมัยใหม่ เพราะสังคมมีประชากรมากขึ้น แต่มีทรัพยากรลดลง และต้องรู้จักนำมาประยุกต์ใช้ควบคู่ไปกับความรู้ที่เป็นสากลในโลกปัจจุบัน ต้องเรียนรู้และใช้ชีวิตสัมพันธ์กับคนต่างชาติต่างวัฒนธรรมมากกว่าก่อน แต่ก็อยู่ในวิสัยที่จะรู้จักเลือกและพัฒนาภูมิปัญญาและจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมในการจัดการทรัพยากรต่างๆ อย่างมุ่งให้เกิดทั้งประสิทธิภาพเป็นธรรมและอย่างยั่งยืนคู่ขนานกันไปได้ภูมิปัญญาในประเทศไทยนั้น มีทั้งภูมิปัญญาระดับชาติ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ ในอดีตเช่น การกอบกู้เอกราชโดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และการเสียแผ่นดินบางส่วนของประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อรักษาเอกราชชาติไทย ทำให้ประเทศไทยไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม หรือจักรวรรดินิยม และยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือสิ่งที่แสดงความรู้ ความคิดและการกระทำของบรรพบุรุษของเรา เพื่อที่ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ที่ใช้การมีส่วนร่วมของประชาสังคมแล้ว ยังสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อีกด้วย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู รักษา ส่งเสริมภูมิปัญญาไปสู่ผลิตภัณฑ์ในชุมชนเพื่อจำหน่ายในชุมชนแหล่งท่องเที่ยวได้ในการศึกษาครั้งนี้ นิยามภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สังคม ปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัย อยู่ในจิตใจ ระบบคิด พฤติกรรมความเคยชินและความสันทัดจัดเจนที่เรียกเป็นองค์รวมว่า วัฒนธรรมของชาวบ้าน โดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการทดสอบในชีวิตจริง ผ่านกาลเวลา สถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจ สังคมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิรันดร์ จึงเป็นธรรมดาที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายสิ่งหลายอย่าง

ย่อมตกสมัยไปแล้ว ทว่าพร้อมกันนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกหลายสิ่งหลายอย่างก็ยังคงอยู่ หากแต่มีการปรับใช้ตามสถานการณ์แล้วองงามเติบโตต่อไป (เอกวิทย์ ฌ ถलग และปวีตร ว่องวีระ, 2546)

จากการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นความรู้ที่เกิดจากทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม ประสบการณ์จริงในการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละท้องถิ่น ผ่านกระบวนการสังเกต ติดตาม ลงมือปฏิบัติ ลองผิดลองถูก วิเคราะห์ แก้ไข จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อปรับใช้กับชีวิตและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม (ชนากร สังเขป, 2552) นอกจากนี้ ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม สิ่งแวดล้อมและเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้ง อีกทั้งยังเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าว่าวัฒนธรรมเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า (ประเวศ วะสี, 2536) ในส่วนของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้น เมื่อมีการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาในท้องถิ่นเรียบร้อยแล้ว พบว่าชุมชนสามารถนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ผลิตภัณฑ์ที่มีภูมิปัญญาให้เป็นอัตลักษณ์ เป็นที่ระลึก ของฝากของนักท่องเที่ยว สร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาดสูง เช่น อาหารสุขภาพ หัตถกรรม บริการสุขภาพ บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยรักษาคุณค่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งเมื่อนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นไปต่อยอดขยายผลในเชิงพาณิชย์

นอกจากนี้ Bull (1993) กล่าวว่า การท่องเที่ยวในประเทศที่กำลังพัฒนามักจะใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งในหลายๆ แห่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมและทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความน่าสนใจขึ้น การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีจะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี การใช้เทคโนโลยีในการท่องเที่ยวสามารถส่งผลให้มีการขยายตัวของรายได้ประชาชาติ การปรับปรุงพัฒนาเทคโนโลยีในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้ทุกฝ่ายเข้าถึงข้อมูลและเกิดความร่วมมือกันยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ของท้องถิ่นและประเทศในด้านการผลิตและการตลาดการท่องเที่ยว อีกทั้งภาครัฐได้ชุนนโยบายการท่องเที่ยว โดยเน้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นมาพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ สุทธิพงษ์ จุลเจริญ รองปลัดกระทรวงมหาดไทย ได้จัดนิทรรศการเทศกาลการแสดงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีทั่วไทย 2560 ร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรมเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2560 โดยกล่าวว่า “เราควรส่งเสริมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดการรวมตัวผลิตสินค้าชุมชนหรือสินค้า OTOP เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้มีของฝากจากภูมิปัญญาไทยแล้ว ยังเป็นการขับเคลื่อนส่งเสริมให้หมู่บ้าน ชุมชนเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

เพื่อให้ผู้สนใจในวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้เป็นทางเลือกอีกช่องทางหนึ่ง เราต้องร่วมกันส่งเสริมและพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย และมุ่งให้ประเทศชาติไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนสืบไป”

ความสืบเนื่องเพื่อให้ประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การวางแผนการออกแบบกลยุทธ์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญจะต้องมีความเท่าทันกับสภาพปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนใกล้เคียงและที่สำคัญที่สุด ได้แก่ การเปิดพื้นที่ใหม่ๆ เพื่อให้การท่องเที่ยวขยายออกสู่ชุมชนที่อยู่โดยรอบอันจะนำมาสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของต้องการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของคนในชุมชนเป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีมาตรฐานก่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตที่ดีและคนที่อาศัยอยู่จะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ (สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชนองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2555)

ทั้งนี้องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือที่เรียกกันว่า ยูเนสโก (UNESCO) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการประกาศและกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกโลก และกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือการท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้ในเรื่องศิลปวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของสถานที่ผ่านประสบการณ์ตรงและการมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น (Wurzburger, 2010)

ความสำคัญที่สุดในการอนุรักษ์และการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปนั้นเป็นเรื่องที่จำเป็น เพราะนอกเหนือจากความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นแล้ว ยังมีคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา และมานุษยวิทยา อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น และประเทศผ่านทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่ากังวลว่าผลจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยวและการสูญเสียมูลค่าทางวัฒนธรรม จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคมถ้าไม่มีการวางแผนอย่างเหมาะสม การจัดการเพื่อรักษาสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อนำไปสู่การวางแผนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีความอย่างยั่งยืน

จากการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์เบื้องต้นถึงความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมุ่งมั่นที่จะศึกษาประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาสังคม หน่วยงานต่างๆ ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และปัญหาการฟื้นฟู อนุรักษ์ ส่งเสริมให้มีความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เชิงบริหารจัดการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยมีเจตนารมณ์ให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นโดยตรง ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง และสาธารณประโยชน์ในประเทศไทย

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาสังคมที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
- 2) เพื่อศึกษาความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
- 3) เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เชิงบริหารจัดการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

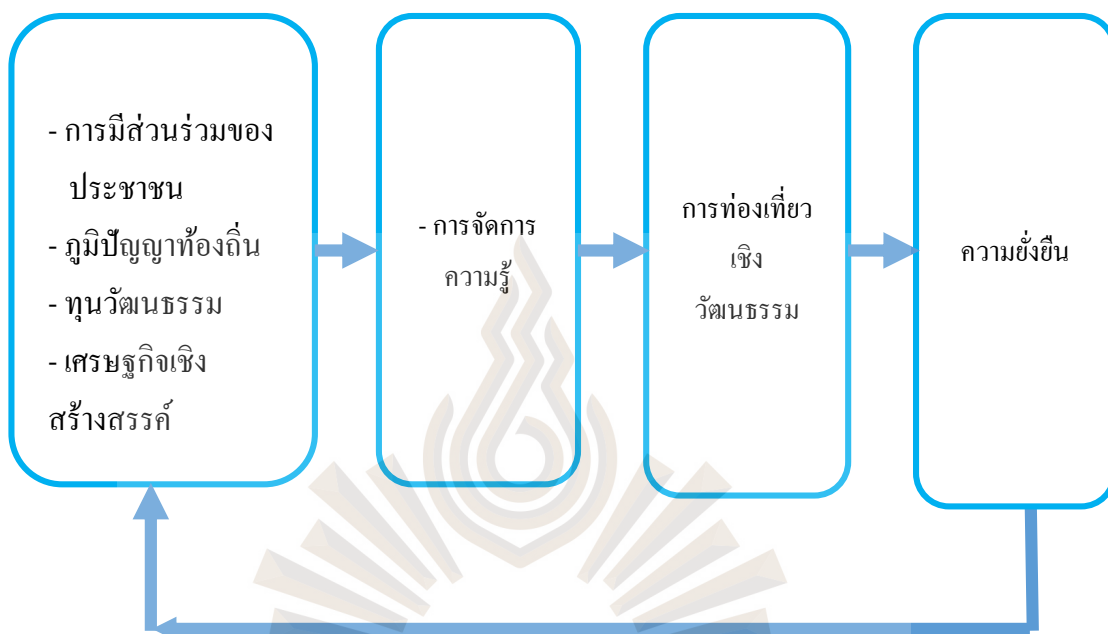
1.3 คำถามในการวิจัย

- 1) การมีส่วนร่วมของประชาสังคมทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนหรือไม่อย่างไร
- 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร

1.4 สมมติฐานในการวิจัย

- 1) การมีส่วนร่วมของประชาสังคมสามารถจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน
- 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน

1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

รูปที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย, 2561

Input	<ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ NPS (Denhardt and Denhardt, 2007) - แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และคณะ, 2557) - แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (Armstein, 1969) - แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนวัฒนธรรม - แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
Process	<ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดการจัดการความรู้
Output	<ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
Outcome	<ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

1.6 แนวทางการวิจัยเพื่อตอบสนองมติฐาน

การวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ประเภทกรณีศึกษา (Case Study) ผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาโดยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในพื้นที่เมืองโบราณอู่ทองและพื้นที่ตลาดสามชุกร้อยปี ในจังหวัดสุพรรณบุรี

เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง

พื้นที่เมืองโบราณอู่ทองเป็นเมืองที่มีคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ยังหลงเหลือให้เห็นทั้งในด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ชุมชน วัฒนธรรมอันเป็นสิ่งมีค่าที่ควรได้รับการส่งเสริมเชิดชู การพัฒนาเมืองอู่ทองจึงมุ่งเน้น ไปในด้านการค้นหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองที่มีคุณค่ามีความสำคัญ ประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ความเจริญรุ่งเรืองในอดีตพลิกฟื้นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเมืองอู่ทองในรูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของเมืองหน่วยงาน อพท. และหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจที่จะมาท่องเที่ยวในชุมชนนั้นๆ ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

วิสัยทัศน์เมืองโบราณอู่ทองคือ “อู่ทองเมืองโบราณ ต้นกำเนิดประวัติศาสตร์ อารยธรรมสุวรรณภูมิ” ได้รับความเห็นชอบการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2555 ในการประชุมคณะรัฐมนตรี โดยมีองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำแผนแม่บทแผนปฏิบัติการ โดยการแปลงทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เพื่อสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นจากแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และเป็นการเชิญชวนให้เกิดกระแสเศรษฐกิจส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของชุมชนอันเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์ รวมไปถึงการที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ร่วมรับผลประโยชน์ไปด้วยกัน ผ่านการร่วมคิด ร่วมวางแผนเมืองโบราณอู่ทอง (สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง, 2556)

หน่วยงานองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองโบราณคดีอุทอง ออกเป็น 6 ด้าน คือ หนึ่ง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สอง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาม การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว สี่ การพัฒนาบริการเพื่อการท่องเที่ยว ห้า การประชาสัมพันธ์ และ หก การบริหารจัดการ โดยใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ 10 ปี ทางหน่วยงาน อพท. ได้ให้ทางคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์ (นิด้า) ขับเคลื่อนแผนแม่บทฯ ในมิติสังคม โดยเริ่มจากการจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยวให้ความรู้ชุมชน และสร้างภาคีเครือข่ายทำงานร่วมกัน การจะฟื้นฟูอดีตดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ไม่ใช่เฉพาะหน่วยงานภาครัฐ แต่ภาคประชาชนต้องมองเห็นความสำคัญและให้ความร่วมมือในการพัฒนาทุกมิติทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม

เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ตลาดสามชุกร้อยปี

ตลาดสามชุกร้อยปีตั้งอยู่ที่ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก มีจุดเด่นอยู่ตรงที่มีวิถีชีวิตเชิงอนุรักษ์ในชุมชนแบบดั้งเดิม ความเข้มแข็งของประชาชน โดยเฉพาะภาคประชาสังคม คือ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ที่พลิกฟื้นตลาดเก่าแก่อายุนับร้อยปีให้กลับมามีชีวิตชีวา และฟื้นฟูประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากรากฐานอย่างแท้จริง อีกทั้งตลาดสามชุกเป็นแหล่งอาหารพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง รวมถึงอัยาศัยของคนในตลาดที่เป็นกันเองกับนักท่องเที่ยว ตลอดจนมีพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตแห่งแรกในประเทศไทย สถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีความเก่าแก่เกือร้อยปี

ตลาดสามชุกร้อยปี มีร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของวิถีชีวิต พ่อค้า แม่ขาย ชาวสุพรรณบุรีที่ผูกพันกับลำน้ำสายนี้ เป็นตลาดเก่าแก่โบราณตลอดริมแม่น้ำท่าจีนของจังหวัดสุพรรณบุรีและควรได้รับการอนุรักษ์ไว้ เป็นที่น่าภาคภูมิใจสำหรับชาวสุพรรณบุรีเป็นอย่างยิ่ง ที่ตลาดโบราณร้อยปีสามชุกได้รับรางวัลมรดกโลก ประเภทอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม แห่งเอเชียแปซิฟิก จากองค์การยูเนสโก

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาในประเด็นของการมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืนอย่างไร และมีการนำภูมิปัญญาทุนวัฒนธรรมในชุมชนมาส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ในพื้นที่อย่างไรและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างไร

1.7 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลเอกสาร (Documents) ทั้งจากแหล่งปฐมภูมิและแหล่งทุติยภูมิ
 2) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) เป็นการพูดคุยแบบมีเป้าหมาย โดยใช้แนวคำถามปลายเปิด ได้แก่

2.1) ภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี / รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี / องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.)

2.2) ภาครัฐส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่การท่องเที่ยว และข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง

2.3) ภาคประชาสังคม ได้แก่ ประธานชมรมการท่องเที่ยวเมืองโบราณอุทอง ประธานคณะกรรมการตลาดสามชุก ผู้นำกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

3) การสังเกต (Observation) เป็นเทคนิคการเรียนรู้ทางสังคมที่ถูกลำนำประยุกต์ใช้เพื่อรวบรวมข้อมูลแบบปฐมภูมิ ได้แก่ ภาษากาย และภาษาสัญลักษณ์ ที่กลุ่มเป้าหมายใช้ในการสื่อสาร การสังเกตทำให้ผู้วิจัยทราบถึงข้อมูลเชิงลึกของบุคคลและกลุ่มคนในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

4) ช่วงเวลาในการทำวิจัย เดือนสิงหาคม 2560 – มิถุนายน พ.ศ.2561

1.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ทั้งจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เมื่อจัดระเบียบข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

2) ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้วิจัยใช้เทคนิควิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) ควบคู่กับศาสตร์แห่งการตีความ (Hermeneutics) ในการวิเคราะห์ด้วยทศวรรษกับบริบท

3) ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ซึ่งผู้วิจัยใช้การสังเกต 2 แบบ คือ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สำหรับสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนในระยะแรกของการวิจัย และการสังเกตแบบมี

ส่วนร่วมโดยเข้าไปร่วมกิจกรรมกับกลุ่มคนในชุมชน ชักถามและจดบันทึกข้อมูลระหว่างการสังเกต และหลังการสังเกตผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

4) การนำเสนอข้อมูลในบทต่างๆ ผู้วิจัยใช้การพรรณนาวิเคราะห์

จากการที่ได้กล่าวมาในบทนำถึงความจำเป็นและความสำคัญของปัญหาในการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนกล่าวถึงเหตุผลในการทำวิจัยดังกล่าว การตั้งประเด็นคำถามไปสู่การทดสอบสมมติฐาน แนวทางการหาคำตอบในแต่ละสมมติฐาน โดยใช้แนวคิดต่างๆ และการใช้เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ สำหรับในบทที่ 2 ผู้วิจัยจะทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาอ้างอิงและนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการตอบคำถาม และทดสอบสมมติฐานในการศึกษาเรื่องนี้

บทที่ 2

แนวคิดประชาสังคม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1 บทบาทประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ

ประชาสังคมในประเทศไทยเกิดขึ้นใน พ.ศ.2524-2525 เป็นช่วงที่คอมมิวนิสต์ของไทยแตกประวัติศาสตร์ไทย กลุ่มคนจีนเป็นกลุ่มแรกๆที่ให้กำเนิด “ประชาสังคม” ในประเทศไทย เนื่องจากเป็นกลุ่มนอกรัฐ เกือบสามทศวรรษผ่านมาองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น องค์กรชาวบ้านมีการสร้างเครือข่ายต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก โดยผ่านกิจกรรมและการเคลื่อนไหวทั้งที่มีการเริ่มต้นและการพัฒนาอย่างสืบต่อเนื่องช่วยให้เกิดการเรียนรู้เปิดพื้นที่ทางความคิดและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

เมื่อประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ภาครัฐจัดมากขึ้น จนเกิดการรวมกลุ่มกันที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวคิดประชาสังคม (Civil Society) ที่มีเป้าหมายเพื่อการมีสังคมและชุมชนที่เข้มแข็งด้วยเป็นแนวคิดที่กว้าง จึงมีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย โดยทั่วไปประชาสังคม หมายถึง พื้นที่หรือส่วนของสังคมที่มีประชาชนเป็นผู้แสดงบทบาทหลัก พื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ใช่ภาครัฐ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่โดยมีกฎหมายรองรับ และภาครัฐกิจเอกชนที่เน้นดำเนินงานโดยมุ่งแสวงหาผลกำไรในพื้นที่ประชาสังคม ประชาชนทั่วไปเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการที่เป็นอิสระจากภาครัฐ และอยู่นอกบริบทการแข่งขันทางการเมือง ซึ่งกลุ่มและผู้กระทำการทางสังคมอาจมีวัฒนธรรม วิธีชีวิต วิธีคิดอันหลากหลายมาร่วมกันในกิจกรรมที่มีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด สร้างเอกลักษณ์และความเห็นร่วมกัน รวมถึงต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมในการพิทักษ์หรือเพิ่มพูนผลประโยชน์สาธารณะบางประการให้กับสังคม โดยลักษณะพื้นที่ดังกล่าวสามารถเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจระหว่างสามพื้นที่ดังกล่าวนี้ด้วย (ธีรยุทธ บุญมี, 2547, น.19)

ความเป็นมาของประชาสังคมมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานในฐานะเป็นพื้นที่ทางสังคมซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับภาครัฐ กล่าวได้ว่าประชาสังคมหมายถึง พื้นที่อิสระที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวอย่างสมัครใจของคนที่มีความเชื่อร่วมกันในคุณค่าบางประการ มีวิถีชีวิตในการปฏิบัติการร่วมกัน และต้องมียุทธศาสตร์ที่จัดให้มีการแสดงความคิดเห็นสาธารณะหรือกล่าวได้ว่าประชาสังคมคือ พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมของปัจเจกชนที่เป็นอิสระจากรัฐประชาสังคมในช่วงศตวรรษที่ 17-18 ได้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนในระบบทุนนิยม

อย่างไรก็ดี ในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ได้เกิดการตั้งคำถามกับคำว่าประชาสังคมว่าควรรวมถึงภาคเอกชนหรือไม่ เพราะภาคเอกชนมีเป้าหมายอยู่ที่ผลประโยชน์ส่วนตัว จนทำให้เกิดการทบทวนนิยามคำว่าประชาสังคม ให้แยกออกจากภาคเอกชนในฐานะที่เป็นพื้นที่อิสระที่ไม่ใช่ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน แต่เป็นพื้นที่ใหม่เรียกว่าภาคประชาสังคม ซึ่งเกิดมาจากการรวมตัวอย่างอิสระเพื่อกระทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกันในการบรรลุผลประโยชน์สาธารณะ ประชาสังคมเป็นพื้นที่สาธารณะของปัจเจกบุคคลที่โดยธรรมชาติแล้วเป็นผู้ที่มีจริยธรรมและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ถึงผู้อื่นเสมอ มีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลที่มาจากพื้นที่เศรษฐกิจและกลไกตลาด (Hann and Dunn, 1996, p.4)

แนวคิดประชาสังคมในปัจจุบันที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด คือ นิยามของนักรัฐศาสตร์ร่วมสมัยอย่าง แดร์รี ไดมอนด์ (Diamond, 1996, pp.228) ซึ่งได้อธิบายแนวคิดประชาสังคมว่า คือ อาณาบริเวณที่มีการจัดตั้งขึ้นของชีวิตทางสังคมที่มีลักษณะเป็นอาสาสมัคร มีการเติบโตอย่างเป็นอิสระจากรัฐ และอยู่ภายใต้กติการ่วมกันของสังคม คำว่าประชาสังคมจึงแตกต่างจากคำว่าสังคม เพราะเป็นพื้นที่ของพลเมืองที่จะร่วมกันกระทำการบางอย่างในพื้นที่สาธารณะ โดยมีประชาสังคมเป็นพื้นที่ตรงกลางระหว่างพื้นที่ของเอกชนและภาครัฐ ทั้งนี้รวมถึงเป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างประชาชนกับภาครัฐกิจเอกชนและภาครัฐ ด้วยเหตุนี้ประชาสังคมจึงไม่ได้เป็นเพียงความพยายามในการจำกัดอำนาจรัฐ แต่อาจเป็นพื้นที่สำหรับให้ความชอบธรรมแก่รัฐก็ได้ หากภาครัฐนั้นได้กระทำการอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรม และเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวม

นิยามประชาสังคมของนักวิชาการที่สำคัญในประเทศไทย ประเวศ วะสี (2539) ให้ความหมายว่า“ประชาคม” หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรักมีมิตรภาพมีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่ง นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช

(2539) ประชาสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มขององค์กรต่าง ๆ ในเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลาง ปราศจากการจัดตั้ง ซึ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาทุกฝ่ายในระดับพื้นที่ อาจเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือ พื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ เช่น พื้นที่ชายฝั่งทะเล ตะวันออก เป็นต้น

งานวิจัยนี้ได้ใช้นิยามประชาสังคมของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2540) ที่กล่าวว่า ขบวนการประชาคือ เครือข่ายของกลุ่ม องค์กร ที่เชื่อมโยงระหว่างรัฐกับเอกชนเป็นการรวมกลุ่มของคนแปลกหน้า มิใช่เฉพาะกลุ่มของคนใกล้ชิดด้วยความสมัครใจ มีลักษณะการร่วมมือกันทำงานอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อประโยชน์ของส่วนร่วมที่ไม่ใช่รัฐ ด้วยสำนึกของความเป็นพลเมือง โดยไม่ยอมให้รัฐครอบงำ แต่ยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและทำงานร่วมกับรัฐได้ เพื่อลดขนาดและภาวะหน้าทึบของรัฐให้เล็กลง เพื่อให้รัฐคงไว้ซึ่งหน้าที่หลัก ๆ เท่านั้น ขณะเดียวกันก็ไม่ใช่มีลักษณะปัจเจกนิยมสุดขั้ว

สำหรับงานวิจัยของ ชลธิศ ธีระจิตติ (2546, น.47-48) ได้แสดงความเห็นว่าประชาสังคมเป็น มโนทัศน์ทางยุทธศาสตร์ที่มีความหมายหลากหลายจนไม่สามารถกล่าวหานิยามใดถูกต้องทั้งหมด เพราะความหมายของคำว่าประชาสังคมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ในทางยุทธศาสตร์ของผู้ที่นำ คำว่าประชาสังคมไปใช้ว่ามีวัตถุประสงค์ในด้านใดเป็นสำคัญ เช่น หากบุคคลหนึ่งมีประสบการณ์ ทางการเมืองในการต่อสู้กับภาครัฐ ประชาสังคมจึงอาจหมายถึงพื้นที่ในการเพิ่มอำนาจให้กับ ประชาชนหรือหากอีกบุคคลหนึ่งเคยทำงานเพื่อสังคมโดยอาศัยการสนับสนุนบางอย่างจากกลไกรัฐ ประชาสังคมของบุคคลที่สองจึงอาจเชื่อมโยงหรือมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับรัฐมากกว่าบุคคลแรก

ประเด็นที่น่าจับตามองคือ การนำคำว่าประชาสังคมไปใช้ในสังคมไทยนั้นยังมีความสับสน อยู่มากในการแยกแยะระหว่างคำว่าประชาสังคม และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) กล่าวคือ สองคำ นี้ถูกใช้เสมือนมีความหมายเดียวกัน และหลายครั้งใช้ทับซ้อนกันไปมาระหว่างประชาสังคมที่เป็น พื้นที่สาธารณะและประชาสังคมที่เป็นตัวแสดงขององค์กรพัฒนาเอกชน อีกทั้งยังมีความเข้าใจผิด ที่ว่าประชาสังคมจะเกิดขึ้นในชนบทเท่านั้น เพราะไม่เชื่อว่าชุมชนเมืองจะสามารถเกิดการรวมตัว กันเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมได้ หรือกล่าวได้ว่ามีความพยายามที่จะนำคำว่าประชาสังคมไปใช้ ร่วมกับคำว่าชุมชนท้องถิ่นนิยม ทั้งที่ในนิยามสากลประชาสังคมเป็นพื้นที่ที่สามารถเกิดขึ้นได้ไม่ว่า ในเมืองหรือในชนบท

การทำให้ผู้คนตระหนักในสิทธิประโยชน์ของตนเอง เข้าใจถึงการเสียสละเสรีภาพ บางประการของตนเองเพื่อสันติสุขในสังคม และมีความรับผิดชอบต่อสังคม จึงเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนในสังคมซึ่งถือเป็นพัฒนาการทางการเมือง การแก้วิกฤติการณ์ของสังคมปัจจุบันจึงอยู่ที่ การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนาที่ควรส่งเสริมสร้างการสร้างความแข็งแรงให้กับชุมชนท้องถิ่นหรือประชาสังคม ซึ่งจะทำให้สังคมไทยเข้มแข็งและมั่นคงยั่งยืน

องค์ประกอบของประชาสังคมจากแนวคิดของณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน (2556) ได้ให้ความหมายและแบ่งองค์ประกอบคำว่า ประชาสังคมคือ ประชาสังคมเป็นกลุ่มบุคคล ตั้งแต่สองคน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มในลักษณะของกลุ่มสังคม โดยที่มาของบุคคลตั้งแต่สองคนที่ยังมารวมตัวกัน ไม่ใช่ทั้งภาครัฐและไม่ใช่ภาคธุรกิจ มีลักษณะของการรวมตัวกัน มิได้ทั้งการรวมตัวแบบเผชิญหน้ากัน เช่น เวทีการประชุม เวทีชาวบ้าน และการรวมตัวผ่านสื่อหรือช่องทางหรือวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยใช้ชื่อเรียกในรูปแบบต่าง ๆ มีการตั้งชื่อกลุ่มประชาสังคมรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน ชุมชน องค์กร เครือข่าย ในส่วนความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลที่เป็นประชาสังคมมิได้หลายรูปแบบทั้งความสัมพันธ์เชิงสิทธิที่มีอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกัน ความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ความสัมพันธ์เชิงจิตสำนึกทางสังคมร่วมกัน ความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ประเด้นร่วมกันกลุ่มประชาสังคมมีความสนใจในหัวเรื่องและประเด็นเรื่องร่วมกัน หรือในปริมณฑลเดียวกันมีกิจกรรมหรือความเคลื่อนไหวร่วมกันที่ดำเนินอยู่ระหว่างโลกที่เป็นภาครัฐกับโลกที่เป็นภาคปัจเจกชน และมีการสื่อสารระหว่างบุคคลในกลุ่มตนเอง มีการสื่อสารระหว่างกลุ่มของตนเองกับกลุ่มอื่น ๆ มีการสื่อสารระหว่างกลุ่มกับประชาชนหรือสังคม โดยอาจมีการสื่อสารระหว่างกลุ่มของตนเองกับรัฐ และอาจมีการสื่อสารระหว่างกลุ่มของตนเองกับภาคธุรกิจเอกชน

สรุปได้ว่า แนวคิดประชาสังคม จึงเป็นการคานอำนาจระหว่างรัฐกับสังคม รัฐกับกิจกรรม การรวมกลุ่มและการแสดงความคิดเห็นของสังคม ดังนั้นประชาสังคมคือสังคมที่สมาชิก กระตือรือร้นและมีจิตสำนึกร่วมกันในการทำงานร่วมกัน มีการสานเสวนาร่วมกันในประเด็นของสังคม ในสิ่งที่เป็ประโยชน์โดยรวมของภาคสาธารณะหรือของส่วนรวม การเกิดประชาสังคม ได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีการรวมตัวกัน โดยไม่มีรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการรวมตัว แต่อาจมีการสนับสนุนของรัฐเพื่อให้ชุมชนได้ทำกิจกรรมเอง โดยมีความเชื่อและจิตสำนึกร่วมกัน ประชาสังคมมีประโยชน์ในการระดมพลังมวลชน เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐให้เป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่ม และประโยชน์ส่วนรวม ให้ประชาชน

มีบทบาทในรูปการเคลื่อนไหวของประชาชนในแบบต่าง ๆ มากขึ้น และเป็นไปเพื่อปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนมีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจ เป็นหุ้นส่วนทางสังคมเพื่อป้องกันการเป็นประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพของประชาชน และเป็นพื้นที่ของพลเมืองที่แสวงหาสันติสุข

2.2 ประชาสังคมกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในประเทศไทยนั้นเริ่มต้นจากในเชิงนโยบายของรัฐซึ่งจะเห็นได้จากรัฐบาลให้ความสำคัญต่อแนวคิดการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 43 ว่า บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติและมาตรา 57 รัฐต้องอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วยและต้องอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ได้ยึดหลักการ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ที่ต่อเนื่องจาก 2 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 ที่ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักการสากลที่ได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญและจำเป็นในสังคมประชาธิปไตย กฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกติกาสูงสุดของประเทศสะท้อนเจตนารมณ์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างชัดเจน รวมถึงการปฏิรูปการบริหารงานภาครัฐภายใต้แนวคิดการบริหารภาครัฐแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) และแนวคิดธรรมาภิบาล (Good Governance) ครอบคลุมถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีกฎหมายหลายฉบับ

ประกันสิทธิของประชาชนด้านการมีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมเป็นความต้องการให้ประชาชนในระดับล่างได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการวางเป้าหมายการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การรับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน และการประเมินผล โดยประชาชนจะต้องมีอิสระและเต็มใจในการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเป็นผู้พัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงแทนการถูกเปลี่ยนแปลง โดยรับรู้ทุกขั้นตอนในการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา อีกทั้งเป็นการฝึกฝนและพัฒนาคน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของสังคมให้สามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง

กระบวนการบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมของพลเมือง (Citizen Engagement) และการสร้างชุมชน (Community Building) การบริหารรัฐกิจต้องเข้ามาช่วยสร้างและสนับสนุนชุมชน โดยส่งเสริมการเกิดและสร้างความเข้มแข็งของสถาบันในชุมชนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างรัฐกับพลเมืองการที่พลเมืองได้รวมตัวจนเกิดเป็นประชาสังคมและได้ทำประโยชน์เพื่อชุมชนและสาธารณะย่อมนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของตนเองในอันที่ได้ช่วยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกต่อชุมชนและประเทศชาติ ประชาสังคมสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายชุมชนและช่วยก่อให้เกิดทุนทางสังคม รัฐบาลจึงต้องสนองตอบต่อความต้องการและผลประโยชน์ของชุมชนและพลเมือง โดยกระตุ้นให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งเท่ากับการสร้างความรับผิดชอบให้กับพลเมืองไปในตัวด้วย

แนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ได้กล่าวไว้ในส่วนบทนำของหนังสือว่า “ข้าราชการไม่ได้ส่งมอบบริการสู่ลูกค้าแต่เขาส่งมอบประชาธิปไตย” (Denhardt and Denhardt, 2007) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า NPS เป็นแนวคิดของนักรัฐประศาสนศาสตร์สายรัฐศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณค่าหรืออุดมการณ์ โดยเฉพาะคุณค่าความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าเรื่องประสิทธิภาพหรือผลิตภาพ โดยมีแนวคิดพื้นฐานหรือรากฐานของแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ที่เน้นให้พลเมืองประชาสังคม คือ ตัวแบบชุมชนและประชาสังคม (Models of Community and Civil Society)

ตัวแบบชุมชนและประชาสังคม ชุมชนเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อวิถีชีวิตของพลเมืองโดยชุมชนอยู่บนพื้นฐานของการดูแลซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจการทำงานร่วมกันเป็นทีม การบริหารรัฐกิจต้องเข้ามาช่วยสร้างและสนับสนุนชุมชน โดยส่งเสริมการเกิดความเข้มแข็งของสถาบันในชุมชนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างรัฐกับพลเมือง และเมื่อพลเมืองและสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งย่อมนำมาซึ่งสิ่งที่เรียกว่า “ประชาสังคม” (Civil Society) โดยประชาสังคม

เป็นพลเมืองที่มีความผูกพันกันเข้าร่วมสนทนาเพื่อการดำเนินงานและพัฒนาชุมชน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่แค่การสร้างความเป็นชุมชนเท่านั้นแต่มันคือการสร้างความเป็นประชาธิปไตย การที่พลเมืองได้ร่วมตัวจนเกิดเป็นประชาสังคมได้ทำประโยชน์เพื่อชุมชนและสาธารณะ ย่อมนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของตนเองช่วยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกต่อชุมชน และประเทศชาติการดำเนินการต่างๆ ของภาคประชาสังคมจึงเปรียบเสมือนการเป็นขบวนการหรือ การเคลื่อนไหวของพลเมืองรากหญ้า

Arnstein (1969) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ถือเป็นอำนาจประเภทหนึ่งของ ประชาชนและเป็นกระบวนการการจัดสรรอำนาจ (Redistribution of Power) โดยส่งเสริมให้ ประชาชนผู้ไร้ซึ่งอำนาจ (The Have-Nots) ที่มักไม่มีโอกาส ถูกกีดกันหรือถูกแยกออกจาก กระบวนการทางการเมืองและเศรษฐกิจทั้งหลายให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการ ดังกล่าว กล่าวคือ การมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ให้ประชาชนซึ่งไร้ซึ่งอำนาจสามารถกำหนดแนวทาง ในการรับรู้และแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร การกำหนดเป้าหมายและนโยบายสาธารณะ การจัดสรรใช้ จ่ายรายได้ภาษีอากร การดำเนินงานกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ และการเปิดเผย และการกระจาย ผลประโยชน์ ทั้งนี้ตามแนวคิดดังกล่าวระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งออกได้ เป็นทั้งหมด 8 ระดับ ดังต่อไปนี้

1) ระดับชั้นชักย้ายถ่ายเท (Manipulation) กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการตรวจสอบ ฯลฯ เปรียบเสมือน “ตรายาง” ที่ถูกนำมาใช้เป็น เครื่องมือสำหรับการสร้างหรือแสวงหากการสนับสนุนแทนที่จะเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่าง แท้จริง ลำดับขั้นต่ำสุดของขั้นบันไดแห่งการมีส่วนร่วมนี้ แสดงถึงการบิดเบือนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนได้ประชาชนได้กลายเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์กิจกรรมหรือนโยบายของผู้มีอำนาจ

2) ระดับชั้นบำบัด (Therapy) จากการทดลองพฤติกรรมกลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา ความไร้ซึ่งอำนาจ (The Powerless) เปรียบเสมือนความเจ็บป่วยทางจิตใจ ภายใต้สมมติฐานนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเข้มข้นจึงเป็นสาเหตุของความเจ็บป่วย แต่อย่างไรใด

3) ระดับชั้นบอกข้อมูลข่าวสาร (Informing) การให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบ และทางเลือกนโยบายต่าง ๆ แก่ประชาชนถือเป็นครั้งแรกของการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม จุดเด่นของการมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การไหลข้อมูลทางเดียว (One Way Flow Information) และมีได้มีช่องทางสำหรับการตอบสนองความต้องการหรือการให้อำนาจแก่

ประชาชนในการต่อรองแต่อย่างใด ดังนั้น ข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนได้รับมักอยู่ ณ ขั้นตอนท้ายสุดของการวางแผนแล้ว ประชาชนแทบไม่มีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม และโครงการที่ถูกออกแบบมา เครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารดังกล่าวได้แก่ สื่อสารมวลชน เอกสารสรุปแผนงาน/โครงการ โปสเตอร์ และการให้ข้อมูลตามการร้องขอต่าง ๆ

4) ระดับขั้นปรึกษาหารือ (Consultation) การชักชวนให้ประชาชนออกมาแสดงความคิดเห็น เช่น การสำรวจความคิดเห็น การประชุมชุมชน การทำประชาพิจารณ์ ฯลฯ กิจกรรมดังกล่าวเป็นวิธีการพยายามดึงคู่ประชาชนให้มาเข้าร่วม และปริมาณการมีส่วนร่วมยังสามารถวัดผลออกเป็นเชิงปริมาณได้เช่น จำนวนประชาชนที่เข้าร่วมการประชุม จำนวนเอกสารที่แจกออกไป จำนวนแบบสอบถามที่ประชาชนตอบคำถาม ฯลฯ

5) ระดับขั้นปลอบใจ (Placation) ประชาชนเริ่มที่จะมีอิทธิพล แต่ยังคงอยู่ภายใต้สภาวะของการทำให้ประชาชนตระหนักถึงความชอบธรรมของภาครัฐอยู่ กล่าวคือ ประชาชนสามารถให้คำปรึกษาหรือเข้าร่วมในกระบวนการวางแผนได้อย่างไม่มีขอบเขต แต่การตัดสินใจในขั้นสุดท้ายยังเป็นดุลยพินิจของผู้มีอำนาจที่สามารถนำเอาคำปรึกษาหรือคำแนะนำของประชาชนมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจ ทั้งนี้ โอกาสที่ประชาชนจะได้รับการปลอบใจขึ้นอยู่กับ

5.1) คุณภาพความช่วยเหลือทางเทคนิค ระหว่างที่ประชาชนจัดลำดับนโยบาย

5.2) ระดับการรวมตัวกันของกลุ่มประชาชนเพื่อกดดันให้ผู้มีอำนาจรับฟังและตัดสินใจตามการจัดลำดับความสำคัญของนโยบายที่พวกเขาได้เสนอให้ไป

6) ระดับขั้นเป็นหุ้นส่วน (Partnership) อำนาจถูกจัดสรรผ่านการต่อรองระหว่างประชาชนกับผู้ที่มีอำนาจทั้งสองฝ่ายมีความรับผิดชอบในการวางแผนและตัดสินใจร่วมกันภายใต้รูปแบบของคณะกรรมการนโยบายร่วม คณะกรรมการวางแผน รวมทั้งคณะกรรมการแก้ไขความขัดแย้งต่าง ๆ

7) ระดับขั้นการมอบอำนาจให้ทำการแทน (Delegated Power) ประชาชนสามารถมีบทบาทในการตัดสินใจวางแผนและดำเนินการตามแผนงานต่าง ๆ ได้ประกันถึงการรับผิดชอบต่อสังคมโดยภาครัฐ ซึ่งจะป้องกันมิให้เกิดการตัดสินใจในนโยบายของรัฐแตกต่างไปจากความคิดเห็นร่วมกันของประชาชนและภาครัฐที่เกิดจากการต่อรองกับประชาชนระหว่างกันการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถที่จะตอบสนองปัญหาหรือความต้องการของประชาชนโดยไม่ต้องรอให้ถึงกระบวนการตรวจสอบหรือติดตามผลนโยบายแต่อย่างใด

8) ระดับขั้นการควบคุมโดยผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วม (Citizen Control) ประชาชนได้รับการประกันว่านโยบายและการบริหารแผนงานหรือโครงการใด ๆ ก็ตามที่มีส่วนร่วมนั้นจะเป็นไปในทิศทางที่ประชาชนต้องการอย่างแท้จริง รวมทั้งยังสามารถต่อรองข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและไม่มีใครสามารถมาเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดเหล่านั้นได้ภายหลัง

8	ขั้นการควบคุมโดยผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วม(Citizen Control)
7	ขั้นการมอบอำนาจให้ทำการแทน(Delegated Power)
6	ขั้นเป็นหุ้นส่วน(Partnership)
5	ขั้นปลอบใจ (Placation)
4	ขั้นปรึกษาหารือ(Consultation)
3	ขั้นบอกข้อมูลข่าวสาร (Informing)
2	ขั้นบำบัด (Therapy)
1	ขั้นยักย้ายถ่ายเท(Manipulation)

รูปที่ 2.1 แบบจำลองบันไดระดับการมีส่วนร่วม

ที่มา: Arnstein, 1969

จากแบบจำลองบันไดระดับการมีส่วนร่วมของอาร์สไตน์ สรุปได้ว่า

บันไดขั้นที่ 1 - 2 เป็นขั้นการมีส่วนร่วมเทียม

บันไดขั้นที่ 3 - 5 เป็นขั้นการมีส่วนร่วมพอเป็นพิธี

บันไดขั้นที่ 6 - 8 เป็นขั้นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เป็นระดับที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด

International Association of Participation (2006) หรือเรียกว่า IAP2 คือสมาคมนานาชาติด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้กล่าวถึงตัวแบบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยนำเสนอการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 5 ขั้น ซึ่งเป็นตามหลักการเดียวกับของ Arnstein คือยิ่งสูงขึ้นยิ่งสะท้อนอำนาจและอิทธิพลของประชาชนในการบริหารหรือตัดสินใจมากขึ้นด้วย จำแนกได้ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในระดับเสริมอำนาจให้ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนสูงที่สุด เพราะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะดำเนินการตามผลการตัดสินใจนั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ที่รู้จักกันดี คือ การลงประชามติหรือสภาเมือง การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้สะท้อนความยินยอมพร้อมใจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการยอมรับอำนาจการตัดสินใจของประชาชนหรือชุมชน อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมในระดับนี้

องค์กรส่วนท้องถิ่นต้องมีกระบวนการเสริมความสามารถของประชาชนให้สามารถตัดสินใจด้วยตัวเอง อาทิเช่น ข้อมูลที่ครอบคลุมเพียงพอ การเสริมทักษะให้ประชาชนวิเคราะห์ข้อมูลและตัดสินใจหาทางแก้ปัญหาที่มีคุณภาพการใช้ การมีส่วนร่วมในระดับนี้สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของประชาชนในระดับสูง

2) การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ เป็นการให้บทบาทของประชาชนในระดับสูงโดยประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำงานร่วมกันในกระบวนการของการตัดสินใจนั้นความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในการตัดสินใจค่อนข้างสูงรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้เช่น คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน และคณะที่ปรึกษาฝ่ายประชาชน ผลการตัดสินใจที่ออกมาเป็นผลการตัดสินใจร่วมกัน เชื่อว่าจะนำไปสู่การเสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคม เพราะประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในองค์กรตัดสินใจด้วยไม่ใช่เพียงให้ความคิดเห็นต่อองค์กรตัดสินใจ

3) การมีส่วนร่วมในระดับเข้ามามีบทบาท เป็นลักษณะการเปิด โอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงานตลอดกระบวนการตัดสินใจ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนอย่างจริงจังและมีจุดมุ่งหมายชัดเจน ข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในทางเลือกต่าง ๆ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนขั้นนี้ใกล้เคียงกับการมีส่วนร่วมในระดับการร่วมมือเพียงแต่รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบร่วมมือมีลักษณะเป็นกิจกรรมถาวรมากกว่าการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ อำนาจการตัดสินใจสุดท้ายยังเป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเข้มข้น ตัวอย่างเทคนิคการมีส่วนร่วมที่ใช้มาก อาทิเช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการตั้งคณะทำงานภาคประชาชน เป็นต้น

4) การมีส่วนร่วมในระดับรับฟังความคิดเห็น เป็นลักษณะการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึก และความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ ดังนั้น ประชาชนมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ให้ข้อมูล การตัดสินใจเป็นบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ เทคนิคการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เช่น การสำรวจความคิดเห็น การประชุมสาธารณะ ปัจจุบันนี้กฎหมายส่วนใหญ่ มักกำหนดให้หน่วยงานภาครัฐจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างน้อยในระดับการรับฟังความคิดเห็น

5) การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุดบทบาทของประชาชนน้อยมากเพียงแต่รับทราบที่เกิดอะไรที่ไหน ปัจจุบันการที่ภาครัฐตัดสินใจในเรื่องที่กระทบประชาชนและแจ้งให้ประชาชนทราบสะท้อนความล้ำสมัยในการบริหารงาน และสะท้อนภาครัฐทำตนเป็นพ่อร์ู้ดี แต่ในขณะที่เดียวกันจำเป็นต้องตระหนักว่า

ไม่ว่าจะเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นใด การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนเป็นเรื่องที่สำคัญมากแต่ต้องไม่ใช่การให้ข้อมูลลักษณะประชาสัมพันธ์ โดยให้มองแต่ด้านดีเท่านั้นหัวใจสำคัญคือการให้ข้อเท็จจริงและตัดสินใจแสดงความคิดเห็นอย่างมีคุณภาพ

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า หัวใจของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ไม่ว่าจะเป็นตัวแบบใดมักจะสะท้อนอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนเกิดความรู้สึกและความต้องการว่าเป็นเจ้าของร่วมกัน มีความเป็นอิสระ มีอำนาจในการตัดสินใจ มีกิจกรรมร่วมกัน สามารถจัดการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาได้ด้วยตนเอง รวมถึงสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสามารถขยายเครือข่ายในเขตพื้นที่ต่าง ๆ

ในงานวิจัยของเสาวลักษณ์ สุขวิรัช (2549, น. 658-659) ได้สรุปถึงแนวทางการบริหารแบบ NPS ว่าเป็นการเสนอตัวแบบเชิงปทัสฐานที่เน้นจริยธรรมการบริหารแบบประชาธิปไตย โดยการนำเสนอคุณค่าทางการบริหารที่แข่งขันและท้าทายคุณค่าหลักของแนวทางการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) ในการปฏิรูปการบริหารราชการบทยภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของนักบริหารรัฐกิจที่ได้กล่าวแล้วส่งผลกระทบต่อความรับผิดชอบของนักบริหารในประการแรกคือ นักบริหารต้องไม่เพียงรู้และจัดการทรัพยากรของหน่วยงานตนเองได้เท่านั้น แต่ต้องรู้จักจะที่ติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อขอความสนับสนุนและความช่วยเหลือ และนำพลเมืองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารด้วย ประการที่สองนักบริหารไม่ใช่เจ้าของกิจการตัวจริงที่จะตัดสินใจโดยรู้ผลของความล้มเหลวจะตกลงบนบ่าของตนเองแต่ความเสี่ยงในภาครัฐแตกต่างจากภาคธุรกิจ ในแนวคิด NPS ความเสี่ยงและโอกาสอยู่ภายในกรอบใหญ่ของความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยและความรับผิดชอบร่วมกัน ดังนั้น เมื่อความสำเร็จและความล้มเหลวไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่ธุรกิจเดียว เช่นในภาคเอกชน นักบริหารรัฐกิจจึงไม่ควรตัดสินใจแต่ฝ่ายเดียวว่าจะไรดีที่สุดสำหรับชุมชน แต่ควรให้พลเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องโดยมีการปรึกษาหารือกันร่วมมือกันและรับผิดชอบร่วมกัน

2.3 การส่งเสริมพลเมืองและประชาสังคม

นอกจากกระบวนการบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) ที่เป็นการผลักดันให้พลเมืองดูแลจัดการตนเองหรือชุมชนเองให้เกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นแล้วยังมีแนวคิดในงานวิจัยรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ (2557) ที่ส่งเสริม

พลเมืองและประชาสังคมในชุมชนให้เข้มแข็ง แนวคิดดังกล่าวเป็นการบริหารภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่สร้างจากประชาชน ประชาชนปกครองตนเอง เป้าหมายคือการมีสังคมประชาธิปไตยที่ดี (Good Democratic Society) ซึ่งประชาชนจะถามกันเองว่าเราทำอะไร และควรทำอะไรให้กับชุมชนท้องถิ่นและสังคม เป็นประชาธิปไตยที่อาศัยการปรึกษาหารือซึ่งกำหนดโดยพลเมืองหรือสังคม (Deliberative Democracy) สนับสนุนความหลากหลายได้แต่เน้นส่วนรวมทั้งลดเฉพาะส่วนบ้างพลเมืองเป็นผู้ควบคุมการบริหารรวมทั้งคนที่อยู่ในระบบการเมืองหรือระบบสังคม โดยมีพลเมืองเป็นหลัก และรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากร และอำนวยความสะดวกให้ ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองและประชาสังคมบ้านเมืองเป็นเรื่องของพวกเขา

การให้ความสำคัญกับพลเมืองและประชาสังคมนั้นสืบเนื่องจากความคิดที่ว่าบ้านเมืองเป็นเรื่องของทุกคน รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจึงเน้นที่การจัดการตนเองของประชาชน (Self-Government) ประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ที่หล่อเลี้ยงด้วยคุณธรรมแห่งพลเมือง (Civic Virtue) เห็นว่าบ้านเมืองเป็นของร่วมกัน (Commonwealth) เป็นผลลัพธ์การจัดการตนเอง ปัญหาสาธารณะควรได้รับการแก้ไขอย่างที่เป็นศักยภาพของพลเมือง และวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ถูกสร้างขึ้น มีการยอมรับและเคารพในศักยภาพของประชาชนรวมทั้งเคารพและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ข้าราชการมีทัศนคติว่าประชาชนเป็นพลัง เป็นสมองเป็นทรัพย์สิน ประชาชนร่วมคิดร่วมทำและตรวจสอบนโยบาย ย้ำความสัมพันธภาพจากข้างล่างขึ้นบน (Bottom-Up) นำโดยสังคมท้องถิ่นและชุมชนได้ด้วย

สิ่งที่สังคมไทยต้องการคือ สังคมที่มีจารีตการเรียนรู้แบบใหม่ให้พลเมืองไทยมีความรู้กว้างขวางหลากหลายกล้าวิพากษ์วิจารณ์ ให้มีจิตสำนึกการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างฉลาดและสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับพลเมืองไทยที่มีวัฒนธรรมทางจิตใจแบบใหม่ ให้ความรู้เป็นรากฐาน มีจิตสาธารณะ รักความเป็นธรรม ใจกว้างและมีความกล้าหาญในทางที่ถูกต้อง นอกจากนั้นสิ่งที่ขาดไปในการสร้างพลเมืองไทยคือ สิทธิและหน้าที่ในความหมายของสิทธิพลเมืองที่จะตรวจสอบควบคุมการใช้อำนาจรัฐ ตลอดจนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเด็นสุดท้ายที่ต้องกระตุ้นให้เพิ่มมากขึ้น เป็นการเสริมสร้างพลเมืองที่เห็น “คุณค่าความเป็นมนุษย์” ให้ประชาชนตระหนักถึงความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยให้เป็นวัฒนธรรมแห่งความเสมอภาค และให้พลเมืองไทยปฏิบัติเสริมความรุนแรงในทุกรูปแบบ (สายชล สัตยานุรักษ์, 2555)

หากคนไทยปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมบางอย่างที่ฝังรากลึกมานานได้บ้าง เมื่อนั้นรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจะเป็นแนวคิดสำคัญที่สามารถนำพาความเจริญรุ่งเรืองเรื่องผู้การบริหารงานภาครัฐของประเทศไทยได้อย่างเห็นผลชัดเจนและได้ประสิทธิผลสูงสุดอย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถนำแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองไปใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยเน้นไปที่พลเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนต้องช่วยกันดูแลจัดการและพัฒนาบ้านเมืองด้วยตนเอง รัฐประศาสนศาสตร์แบบใหม่นี้สนใจพลเมืองที่เป็นชุมชน ประชาสังคมท้องถิ่นสนับสนุนการกระจายอำนาจและการบริหารจัดการตนเองของชุมชนประชาสังคมท้องถิ่นต้องลดการบริหารของรัฐลง ลดการบริหารจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคลง สิ่งสำคัญต้องกระจายอำนาจบทบาทและทรัพยากรต่าง ๆ ไปที่ท้องถิ่นชุมชนและส่งเสริมประชาสังคมให้มากขึ้น แน่นอนรัฐบาล ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคยังต้องมีอยู่ แต่จะต้องเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ เปิดช่องทางให้ท้องถิ่น ชุมชน และประชาสังคมมีความสำคัญในการทำงานและมีส่วนร่วม ดังที่จะกล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาสังคมต่อไป

นอกจากนี้ แนวคิดในการพัฒนาประเทศโดยท้องถิ่น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560ข, น.24-27) สนับสนุนให้คนในท้องถิ่นภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น ประชาชนพลเมืองสามารถสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นตนเองได้มากกว่าส่วนกลาง โดยที่ไม่ต้องอาศัยกรมศิลปากรหรือกระทรวงวัฒนธรรม คนในท้องถิ่นต้องสร้างท้องถิ่นให้เป็นเมืองตามอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละท้องถิ่น

สรุปได้ว่า กระบวนการแนวคิดที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างให้ประชาชน พลเมือง ในชุมชนเกิดความเข้มแข็ง พื้นฐานที่สำคัญภาครัฐ และท้องถิ่น ต้องส่งเสริมให้ประชาชน พลเมือง ประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการวางเป้าหมาย การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรมการรับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันตามกระบวนการมีส่วนร่วม

2.4 ลักษณะรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สังคมในปัจจุบันมีความตระหนักถึงความสำคัญของศิลปะ วัฒนธรรม เทศกาลรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้นทั้งนี้การตื่นตัวต่อวัฒนธรรมประกอบกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของในแต่ละพื้นที่เป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังจะเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้กลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในยุโรป อีกทั้งประเทศอื่น ๆ ได้พยายามที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศของตนเอง นอกจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศและนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคแล้วการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปประเทศต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการสร้างรายได้ให้กับประเทศของตนอย่างมหาศาล จึงนำวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในกลยุทธ์ของประเทศ เช่น ประเทศเกาหลีได้มีการจัดตั้งหน่วยงานอิสระที่สนับสนุนภาคเอกชนในการส่งออกสินค้าวัฒนธรรมซึ่งเราจะเห็น โฆษณาการท่องเที่ยวของเกาหลีที่เน้นการสัมผัสวัฒนธรรมและเทคโนโลยี รวมถึงการโฆษณาแฝงในภาพยนตร์ซีรีส์ต่าง ๆ ของเกาหลี ในขณะที่ประเทศสิงคโปร์ก็พยายามใช้ความหลากหลายของเชื้อชาติ เป็นจุดขายในการท่องเที่ยวเช่นกัน ภายใต้แนวคิดที่ว่า Uniquely Singapore โดยมีการฟื้นฟูแหล่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนสิงคโปร์ เชื้อชาติจีน อินเดียและมลายูในประเทศให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว สำหรับประเทศมาเลเซีย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเน้นความเป็นมุสลิมสำหรับนักท่องเที่ยวที่อยากสัมผัสวิถีต่าง ๆ ของมุสลิม ยังมีประเทศอื่นๆ อีกมากมายที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ เช่น จีน ประเทศในยุโรปและออสเตรเลีย ในขณะที่บางประเทศมีศักยภาพ ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ยังมีปัญหาในด้านการเมืองภายในประเทศ หรือยังไม่มีนโยบายที่ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว เช่น พม่า เวียดนาม ประเทศในแอฟริกา และตะวันออกกลาง เป็นต้น

ลักษณะรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยแล้วการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้และการจ้างงานให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามท่ามกลางการแข่งขันของตลาดท่องเที่ยวที่สูงขึ้น กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และได้มีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน

ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืนนั้น แนวคิดที่จะช่วยในการทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกิดความยั่งยืนต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือการที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการให้มีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ และมีเป้าหมายอยู่ที่การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายใต้กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง และสิ่งสำคัญคือการเตรียมความพร้อมของชุมชนต่อการรองรับในการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมาก(องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2556) ได้กล่าวถึง

หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของ
- 2) ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
- 3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
- 4) ยกระดับคุณภาพชีวิต
- 5) มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
- 6) คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
- 8) เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- 9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
- 10) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องธรมรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของ

ชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือ อพท.เป็นหน่วยงานภาครัฐ ในรูปแบบ “องค์การมหาชน” ที่เกิดขึ้นจากการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง อพท. พ.ศ.2546 ในราชกิจจานุเบกษา หน้าที่ 2 เล่มที่ 120 ตอนที่ 49 ก 2 มิถุนายน 2546 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งขึ้นเนื่องจากรัฐมีนโยบายที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้และกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่น โดยให้มีการบริหารและพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการ มีองค์กรกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ และประสานงานกับท้องถิ่นหรือพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวให้มีการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในเชิงคุณภาพ รวมทั้งสามารถระดมบุคลากร งบประมาณ และเครื่องมือเครื่องใช้มาใช้ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างมีเอกภาพ และแก้ไขปัญหาโดยรวดเร็ว ตลอดจนส่งเสริมให้มีการนำความรู้ด้านการบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้ เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้

อพท. ได้รับการจัดตั้งขึ้น เพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นหน่วยงานในการกำหนดนโยบาย และแผนการบริหารการพัฒนา ในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมถึงการประสานหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น และประชาชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล และเกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม คงสภาพแหล่งท่องเที่ยวให้มีความงดงาม สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม

รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นมีความหลากหลายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่ชุมชนมีหรืออาจกล่าวได้ว่าขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้น ๆ ที่ชุมชนสามารถหยิบยกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวขึ้นมาซึ่งรายได้จากการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดของชุมชน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาที่ชุมชนจะได้รับประโยชน์สูงสุด ดังเช่นที่ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ในเวทีวิชาการท่องเที่ยวโดยชุมชน อพท.เมื่อปี 2555 ว่า “หากชุมชนใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือและใช้

อย่างเข้าใจ การท่องเที่ยวก็จะเป็นจุดคานงัดนำไปสู่การพัฒนาสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี สิ่งสำคัญต้องเริ่มจากชุมชน ให้คนในชุมชนเข้าใจการท่องเที่ยวอย่างถ่องแท้”

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนความอยู่รอดของชุมชนขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน คนในชุมชนมีความเชื่อมโยงผูกพันกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สร้างความร่วมมือของหน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ ยังมีส่วนสนับสนุนการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บอกลถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนจะทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมโดยที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย มีการสืบทอดสู่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนในการนำเสนอ “ของดี”ชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้ ทำให้เกิดการสืบค้นถ่ายทอด และฟื้นฟูวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนมีการบริหารจัดการและร่วมกันกำหนดว่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอะไรบ้างที่ชุมชนพร้อมในการนำเสนอและสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ตลอดจนมีแนวทางปฏิบัติตัวสำหรับนักท่องเที่ยว การที่มีนักท่องเที่ยวสนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมคนท้องถิ่นเป็นตัวกระตุ้นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและมีชีวิตชีวาในการนำเสนอข้อมูล สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้กับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตน ทำให้เยาวชนคนรุ่นหลังเห็นคุณค่าของชุมชนตนเอง

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเป็นการดึงคนจากภายนอกมาเรียนรู้ชุมชน แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนคือ วิถีชีวิตที่แตกต่างวัฒนธรรมดั้งเดิม และแหล่งท่องเที่ยวที่มีความอุดมสมบูรณ์ จุดดึงดูดคือ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นรายได้เสริมที่สามารถนำรายได้นั้นไปดำรงชีพ โดยที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิมหรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัวในการสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สร้างงาน

ให้กับคนในชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและสาธารณประโยชน์

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล เพื่อใช้การท่องเที่ยวชุมชนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน และเป็นเครื่องมือในการสร้างความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวชุมชนของไทยสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวของไทยเป็นสัดส่วนกว่าร้อยละ 20 ของรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งหมดของไทย และมีแนวโน้มที่จะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเรื่อย เนื่องจากทิศทางการเดินทางท่องเที่ยวในปัจจุบันที่นักท่องเที่ยวต้องการสัมผัสประสบการณ์แปลกใหม่ วิถีชีวิตชุมชนมากขึ้น และภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกก็เป็นเป้าหมายหลักของนักท่องเที่ยวที่ต้องการจะเดินทางมาเยือนประเทศไทยจึงมีโอกาสที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรมการท่องเที่ยวกับชุมชนได้มากขึ้น อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวชุมชนของไทยมีความโดดเด่นในแง่ความหลากหลายทางธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีที่มีเอกลักษณ์ชัดเจนแต่ยังขาดศักยภาพในการรื้อเรียงเรื่องราวที่จะถ่ายทอดให้กับกลุ่มเป้าหมายและขาดความสามารถในการกระตุ้นการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว เนื่องจากมีแนวโน้มค่าใช้จ่ายต่อทริปลดลง igitany การท่องเที่ยวชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม แม้ไม่ใช่การท่องเที่ยวที่จะรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั้งตลาดในประเทศ และตลาดต่างประเทศ (ปวีณา นาแกมพลอย, 2559)

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนควรประเมินแหล่งชุมชนที่มีศักยภาพและคนในชุมชนมีความพร้อมต้นตอที่จะพัฒนาชุมชน ภาครัฐต้องร่วมกับหน่วยงานภาคเอกชน และภาคประชาสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไปเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว การจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางต่างๆ จากนั้นจึงร่วมกันพัฒนาสินค้าท่องเที่ยว โดยเน้นสินค้าที่แสดงเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เพื่อกระตุ้นการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว และการให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์สื่อสารเรื่องราวแหล่งท่องเที่ยวชุมชนผ่านช่องทางออนไลน์ igitany การพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนยังมีข้อควรระวังและความท้าทายของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน (ปวีณา นาแกมพลอย, 2559) ได้แก่

- 1) การสร้างความเข้าใจร่วมกันในจุดประสงค์ที่แท้จริงของการพัฒนาชุมชน เพื่อให้การบริหารจัดการในระยะยาวเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ไม่เกิดความแตกแยกในภายหลัง
- 2) การรักษาวิถีชีวิต ประเพณี และเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นจุดขายหลักของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ให้รักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิม ไม่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีนักท่องเที่ยวไปเยือนมากขึ้น
- 3) ภัยธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ปัจจัยดังกล่าว เป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่ควรมีความตระหนักและเตรียมพร้อมรับมือ เพื่อเป็นการสร้างมาตรฐานด้านความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว และการสร้างความยั่งยืนให้กับแหล่งท่องเที่ยว

กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยวแล้วนั้น ผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริการ ส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครูอาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการฝึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกัน ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป

ดังที่พจนานา สวนศรี (2546, น.185-188) ได้กล่าวไว้ว่าวิสัยทัศน์ชุมชนหลายแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นฝ่ายจัดการเองนั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

- 1) มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอก ให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น
- 2) การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามาจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติอยู่ในกฎ กติกาของชุมชน การจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้าง

มาตรฐานต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไปจนขีดความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้

3) การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยว

ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเองที่มีความภูมิใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเองที่พร้อมจะสื่อต่อคนภายนอกโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด นอกจากนี้แล้วชุมชนเองยังต้องการความเข้าใจ ความร่วมมือของนักท่องเที่ยวเคารพในกฎกติกาที่ชุมชนร่วมกันสร้างไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม

สรุปได้ว่าในการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีเป้าหมายหลักคือการพัฒนาชุมชนให้มีการบริหารจัดการที่ดีขึ้น มีการสืบสานวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรม การท่องเที่ยวและรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาชุมชน ซึ่งการพัฒนาจะสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของชุมชน และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

ลักษณะรูปแบบที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพความรู้ ความเข้าใจและความซาบซึ้งตรงใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคล วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุดในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้าน การสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวด้วย

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม มีทั้งส่วนจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น ศิลปะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี รูปแบบการดำรงชีวิต การแต่งกาย เครื่องมือ เครื่องใช้ อาหารการกิน เป็นต้น นอกจากนี้

วัฒนธรรมยังเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ และภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหมดที่ได้ช่วยให้นักท่องเที่ยวในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญเติบโตได้ และเป็นอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญด้านการท่องเที่ยว แต่การเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดการจัดการที่ดีทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น จนขาดความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่และส่งผลกระทบทางลบต่อการท่องเที่ยว จึงจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ

การที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้น การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญทั้งในด้านการจัดการ ด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้เป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวนั้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่คือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมหรือชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นจัดขึ้นเพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินพร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมมีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดีรวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นให้มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้นิยามการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวรรณ วรย์วานิช (2546) ซึ่งได้ศึกษารวบรวมเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมงานเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องในเทศกาลต่าง ๆ เป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้ประโยชน์ต่อท้องถิ่นซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญคือ

- 1) เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของแต่ละท้องถิ่นและสมควรที่จะดำรงรักษาให้คงอยู่ไว้สืบต่อไป
- 2) เจ้าของพื้นที่ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งด้านการวางแผน การจัดการและการอนุรักษ์
- 3) มีวิทยากรและมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น
- 4) มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลินความประทับใจ

แบบจำลองการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากความสำคัญและแนวคิดเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำมาสู่การวางแผนการจัดการและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนการวางแผนกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับประเทศไทย จากการศึกษาของ Bywater (1993) ได้แยกประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท

- 1) นักท่องเที่ยวตามแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Culturally Motivated) หมายถึง ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรมนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจที่จะเรียนรู้ ศึกษาวัฒนธรรม และมีพฤติกรรมที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะเวลานาน
- 2) นักท่องเที่ยวตามแรงบันดาลใจทางวัฒนธรรม (Culturally Inspired) หมายถึง ผู้ที่ถูกดึงดูดใจด้วยศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว
- 3) นักท่องเที่ยวตามแรงดึงดูดทางวัฒนธรรม (Culturally Attracted) หมายถึง ผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะมีระยะเวลาในการท่องเที่ยวสั้น อาจจะเป็นในลักษณะเยี่ยมชมมากกว่าการพักอาศัย

ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของกาญจนา แสงล้อมสุวรรณ และศรัณยา แสงล้อมสุวรรณ (2555) ได้กล่าวไว้ว่า หัวใจสำคัญของการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีการเติบโตอย่างยั่งยืน คือการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะสำเร็จลุล่วงไปได้จะต้องอาศัยความร่วมมือกันจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ และชุมชน ขั้นตอนของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น ประกอบด้วยการตลาดที่จะต้องตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว การวางแผน โครงการพัฒนาแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงการวางแผนการใช้พื้นที่การวางแผนการขนส่ง การประเมินผลกระทบและศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อทั้งคนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมและนักท่องเที่ยวได้นั้นจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ทั้งผู้ที่อยู่ในชุมชน และผู้ที่ได้รับจากการใช้มรดกทางวัฒนธรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนท้องถิ่นที่เป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนจำเป็นต้องมีบทบาทสูงสุดในการตัดสินใจว่าจะให้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้นพัฒนาไปในทิศทางใด โดยผ่านกระบวนการวางแผนที่เป็นระบบ และกลยุทธ์การพัฒนาอื่น ๆ ได้แก่ การกำหนดดัชนีระดับการพัฒนา การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว การกำหนดมาตรฐานสิ่งก่อสร้าง การพัฒนาคนท้องถิ่นและการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย, 2554)

เมื่อมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนวัฒนธรรม มาใช้ในการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กระบวนการที่จะพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนวัฒนธรรม เพื่อสร้างมูลค่าสินค้าสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมให้มีประสิทธิผลและยั่งยืนนั้นปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่พัฒนาต่อยอดจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มุ่งเน้นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจากชุมชน และส่งเสริมการผลิตสินค้าท้องถิ่นป้อนสู่ตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (Wurzburger, 2010) ตัวอย่างกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เช่นการเรียนรู้ภาษาท้องถิ่น การทอผ้า การวาดภาพวาด การแกะสลัก และการทำอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ Creative Economy เป็นแนวคิดที่จะสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งต่อภาคการผลิต บริการ ภาคการขาย หรือแม้แต่อุตสาหกรรมบันเทิงเป็นแนวคิดที่อยู่บนการทำงานแบบใหม่ที่มีปัจจัยหลักมาจากความสามารถและทักษะพิเศษของบุคคลเป็นระบบเศรษฐกิจใหม่ที่มีกระบวนการนำเอาวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีมารวมเข้าด้วยกันก่อให้เกิดอุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry) หรือ อุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม (Culture Industry)

Howkins (2001) เจ้าของผลงานหนังสือ Creative Economy ชาวอังกฤษได้อธิบายว่า เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ คือ “การสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดของมนุษย์” เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เกิดขึ้นเมื่อมีการใช้ความคิด (Ideas) ผลิตสินค้าและบริการ

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในบริบทประเทศไทย คือการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการสร้างและใช้องค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรม ในการผลิตสินค้าและบริการใหม่ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจสร้างสรรค์มีองค์ประกอบรวมในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจหลายประการ อาทิการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) การใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคมและเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ นอกจากนี้การพัฒนาทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ จะสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์ภายใต้แนวคิดสร้างสรรค์ ได้นั้นต้องมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจหลักที่สำคัญ

การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในประเทศไทยเป็นแนวทางหนึ่งของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการผลิตให้สมดุลและยั่งยืนภายใต้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ซึ่งมีหลักการสำคัญคือการเพิ่มคุณค่าของสินค้าและบริการ (Value Creation) โดยใช้องค์ความรู้และนวัตกรรม อีกทั้งความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นไทยซึ่งจะทำให้การพัฒนาประเทศไทยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศพัฒนาแล้วที่ได้นำกระบวนการความคิดอย่างสร้างสรรค์บนแรงบันดาลใจจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สั่งสมมายาวนานของสังคม เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและเชื่อมโยงไปสู่คุณค่าทางสังคมจนกลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในที่สุด (เสาวรภย์ กุสุมา ณ อยุธยา, 2553)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 เศรษฐกิจสร้างสรรค์จะเป็นองค์ประกอบสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจสร้างสรรค์จะเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศด้วยการสร้างคนไทยให้เป็นนักคิด นักสร้างสรรค์ส่งเสริมให้ใช้ทรัพย์สินทางปัญญาในเชิงพาณิชย์แปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน โดยรัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือ

แหล่งเงินทุน เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้แสดงขีดความสามารถด้านความคิดสร้างสรรค์อย่างเต็มที่ รวมถึงการเปลี่ยนระบบการบริหารจัดการทรัพยากรปัญหาให้มีประสิทธิภาพ

กระบวนการสร้างสรรค์ทางความคิดอันชาญฉลาดที่บ่มเพาะจากประสบการณ์ ก่อกำเนิด เกิดเป็นผลงานที่รังสรรค์ขึ้นด้วยจิตวิญญาณ ภูมิปัญญาคือแก่นของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) อันเป็นแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์ผลงาน และการใช้ทรัพยากรปัญหาที่เชื่อมโยงกับฐานรากทาง วัฒนธรรมเข้ากับการสั่งสมความรู้ของสังคมเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นทรัพยากร อันมีค่าจำนวนมาก สามารถนำมาใช้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดีหากเรารู้จักนำทรัพยากร เหล่านี้มาสร้างสรรค์พัฒนาหรือต่อยอด เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มก็สามารถสร้างประโยชน์ทางการค้า และเศรษฐกิจของประเทศได้ซึ่งในการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะทำให้ประเทศไทย สามารถพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกได้มากขึ้น และประเทศไทยจะมีรากฐานเพียงพอที่จะก้าวไปสู่การเป็นสังคมเศรษฐกิจบนพื้นฐานการสร้างสรรค์ได้ต่อไป

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ได้เป็นการทำลายสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น การจะพัฒนาให้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ ต้องเข้าใจว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมสิ่งที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็น สิ่งที่สัมผัสจับต้องได้ มีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรรูปธรรม ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการหรือสร้าง ความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้คนในท้องถิ่น โดยที่มีการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อ ตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังคงสามารถรักษา เอกสิทธิ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและระบบนิเวศในพื้นที่นั้นไว้ด้วยดังที่ องค์การ Eastern Caribbean States Organization (OECS) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การใช้ประโยชน์สูงสุดในทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ดีให้แก่ผู้มาเยือน และเป็น การปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยความร่วมมือของหลาย ๆ ฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนใน ท้องถิ่นนั้น ๆ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ขอให้ราชบัณฑิตยสถานช่วยบัญญัติคำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ได้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้ยาวนานที่สุด

การจะพัฒนาให้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ต้องเข้าใจว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นมีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมสิ่งที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่สัมผัสจับต้องได้ มีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรรูปธรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเช่น ป่าไม้ ภูเขา สัตว์ป่า ทะเลสาบ ถ้ำ น้ำตก ส่วนที่เป็นรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ กิจกรรมการเล่นต่างๆ ในท้องถิ่น สวนสาธารณะ สวนสนุก โรงภาพยนตร์ และศูนย์การค้า เป็นต้น

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะช่วยทำให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ การท่องเที่ยวทุกประเภทจึงควรจะเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสามารถอยู่รอดได้ ซึ่งสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้กล่าวว่า หลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1) การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) ควรมีการคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญมากต่อการท่องเที่ยว

2) การลดการบริโภคที่มากเกินไปและความจำเป็นและการลดปริมาณของเสีย (Reducing Over-Consumption and Waste) ทำให้มีทรัพยากรเหลือเก็บไว้ใช้ได้ยาวนานขึ้นและเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดของเสีย หรือการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายไป

3) การรักษาและส่งเสริมความหลากหลาย (Maintaining Diversity) ทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวมาก นอกจากนี้ยังช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้อีกด้วย

4) การผสมผสานการท่องเที่ยวให้เข้ากับการวางแผน (Integrating Tourism into Planning) ให้เข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่นและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะช่วยขยายศักยภาพของการท่องเที่ยวในระยะยาวได้

5) การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น (Supporting Local Economics) ด้วยการสนับสนุน การซื้อสินค้าที่ผลิตจากคนในท้องถิ่นและใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่น ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนอยู่ใน ท้องถิ่นแห่งนั้น

6) การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น (Involving Local Communities) การมีส่วนร่วม ของคนในท้องถิ่นจะทำให้เกิดคุณภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวของท้องถิ่น และเป็นการลดความ ขัดแย้งของประชาชนในท้องถิ่นด้วย

7) การปรึกษากับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนในท้องถิ่น (Consulting Stakeholders and The Public) ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันทำงานไปในทิศทางเดียวกัน ร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้ง ในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8) การฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนา ที่ยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ ซึ่งจะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยวได้

9) การทำการตลาดด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (Marketing Tourism Responsibility) การตลาด เป็นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันผู้ประกอบการก็จะต้องทำ การตลาดให้ลูกค้าทราบถึงจริยธรรมของบริษัท ความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการตลาดนี้ ผู้ประกอบการ จะต้องสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวด้วยการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

10) การดำเนินการวิจัย (Undertaking Research) เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและ เพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน

บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาการท่องเที่ยวแม้จะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาหรือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แต่ในการส่งเสริมให้ การพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จได้นั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องให้ ความสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพที่ดี ให้บริการ ที่มีคุณภาพและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของภาคธุรกิจในชุมชนเพื่อร่วมกัน อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว อีกทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมไม่ให้เสื่อมโทรม มีธรรมชาติ ที่สวยงาม รักษาวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ประจำถิ่นให้คงอยู่เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้เดินทางมาเยือน จึงเป็นการสร้างงานสร้างรายได้แก่คนในพื้นที่ ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยว และรักษารูปร่างทรัพยากรการท่องเที่ยว จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนในพื้นที่ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนากองท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องโดยตรงและทางอ้อม ซึ่งต้องอาศัย การประสานงานและเชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

แนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวของไทย ต้องดำเนินการสร้าง บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีทุกระดับ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นภาคีหลักใน การดำเนินงานในระดับพื้นที่มีภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนากองท้องถิ่นในท้องถิ่น ของตนเอง โดยภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติ รับผิดชอบ ประเมินผลและทบทวนแผนและกิจกรรม เพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมายและตอบสนอง ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงสถาบันการศึกษาในพื้นที่เป็นภาคีหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ ต่อการสร้างองค์ความรู้หรือเป็นคลังสมองในการพัฒนากองท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเนื่องจากมี บุคลากรที่มีความรู้จะเป็นตัวเชื่อมระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ กับภาคประชาชน โดยการแปลงแนวคิด สู่การปฏิบัติการต่อยอดและขยายแนวคิดสู่กิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดทำหลักสูตรเพื่อ พัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว เป็นต้นหน่วยงานราชการในพื้นที่ทั้งภายในและภายนอกชุมชนจะ เป็นหน่วยสนับสนุนทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องตามความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งในส่วนของ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจะมีหน่วยงานทั้งในระดับภาคและระดับจังหวัดกระจายอยู่ ทั่วประเทศ ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่ง มีสำนักงานทั่วประเทศโดยแบ่งความรับผิดชอบกันไปในแต่ละพื้นที่เพื่อสนับสนุนการพัฒนาและ ส่งเสริมการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่

การขับเคลื่อนผ่านกระบวนการเรียนรู้การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมพหุภาคีในการพัฒนากอง ท่องเที่ยวในพื้นที่ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยการเรียนรู้ร่วมกันของพหุภาคีตั้งแต่ เจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบทบาทขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นกับการพัฒนากองท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงท้องถิ่นชุมชนและ ภาคเอกชน โดยสร้างความเข้าใจร่วมกันในแนวทางการดำเนินงานทุกขั้นตอน และมีกระบวนการ สรุปลงและถอดบทเรียนเป็นระบบของการดำเนินงาน ซึ่งจะส่งผลให้มีการปรับปรุงเทคนิคการทำงาน เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ ทำให้การขับเคลื่อนงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เสริมสร้างการ ท่องเที่ยวในพื้นที่ให้ยั่งยืนอย่างเป็นเอกภาพและจะต้องมีการพัฒนาเครื่องมือชี้วัดที่เป็นมาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับเพื่อเสริมสร้างกลไกและกระบวนการขับเคลื่อนรวมทั้งขยายแนวคิด การพัฒนากองท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายเพื่อสร้าง

กลไกการขับเคลื่อนการทำงานอย่างมีพลังและมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน
 อย่างเป็นระบบ ก่อให้เกิดการพึ่งพาช่วยเหลือกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการทำงานในระยะยาวต่อไป

การท่องเที่ยวต้องผ่านกระบวนการจัดการและพัฒนาองค์ประกอบทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง
 โดยหน่วยงานสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต้องใช้องค์ความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ ใน
 เชิงบูรณาการทั้งด้านกฎหมายเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การตลาด การเกษตร การจัดการ จิตวิทยา
 ภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการต่าง ๆ ต้องมีทั้งเชิงรุกและเชิงรับ โดยกระตุ้นให้
 เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานของทรัพยากรที่มีอยู่และเกิดผลกระทบด้านลบต่อสังคม วิถีชีวิต
 และสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งเป็นหนทางสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งในปัจจุบันนี้
 พลเมือง ชุมชน ประชาสังคม หน่วยงานท้องถิ่นต้องร่วมมือช่วยกันหรือฟื้นฟูอนุรักษ์ พัฒนาจัดการ
 ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สร้างสรรค์ตามวิถีชีวิตและบริบทของพื้นที่ เพื่อพัฒนาต่อยอดไปสู่ผลิตภัณฑ์
 สินค้าที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาในท้องถิ่นหรือนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาใช้ในการท่องเที่ยว
 โดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้ศึกษามีส่วนร่วมในภูมิปัญญาท้องถิ่นทุน
 วัฒนธรรมในชุมชน เพื่อนำไปส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีประสิทธิผลและยั่งยืน

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น
 (Local Wisdom) ได้มีหน่วยงานทางการศึกษา นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญคนสำคัญ ได้ใช้คำทั้ง 2
 คือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” และ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ควบคู่กันไปแต่บางครั้งใช้คำใดคำหนึ่งเท่านั้นซึ่ง
 ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ดังนี้ ประเวศ วะสี (2534, น.75) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสะสม
 การเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชา
 แบบที่เราเรียน ผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดจากทักษะ ความเชื่อ พฤติกรรม ประสบการณ์จริง
 ในการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละท้องถิ่นผ่านกระบวนการสังเกต ติดตาม ลงมือปฏิบัติ ลองผิด
 ลองถูก วิเคราะห์ แก้ไข จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อปรับใช้กับชีวิตและเหมาะสมกับ
 สภาพแวดล้อม (ธนากร ตั้งเขป, 2552)

ในงานวิจัยนี้ได้นิยาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งสุม ปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัย อยู่ในจิตใจ ระบบคิด พฤติกรรมความเคยชินและความสันทัดชัดเจนที่เรียกเป็นองค์รวมว่า วัฒนธรรมของชาวบ้าน โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการทดสอบในชีวิตจริง ผ่านกาลเวลา สถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจ สังคมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ จึงเป็นธรรมดาที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายสิ่งหลายอย่างย่อมตกสมัยไปแล้ว ทว่าพร้อมกันนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกหลายสิ่งหลายอย่างก็ยังคงอยู่ หากแต่มีการปรับใช้ตามสถานการณ์แล้วงอกงามเติบโตต่อไป (เอกวิทย์ ณ ถลาง และปวีตร ว่องวิริยะ, 2546)

นอกจากนี้ ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง อีกทั้งยังเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าว่าวัตถุธรรมเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า (ประเวศ วะสี, 2536) จึงทำให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อีกด้วย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อความอยู่รอดของสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ ภูมิปัญญาทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนไว้ เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรจร โลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล เป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองการพัฒนาเพื่อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคงภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมจึงเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของแต่ละสังคม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่เหมาะสมทรงคุณค่าและมีความสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อีกทั้งยังช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และอำนวยความสะดวกในการทำงานเพื่อพัฒนาชนบทของกลุ่มบุคคล เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยใช้เป็นแนวทางในการทำงานให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้านและชุมชนมากยิ่งขึ้น (กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน, 2551)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นรากฐานของสังคมที่มีการสั่งสมสืบทอดมา เป็นความรู้ที่อยู่กับตัวคนและติดแผ่นดิน กล่าวคือ ได้สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ซึ่งเกิดจากการปรับชีวิตให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมให้อยู่ได้อย่างเป็นปกติ ไม่ว่าจะเป็นด้านปัจจัยสี่ ในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งอยู่ในภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ มีส่วนสำคัญที่กำหนดวิถีการกินการอยู่หรือภูมิปัญญาของคนไทยให้มีความหลากหลายไปตามภูมิโนเวศน์ของภาคต่าง ๆ ด้วย อันสะท้อนถึงโลกทัศน์ หรือระบบวิถีคิดในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ อย่างชาญฉลาด

การจัดการความรู้เพื่อนำเอาภูมิปัญญาที่คนในสังคมรู้และเข้าใจมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด จำต้องมียุทธศาสตร์และการกระทำที่แตกต่างจากความรู้ที่เป็นศาสตร์ต้องอาศัยความละเอียดอ่อนเข้าใจธรรมชาติของภูมิปัญญาต้องให้เกียรติชาวบ้านเป็นคนคิดเองทำเองและประยุกต์คัดแปลง สิ่งที่อยู่ในสำนึกหรือเบื้องลึกความเคยชินของเขามาปรับใช้

การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างสืบสานหรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญานั้น ๆ ให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่หรือประยุกต์ใช้ให้สมสมัยมีฉะนั้นภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาก่ออาจขาดการสืบทอดหรือตายไปในที่สุด (เอกวิทย์ ณ ถลางและปวีตร ว่องวิริยะ, 2546)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งได้หลายประเภท หากจะสรุปเป็นกลุ่มตามลักษณะของการรับรู้ของมนุษย์ อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม และภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรมเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อและประสบการณ์ตามที่คนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจากคนรุ่นก่อนจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตต่อไปได้

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามงานวิจัยของ วัฒนา มัคคสมัน (2553, น.10-15) อธิบายเกี่ยวกับประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามี 10 ด้าน คือ

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างของภูมิปัญญาชนิดนี้กันออกไปตามสถานที่และท้องถิ่นนั้น

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม ภูมิปัญญาประเภทนี้มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์ศิลปะต่าง ๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นได้สืบทอดโดยพัฒนาจนกลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากจะนำอาหารมาบริโภคแล้ว คนเรายังมีการถนอมอาหารและปรุงอาหาร เพื่อเก็บรักษาอาหารเมื่อมีมากเกินไปจนความต้องการไว้ใช้เมื่อที่ขาดแคลน

5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน ส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการเล่นที่ประดิษฐ์จากธรรมชาติแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่กลมกลืน

6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภูมิภาค และสามารถบ่งบอกรายละเอียดตามท้องถิ่นทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น

7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน เพลงพวกนี้ส่วนใหญ่มักแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจคนในสังคม ซึ่งแตกต่างกันไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ

8) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจได้

9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับประติมากรรม เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยได้รับการสนใจพัฒนาหรือส่งเสริมเท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญานี้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง

10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิต เพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนน้อม เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกและเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรทั่วทุกภูมิภาคของไทย

นอกจากกระบวนการแลกเปลี่ยนแบ่งปันถ่ายทอดความรู้ยังมีวิธีการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2549) มีลักษณะดังนี้

1) การฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมทุกชุมชนท้องถิ่นมีความรู้และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตทั้งด้านการผลิตสังคมนวัตกรรมเมืองและการปกครองของชุมชนท้องถิ่นรวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานเดิมอยู่แล้วอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไป การฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมทำให้ความรู้ชัดเจนและสื่อสารได้กว้างขวางมากขึ้นว่าชุมชนท้องถิ่นมีความรู้อะไรบ้างความรู้นั้นมีที่มาอย่างไรใช้ประโยชน์ได้อย่างไรควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับเงื่อนไขต่างๆ ได้อย่างไร

ความสำคัญของการฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมอยู่ที่การให้ความหมายแก่ “คุณค่า” ของทุนชุมชนท้องถิ่นความรู้ภูมิปัญญาในบางเรื่องไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักเหตุผลได้ เพราะเป็นเรื่องของศรัทธาความเชื่อดังนั้นการสืบต่อและการถ่ายทอดจึงไม่เพียงแต่การสอนการบอกเล่าแนะนำหรือจัดทำเป็นเอกสารและสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เท่านั้นแต่ต้องอาศัยการปฏิบัติด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งสำคัญ

2) การสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลและกลุ่มเป็นการประมวลความรู้จากประสบการณ์ของบุคคลและกลุ่มกิจกรรมโดยร่วมกันวิเคราะห์ทบทวนตรวจสอบศึกษาเพิ่มเติมเป็นการเสริมฐานต่อยอดและยกระดับความรู้เดิม

3) การใช้วิทยาการหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากภายนอกโดยการศึกษาทดลองนำมาปฏิบัติเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นจัดเก็บเป็นคลังความรู้ของชุมชนท้องถิ่นหรือผลิตเป็นสื่อและเผยแพร่

4) การสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของบุคคลกลุ่มชุมชนท้องถิ่น โดยการทดลองการสังเกตและจัดเก็บเป็นคลังความรู้สรุปผลดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มเรียนรู้

5) การจัดระบบการจัดเก็บความรู้จากการรวบรวมความรู้การถอดองค์ความรู้ต่าง ๆ นำมาแยกเป็นหมวดหมู่ในลักษณะต่างๆ ดังนี้คือ

5.1) ฐานข้อมูลเอกสารจัดเก็บในลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับความรู้เทคนิคและทักษะต่างๆ มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสารจัดทำเป็นวิดิทัศน์เพื่อให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย

5.2) ฐานข้อมูลบุคคลจัดทำทำเนียบบุคคลซึ่งประกอบด้วยประวัติผลงานความรู้และความเชี่ยวชาญ

5.3) มีการเขียนบันทึกประสบการณ์ชีวิตเรื่องเล่าตำนาน

- 5.4) จัดทำหลักสูตรคู่มือการเรียนการฝึกอบรม
- 5.5) จัดทำแหล่งเรียนรู้ห้องเรียนธรรมชาติมีการวางแผนการจัดการ
- 5.6) จัดทำรายงานงานวิจัยชุมชนท้องถิ่นโดยสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นร่วมกับนักวิชาการและนักพัฒนา

เอกวิทย์ ฌ ถलगและปวิตร ว่องวิริยะ (2546) ได้กล่าวถึงมิติของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช้การเก็บข้อมูลความรู้แบบขาดจากฐานของชุมชนท้องถิ่นแต่หากต้องส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่าตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการความรู้ของตนเองและสามารถเข้าถึงดูแลใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของตนเองในวิถีชีวิตปัจจุบันทั้งนี้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรวบรวมความรู้จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะเป็นการมุ่งไปหาความรู้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตการรวบรวมข้อมูลจากเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ตามการรับรู้และเข้าใจของผู้วิจัยเพื่อที่จะสามารถย้อนรอยสืบสาวหรือสกัดความรู้เหล่านั้นออกมาได้

ทุนทางวัฒนธรรมเกิดจากการใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมและเน้นค่านิยมท้องถิ่น ตลอดจนเน้นอนุรักษ์และพัฒนาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชนไว้ ถึงแม้ว่าโดยประวัติศาสตร์ของชุมชนเองนั้นมิได้เกิดจากการเป็นเครือข่ายกันทั้งหมดก็ตาม แต่ได้มีการหล่อหลอมทางวัฒนธรรมและซึมซับกันโดยอัตโนมัติ มีการคิดค้นและพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาจากการประกอบอาชีพของตนเองแล้วบอกต่อกันเมื่อใช้แล้วดี หรือการถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งต้นทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ถูกอนุรักษ์และถ่ายทอดไปยังคนรุ่นต่อ ๆ ไป

รังสรรค์ ฐานะพรพันธ์ ได้วิเคราะห์ทุนวัฒนธรรมเป็นทุนสำคัญในสังคมเศรษฐกิจ ซึ่งในยุคทุนอุตสาหกรรมเป็นทุนหลักโดยมีการบริการเข้ามาเป็นทุนกำลังระหว่างทุนภาคอุตสาหกรรมและวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับความเติบโตระหว่างอุตสาหกรรมกับภาคบริการ โดยมีสินค้าวัฒนธรรม (Cultural Products) แสดงความเจริญเติบโตของทุนวัฒนธรรม การศึกษาในเรื่องนี้ให้ศึกษาได้จากสินค้าหรือบริการที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรม (Embodied Culture) เป็นผลผลิตที่การวิเคราะห์การเติบโตของทุนวัฒนธรรมมีอาจแตกต่างหากจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและพัฒนาการของทุนหลักในระบบทุนนิยมโลก (รังสรรค์ ฐานะพรพันธ์, 2546, น.17-18)

ทุนวัฒนธรรม เป็นรากที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่ความยั่งยืนเป็นทุนที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีสำคัญมากต่อความเข้มแข็งของชุมชน และมีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพราะการท่องเที่ยวจะต้องวางอยู่บนฐานทุนนี้

วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่มีคุณค่า ซึ่งคนในสังคมประพฤติหรือแสดงออกมาซ้ำนานตามแนวคิดของ พลอย มัลลิกะมาส (2554) สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

- 1) ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อ
- 2) ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม และ โบราณคดี
- 3) การละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ
- 4) ชีวิต ความเป็นอยู่
- 5) วิทยาการ

วัฒนธรรมท้องถิ่น คือ วิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน เป็นมรดกสืบทอดกันมา และทุกคนในท้องถิ่นย่อมมีความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของร่วมกัน ก่อให้เกิดความรักความหวงแหน โดยมีศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นตัวบ่งชี้ความสำคัญของคนในสังคมซึ่งสืบทอดกันมาซ้ำนาน

ประเด็นสำคัญวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้เกิดความนิยมภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเป็นเครื่องชี้ให้เห็นสภาพของคน ความคล้ายคลึงกับที่อื่น ๆ ทั่วโลก ความคิดเช่นนี้จะไม่สร้างความแบ่งแยก และขณะเดียวกันก็สร้างความภูมิใจในท้องถิ่นของตนว่ามีได้ด้อยไปจากท้องถิ่นอื่นใดในโลก

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2560ก) ได้กล่าวถึงเรื่องชาตินิยมและท้องถิ่นนิยมว่า “เราทุกคนร่วมกัน “สร้างชาติ” และ “สร้างประเทศ” ด้วยท้องถิ่นนิยม และภาคภูมิใจในท้องถิ่น วัฒนธรรมของตนเอง”

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมผู้เกี่ยวข้องให้เกิดการเข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรมทั้งแก่นักท่องเที่ยวและชุมชนเอง เกิดการเคารพต่อมรดกวัฒนธรรมของชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างความสนใจด้านการอนุรักษ์และด้านการท่องเที่ยว และเกิดการวางแผนที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอและสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ผลประโยชน์ที่ตามมาคือ เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรม และเกิดผลกระทบต่อนโยบายเศรษฐกิจ (ICOMOS, 1999, pp.5-6)

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization) (n.d.) หรือองค์การ UNESCO ได้ให้คำจำกัดความของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ไว้ในการประชุมสามัญ ที่จัดขึ้น ณ กรุงปารีส ในปี ค.ศ. 1972 หรือตรงกับ พ.ศ. 2515 ว่าเป็น

- 1) อนุสรณ์สถาน (Monuments) อันรวมไปถึง ผลงานทางสถาปัตยกรรม ผลงานประติมากรรม หรือจิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างของโบราณคดีธรรมชาติ จารึก ถ้ำที่อยู่อาศัย และร่องรอย ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์
- 2) กลุ่มอาคาร (Group so Buildings) อันรวมไปถึง กลุ่มของอาคารไม่ว่าจะแยกจากกันหรือเชื่อมต่อกัน โดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม หรือ โดยความสอดคล้องกลมกลืน หรือโดยสภาพทางภูมิทัศน์ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และวิทยาศาสตร์
- 3) แหล่งอันรวมไปถึงผลงานที่เกิดจากมนุษย์ (Sites) หรือผลที่เกิดจากมนุษย์และธรรมชาติ และบริเวณอันรวมถึงแหล่งโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลทางด้านประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา

“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” เป็นการปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจน เครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่า เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์

ดังจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวหวนกลับสู่ความเป็นชุมชนดั้งเดิม ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อวิถีชีวิตจึงกลายเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวได้ไม่น้อย ดังนั้นการบริหารจัดการเพื่อรักษาทุนวัฒนธรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงพหุภาคี โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของทุนดังกล่าว อย่างแท้จริง เพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยว รวมทั้งภาคประชาสังคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะองค์กรภาครัฐที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดก็ควรกระตุ้นให้เกิดกลไกการส่งเสริมและรักษาภูมิปัญญาวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่เพื่อเป็นฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของท้องถิ่นต่อไป

ภูมิปัญญาชาติกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาระดับชาติ เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในอดีตเช่น การกอบกู้เอกราชโดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และการเสียแผ่นดินบางส่วนของประเทศไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อรักษาเอกราชชาติไทย ทำให้ประเทศไทยไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม หรือจักรวรรดินิยม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศไทยนั้นมีทั้งภูมิปัญญาระดับชาติและระดับท้องถิ่น แต่เดิมเราเข้าใจว่าภูมิปัญญาชาติ หมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่แท้ที่จริงแล้วมีความแตกต่างกัน เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละแห่งเกิดจากวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดถึงอัตลักษณ์ที่น่าสนใจของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นแตกต่างกับภูมิปัญญาชาติที่ถูกกำหนดโดยส่วนกลาง กระทรวงวัฒนธรรม ในขณะนี้สังคมไทยก็ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาติจนทำให้คนในท้องถิ่นลืมภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2560) ได้เน้นความสำคัญของท้องถิ่นในประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวในได้กล่าวในหนังสือเอนกธรรมทัศน์เรื่องชาตินิยม : ท้องถิ่นนิยมว่าการที่ส่วนกลางเน้นแนวคิดชาตินิยมที่รวมศูนย์และเน้นแต่ส่วนกลางเกินไปและไม่ให้เกิดรติกับท้องถิ่น ขอเสนอให้เราคิดแบบ “ท้องถิ่นนิยม” ด้วย แต่ก็อยากให้เรารักภักดีและปกป้องชาติไปด้วย ขอยืนยันว่าทำได้เราเป็นทั้งสองอย่าง คือ “ชาตินิยม” และ “ท้องถิ่นนิยม” ได้พร้อม ๆ กัน และก็ควรจะเป็นให้ได้เสียด้วย บ้านเมืองที่เรารักและปรารถนาดีด้วยนั้นหมายถึงชาติก็ได้ หมายถึงท้องถิ่นก็ได้ และคำว่าท้องถิ่นนี้จะหมายถึงเป็นภาค เป็นจังหวัด เป็นเมือง เป็นตำบลหมู่บ้าน เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ได้ทั้งนั้น

ผลรวมของแนวคิดชาตินิยมแบบนี้ ทำให้เราไม่มี ท้องถิ่นนิยมเสียเลย ไม่รักไม่ภูมิใจในท้องถิ่น คุณูปการที่มีจริงของท้องถิ่น ไม่ว่าจะล้านนา อีสาน ปักษ์ใต้ กลาง ตะวันออก ตะวันตก แทบจะไม่มี การยกย่องสรรเสริญกันเอาเสียเลย บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่เราจะ “สร้างชาติ” และ “สร้างประเทศ” ด้วย ท้องถิ่นนิยมให้มากขึ้น จากข้อคิดเห็นนี้แสดงให้เห็นว่าเรื่องของการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวในท้องถิ่นประชาชนในท้องถิ่นควรรักและภูมิใจในท้องถิ่น และร่วมกันสร้างและ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญสามารถที่จะทำให้การ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเจริญอย่างยั่งยืน แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมยั่งยืน และแสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดีขึ้นได้อย่างไร

2.6 บทบาทประชาสังคมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การนำแนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยว ภาคประชาสังคมจะต้องรวมกลุ่มกัน ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน กำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึด หลักการพึ่งพาตนเองด้วยการคำนึงถึงศักยภาพทรัพยากรภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชน มาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไป ทดลองปฏิบัติจริงบนฐานองค์ความรู้และศักยภาพของชุมชน ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก เครือข่าย และจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมพัฒนาเป็นฐานข้อมูลท้องถิ่น ให้เป็นระบบ และปรับให้ ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพท้องถิ่นในประเด็นต่าง ๆ อาทิ การรวมกลุ่ม และการจัดกิจกรรมของชุมชน ทูตทางเศรษฐกิจ ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ในชุมชน ประสาน สถาบันการศึกษาในพื้นที่ และเปิดเวทีให้ภาคประชาสังคมมีบทบาทในการร่วมพัฒนาและเป็น แกนในการจัดการองค์ความรู้

ประหยัด ตะคอนรัมย์ (2544) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้โดยทุกคนร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน องค์การพัฒนาเอกชนทุกฝ่ายต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นดำเนินการเอง โดยประชาชนต้องเข้ามา มี ส่วนร่วมในการจัดการทุกด้าน ได้แก่ การคิดการวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการประเมินผล และการรับผลประโยชน์ร่วมกันจากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ

การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับจัดการการท่องเที่ยวของท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้ทุกภาคีต้องร่วมมือ โดยจุดประกายให้ท้องถิ่นเป็นผู้เริ่มต้น ส่วนภาคีอื่น ๆ ให้การสนับสนุน ทั้งด้านองค์ความรู้ งบประมาณและความช่วยเหลืออื่นๆ ตามความเหมาะสมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยวตามงานวิจัยของ เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552)กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ จะต้องครบองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

1) ร่วมกันวางแผนร่วมคิดร่วมวางแผนจัดการเตรียมความพร้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนร่วมประชุมเสนอแนะและให้ความเห็นต่อแผนพัฒนาการท่องเที่ยวหากท้องถิ่นใดที่ยังไม่มีการท่องเที่ยวแต่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ต้องร่วมกันคิดว่าชุมชนของเรามีจุดเด่นอะไรที่แตกต่างจากชุมชนอื่น มีทรัพยากรอะไรที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้บ้างร่วมบริหารจัดการและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ของราคาของสินค้าและบริการอย่างได้มาตรฐานร่วมจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว

2) ร่วมกันปฏิบัติตามแผนประชาชนในท้องถิ่นต้องร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ที่วางไว้ตามแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของแผนที่วางไว้

3) ร่วมกันใช้ประโยชน์ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วยความตระหนักและหวงแหน จึงต้องแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม และทั่วถึงเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันจะกระตุ้นให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

4) ร่วมติดตามและประเมินผลการติดตามและประเมินผลเป็นการตรวจสอบและควบคุมให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้หากพบปัญหาหรืออุปสรรคก็สามารถแก้ไขได้ทันที ซึ่งขั้นตอนนี้อาจพบบทเรียนหรือวิธีการใหม่ๆ ที่เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไปได้

5) ร่วมบำรุงรักษาเมื่อมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้ว จะต้องร่วมกันบำรุงรักษา เพื่อให้คงอยู่ในสภาพสมบูรณ์ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ต่อไป

ในงานวิจัยของสุจิตราภา พันธุ์วิไลและธีรเทพ ชนไมตรี (2550) กล่าวว่า ในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษสามารถกระทำได้ใน 4 แนวทาง คือ

- 1) “ชุมชน-รัฐ” เป็นการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวโดยชุมชนและรัฐ ให้การสนับสนุน
- 2) “เอกชน-ชุมชน” การสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วม ระหว่างธุรกิจเอกชนและชุมชน จุดเด่นของแนวทางนี้คือการพยายามประสานประโยชน์ที่เหมาะสมของทั้งสอง
- 3) “เอกชน-รัฐ” เป็นแนวทางที่เกิดขึ้นในระดับประเทศ หรือระดับเมือง โดยรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นร่วมมือกับผู้ประกอบการในการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 4) “รัฐ – ชุมชน – เอกชน” สิ่งสำคัญในการพัฒนาของแนวทางนี้ก็คือ การสร้างความเห็นพ้องต้องกันของทั้ง 3 ส่วน โดยชุมชนควรมีโอกาสในการกำหนดการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

สรุปการมีส่วนร่วม คือ การที่ทุกส่วนตั้งแต่ภาครัฐ ภาคเอกชน และชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับทรัพยากรต่างๆ ด้านการท่องเที่ยว ซึ่งในแต่ละภาคส่วนก็จะมิตบหาของตัวเอง เพื่อทำการพัฒนาทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวให้ดีขึ้น

ในงานวิจัยของสรารวรรณ เรืองกล้าป่วงศ์ (2559) ได้ศึกษา “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะเกร็ดอำเภอปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี” ที่ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชน สามารถสร้างแรงบันดาลใจโดยกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนตื่นตัวในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน โดยที่มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนช่างฝีมือที่เป็นผู้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าการใช้นโยบายจากส่วนกลางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน อาทิงานวิจัยของนันทนา แหวนนาค, ประทุมมาลัย พวงโต และสิริกานต์ รัชวงษ์พันธ์ (2551) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยมากการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีลักษณะการจัดการแบบการสั่งการจากบนลงสู่ล่างทำให้ชุมชนไม่มีส่วนร่วมเนื่องจากทางภาครัฐไม่ได้คำนึงถึงผลกำไรจากการเดินทางมาของนักท่องเที่ยว เพราะหน่วยงานภาครัฐนั้นทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในการทำนุบำรุงดูแลรักษาไว้เพียงอย่างเดียว ในขณะที่รุ่งรัตน์ ทองสกุล และคณะ (2549) ได้ศึกษาโครงการการจัดการการท่องเที่ยววิถีชุมชนประเพณี

และวรรณกรรมท้องถิ่นของจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ พบว่าการนำเสนอการท่องเที่ยววิถีชุมชนประเพณี และวรรณกรรมของท้องถิ่นแต่ละชุมชน เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยแนวทางในการจัดการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน โดยชาวบ้านองค์กรต่าง ๆ ตลอดถึงผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือกันและต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินงาน

การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเป็นการสร้างสำนึกของการเป็นเจ้าของร่วมกัน ให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เช่น ชุมชนที่มีการปลูกผัก ผลไม้ ดอกไม้ขายกันมาก คนในท้องถิ่นสามารถช่วยกันยกระดับการประกอบอาชีพขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีการวางแผนการตลาด และมีการประชาสัมพันธ์ที่ดีให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยว และเลือกซื้อสินค้าต่างๆ ซึ่งนับว่ากลยุทธ์นี้เป็นหนทางของการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นวิธีหนึ่ง

สิ่งที่สำคัญคือ ประชาชนจะต้องมีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตนเองที่จะทำให้การท่องเที่ยวในท้องถิ่นมีความยั่งยืน สิ่งที่จะกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเช่นนี้ได้ ก็คือการกำหนดให้มีการวางแผนการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานของจังหวัด อีกทั้งต้องมีการกำหนดเป็นนโยบายอย่างแน่ชัดที่จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมและถ้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐไม่ดำเนินการตามนโยบาย ประชาชนมีสิทธิร้องเรียนหรือโต้แย้งได้ และควรมีการดำเนินการประเมินผลโดยฝ่ายรัฐและประชาชนในทุกขั้นตอน ซึ่งจะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จได้

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดประชาสังคม ปิติพงศ์ เต็มเจริญ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขความขัดแย้งโดยใช้กระบวนการประชาสังคม ซึ่งการวิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารในโครงการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การนำแนวคิดที่เกี่ยวกับประชาสังคมมาเป็นกรอบในการดำเนินงานตั้งแต่ต้นมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยสมัครใจภายใต้การสนับสนุนของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังพบว่า โครงการตามแนวพระราชดำริซึ่งเป็นโครงการที่มีการดำเนินการบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในลักษณะของประชาสังคม และข้าราชการที่เกี่ยวข้องต่างก็เข้ามาสนับสนุนการดำเนินการและให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง จึงได้รับการยอมรับและมีการเข้าร่วมจากประชาชน ทำให้ประสบผลสำเร็จในการดำเนินการค่อนข้างมาก ซึ่งทั้งหมดเป็นการชี้ให้เห็นว่า

การดำเนินการบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมในลักษณะของประชาสังคมตั้งแต่เริ่มต้น โครงการจะทำให้การดำเนินโครงการได้รับการยอมรับและบรรลุผลสำเร็จ

2.7 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการที่สำคัญที่จะทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุณวัฒนธรรม มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดประสิทธิผลและความยั่งยืน ต้องมีการจัดการที่ดีเพื่อให้กระบวนการดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือที่จะช่วยพัฒนาการทำกิจการต่างๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งความรู้ นั้น นอกจากจะสืบค้นและเสาะแสวงหาความรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ แล้ว ยังต้องสร้างความรู้ขึ้นใช้เองด้วย โดยสร้างขึ้นเพื่อเตรียมพร้อมก่อนการทำงาน สร้างขึ้นระหว่างการทำงาน และสร้างขึ้นจากการสรุปทบทเรียนหลังจากงานเสร็จสิ้นแล้ว โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่มหรือเครือข่าย

การจัดการความรู้ภูมิปัญญา จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบของภูมิปัญญา คือ ความรู้ กระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ และเป้าหมายหรือทิศทางการพัฒนา การนำความรู้ไปใช้ เพราะสะท้อนถึงกระบวนการที่สัมพันธ์กัน วิธีการที่กำหนดวิธีการจัดการในเรื่องต่างๆ ซึ่งในวิถีของภูมิปัญญาตะวันออกมักสะท้อนให้เห็นถึงความรู้เทคโนโลยีที่มีลักษณะเรียบง่าย ทุกคนสามารถเข้าถึงหรือทำเองได้ ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ และดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ต่างจากภูมิปัญญาของโลกตะวันตกที่มุ่งเอาชนะธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ต้องเข้าใจธรรมชาติของภูมิปัญญา

ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น คือ ความเข้มแข็งทางปัญญา กระบวนการสร้างปัญญา หรือการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ชุมชนท้องถิ่นเองได้สั่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้เพื่อการดำรงชีพไว้มากมาย ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรง ผ่านกระบวนการตรวจสอบ ใช้ประโยชน์ และเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัยอยู่ตลอดเวลา ความรู้ที่มีลักษณะเป็นพลวัตเหล่านี้อยู่ในตัวคนมากกว่าอยู่ในตำรา (ทรงพล เจตนาวณิชย์, 2548) ดังนั้น แนวคิดการจัดการความรู้ที่ให้ความสำคัญกับความรู้ฝังลึกในตัวคน (Tacit Knowledge) และได้สร้างเครื่องมือที่ทรงพลังในการทำให้ความรู้เหล่านี้ไหลเวียนถ่ายเทออกมา ถูกตีความ ยกระดับ และถูกนำไปใช้ให้เหมาะสมกับบริบทอื่น ๆ

ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นความรู้ในตัวคน (Tacit Knowledge) กับความรู้ในตำรา (Explicit Knowledge) มีความแตกต่างกันโดยพื้นฐาน ความรู้ในตำรา หมายถึง ความรู้ที่มีผู้บันทึกความรู้ที่ได้จากการวิจัยสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา ส่วนความรู้ในตัวคน หมายถึง ความรู้ความชำนาญที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคนที่ได้จากประสบการณ์ชีวิตและการทำงาน ซึ่งคนทุกคนมีความรู้ในตัวบางอย่างอย่างแข็งขัน บางอย่างก็ซ่อนเร้นจนแม้แต่ตัวเองก็ไม่รู้ว่าตัวเองมีความรู้ อาจจะเป็นเรื่องอะไรก็ได้ ความรู้ในตัวคนได้มาจากวิถีชีวิตจึงสอดคล้องและมีประโยชน์ต่อชีวิต และวิถีชีวิตร่วมกัน เป็นความรู้เชิงวัฒนธรรม หากมีการเคารพในตัวคน คนทุกคนจะกลายเป็นคนมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ ก็จะทำให้มีความสุขและสร้างสรรค์อย่างยิ่ง (ประเวศ วะสี, 2536)

การใช้ปัญญานำการพัฒนา นับเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการความรู้ในชุมชนท้องถิ่น และนำพาชุมชนท้องถิ่นผ่านพ้นวิกฤตมาได้ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน หากรู้จักใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเจตจำนงของกลุ่มชนในชุมชนท้องถิ่นมาปรับปรุงการดำเนินงาน และพัฒนางานที่กำลังทำอยู่ ทำให้มีส่วนช่วยพัฒนาประเทศไทยในทางอ้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้ของชาวบ้านจัดเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทรัพยากรประเภทอื่น ๆ การรู้เท่าทันความก้าวหน้าของโลกสมัยใหม่แต่เพียงอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ หากเราจะต้องรู้ความเป็นมาความเป็นไปหรือรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่นที่เราอาศัยอยู่ อันจัดเป็นสังคมาฐานล่างที่มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ศาสนา การพึ่งพาตนเอง มีความเกี่ยวเนื่องและอยู่รวมกันมาับธรรมชาติอย่างยาวนานอีกด้วย การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องที่คนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสาน หรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญานั้นให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่ หรือมีการประยุกต์ให้ผสมสมัย มิฉะนั้นความรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาก็อาจขาดการสืบทอดและตายไปในที่สุด

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่ใช่การเก็บข้อมูลแบบขาดลอยจากฐานชุมชน แต่หากคือการต้องส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่า ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการความรู้ของตนเอง และสามารถเข้าถึงดูแล ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของตัวเองได้จริงในวิถีชีวิตปัจจุบัน เช่น พัฒนาให้เป็นโอกาสที่จะเสริมสร้างเศรษฐกิจสังคมได้ เนื่องจากมีผู้ใช้จึงทำให้ภูมิปัญญานั้นอยู่รอด และยังเป็นเครื่องมือยืนยันถึงการดำรงอยู่และพัฒนาสืบทอดอย่างยั่งยืนต่อไป ด้วย ชุมชนจึงควรได้รับการติดอาวุธทางความคิดหรือมีเครื่องมือที่เหมาะสมที่จะสามารถอนุรักษ์ สืบสาน จัดการ และพัฒนาภูมิปัญญาของตนเองได้

เครื่องมือที่สำคัญที่นำมาจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นค้นหา สร้างองค์ความรู้ จัดเก็บ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เพื่อถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจสามารถสืบทอดและประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) หรือที่เรียกย่อๆ ว่า KM คือ เครื่องมือเพื่อใช้ในการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน และบรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยการจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หาทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งให้ง่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้คงงาม และใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะยิ่งขึ้น มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาเจอกัน (วิจารณ์ พานิช, 2556)

หลักสำคัญของการจัดการความรู้ คือ กระบวนการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในการดำเนินการจัดการความรู้มีบุคคลหรือคนสำคัญในหลากหลายบทบาทหลากหลายรูปแบบที่ต่างคนต่างทำหน้าที่ในบทบาทของตนเองให้ดีที่สุดแต่ต้องมีการทำงานร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาการทำงานที่ดีและเหมาะสมที่สุด เพื่อให้องค์กรสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างสวยงาม กลายเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และสังคมแห่งการเรียนรู้ในที่สุด

การจัดการความรู้เป็นกระบวนการในการส่งเสริมการสร้างการแลกเปลี่ยน และการใช้ประโยชน์จากความรู้ภายในองค์กร (Becerra-Fernandez, Gonzalez and Sabherwal, 2004) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาทุนทางปัญญาที่สำคัญขององค์กร สร้างเครื่องมือที่สามารถใช้กับบุคคล กลุ่ม และองค์กรเพื่อลดการสูญหายของทุนทางปัญญา ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ได้แก่

- 1) การค้นหาองค์ความรู้ (Knowledge Discovery) คือ การพัฒนาความรู้ใหม่ทั้งที่เป็นความรู้ที่ชัดเจนและความรู้ฝังลึก ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูล และสารสนเทศ
- 2) การจัดเก็บองค์ความรู้ (Knowledge Capture) คือ กระบวนการจัดเก็บองค์ความรู้ที่ชัดเจนหรือความรู้ฝังลึก ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากคน สิ่งประดิษฐ์ และหน่วยงานภายในองค์กร
- 3) การถ่ายทอดองค์ความรู้ (Knowledge Transfer) คือการถ่ายทอดความรู้ที่ชัดเจนและความรู้ฝังลึกไปสู่บุคคล กลุ่มคน และองค์กร

4) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application) คือ การใช้ประโยชน์ความรู้ที่ได้จากการค้นหาค้นคว้าความรู้ การจัดเก็บองค์ความรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มาประกอบการพิจารณาการตัดสินใจเพื่อให้การดำเนินงานในอนาคตมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา

ฐานคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นขององค์กรภาครัฐหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบเดิมคือการทำงานตาม “นโยบาย” หรือ “การสั่งการ” จากส่วนกลางสู่ภาคปฏิบัติ โดยใช้นโยบายแบบปูพรม ทำเหมือนกันในทุกๆ พื้นที่ย่อมไม่ได้ผล ทั้งนี้เพราะในแต่ละชุมชนท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างหลากหลายและมีฐานที่แตกต่างกัน ควรเปลี่ยนมาเป็นการจุดประกาย ตั้งโจทย์ กระตุ้น ปลุกเร้า ชุมชนท้องถิ่นให้ช่วยกันตอบโจทย์ ช่วยกันคิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง โดยยึดหลักการผสมผสานสิ่งที่ดี ๆ ที่เป็นทุนของชุมชน ท้องถิ่นนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง และจัดการตนเองให้เป็น ผลของชุมชนท้องถิ่นจะได้รับคือ ความสุขแบบพอดีตามวิถีพอเพียงของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นความสุขในนิยามของชุมชนท้องถิ่นเอง จัดเป็นความสุขที่แท้จริง

วิถีของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอีกวิธีการหนึ่งคือ กระบวนการทางปัญญาจากฐานล่างของสังคมที่ต้องมีการจัดการ การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยกระบวนการเรียนรู้ จะเริ่มจากการรู้จักเชื่อมโยงข้อมูลที่มีคุณภาพ เพื่อให้เกิดเป็นความรู้และปัญญาที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ซึ่งฐานของการเรียนรู้ที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีของชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ ดังนั้น การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เกิดการจัดการ การพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นมีความมั่นใจในการพัฒนาตนเองและชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการด้านการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนพบว่ามีการวิจัยหลายเรื่องที่น่ากระบวนการจัดการความรู้มาใช้เพื่อส่งเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการการท่องเที่ยว อาทิ งานวิจัยของสตีเฟนและจอห์น (Stephen and John, 2006) ได้นำการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาเมืองเอลมินา (Elmina) ประเทศกานา โดยนำกระบวนการของการจัดการความรู้ขั้นตอนแรก คือ กำหนดองค์ความรู้ตามแนวคิดของสโตนอร์และฟราย (Stoner and Fry) เข้ามาช่วยในการ

กำหนดองค์ความรู้การท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเอลมินา และนำองค์ความรู้ที่ค้นพบมาพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยใช้การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (Strengths Weaknesses Opportunities and Threats: SWOT) เป็นเครื่องมือในการกำหนดองค์ความรู้

งานวิจัยของเซอไกร่าและมาร์ก (Sequeira and Marque, 2011) ได้นำการจัดการความรู้มาใช้กับองค์กรด้านการท่องเที่ยวมาช่วยในการจัดการความรู้องค์กรด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ได้แก่

- 1) การสร้างองค์ความรู้
- 2) การจัดเก็บองค์ความรู้
- 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 4) การใช้ความรู้

ในการจัดการความรู้องค์กรด้านการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นแบบพลวัตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การสร้างพื้นที่ให้บุคคลในองค์กรมีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงถือว่ามี ความสำคัญ ทั้งนี้เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับองค์กรด้านการท่องเที่ยว

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่สองนี้ เพื่อที่จะนำไปทดสอบสมมติฐานและตอบคำถามการวิจัย

บทที่ 3

บริบทพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 บริบทแหล่งท่องเที่ยวเมืองสุพรรณบุรี

จังหวัดสุพรรณบุรี กล่าวได้ว่าเป็นเมืองต้นแบบท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ สร้างสรรค์เศรษฐกิจ และประโยชน์ต่อสังคม โดยมีศักยภาพทุนทางปัญญาที่เป็นปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนา มีการนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต มาพัฒนาต่อยอดสร้างเสริมเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น พัฒนามุ่งสู่ความยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องให้ดีขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นมิติใหม่ในการพัฒนาต่อยอดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่นำเอาความแปลกใหม่ ความทันสมัย มุมมองใหม่ นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวโดยหลากหลาย เรื่องราวการท่องเที่ยวของสุพรรณบุรี ได้แก่ เมืองแห่งวิถีไทยหัวใจแผ่นดินสัมผัสอารยธรรมลุ่มแม่น้ำท่าจีน ถวิลหาอดีต 7 ตลาดดัง หมู่บ้านอนุรักษ์ควายไทย เมืองแห่งปราชญ์ศิลป์ เมืองต้นกำเนิดวรรณคดี ขุนช้าง ขุนแผน เมืองมรดกไทยหัวใจแผ่นดิน สัมผัสเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อนุสรณ์ดอนเจดีย์ ศูนย์กลางพุทธศาสนา เส้นทางไหว้พระออมบุญ 5 ขุนเขา เมืองเก่าทวารวดี เมืองโบราณอู่ทอง เมืองแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการเรียนรู้สำหรับคนรุ่นใหม่ อุทยานมังกรสวรรค์ พิพิธภัณฑ์ลูกหลานพันธุ์มังกรสวรรค์ จำลองตลาดโบราณพันปี เมืองลีเจียงบึงฉวากเฉลิมพระเกียรติ และหอคอยบรรหาร-แจ่มใส

ความสำเร็จด้านการท่องเที่ยวได้สร้างงาน สร้างอาชีพ กระจายรายได้สู่ประชาชน ส่งผลให้อยู่ดี กินดี มีสุข ตามปรัชญาการท่องเที่ยว “แหล่งท่องเที่ยวที่ดี เมืองน่าอยู่” สอดคล้องกับผลการสำรวจของเอแบคโพลล์ ประจำปี 2554 ที่ยกย่องจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเมืองที่อยู่แล้วมีความสุขมากที่สุด

จังหวัดสุพรรณบุรี มีประวัติความเป็นมายาวนานสืบสาวไปได้ถึงยุคก่อนประวัติศาสตร์ และมีบทบาทสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์ชาติไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา และเป็นจังหวัดที่มีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ จึงไม่น่าแปลกใจที่สุพรรณจะเป็นถิ่นกำเนิดนักคิดปราชญ์ ที่ได้สร้างสรรค์ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ไว้ โดยเฉพาะด้านภาษา วรรณคดี เพลงพื้นบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม

ดังคำขวัญประจำจังหวัดสุพรรณบุรี “เมืองยุทธหัตถี วรรณคดีขึ้นชื่อ เลื่องลือพระเครื่อง รุ่งเรืองเกษตรกรรม สูงล้ำ ประวัติศาสตร์ แหล่งปราชญ์ศิลปิน ภาษาถิ่นชวนฟัง”

สำหรับประวัติสุพรรณบุรีนั้นเป็นเมืองโบราณพบหลักฐานทางโบราณคดี มีอายุไม่ต่ำกว่า 3,500-3,800 ปี โบราณวัตถุที่ขุดพบมีทั้งยุคหินใหม่ ยุคสัมฤทธิ์ ยุคเหล็กและสืบทอดวัฒนธรรมมาตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ พุทธนอุมราวดี ทวารวดี ศรีวิชัย สุพรรณบุรี เดิมมีชื่อ ทวารวดีศรีสุพรรณภูมิ หรือ พันธุมบุรี ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำท่าจีน แถบบริเวณตำบลรั้วใหญ่ไปถึงตำบลพิหารแดงต่อมาพระเจ้ากาแต ได้ย้ายเมืองมาตั้งอยู่ที่ฝั่งขวาของแม่น้ำแล้วโปรดให้มอญน้อยไปสร้างวัดสนามชัยและบูรณะวัดป่าเลไลยก์ โดยชักชวนให้ข้าราชการจำนวน 2,000 คนบวชจึงขนานนามเมืองใหม่ว่า “เมืองสองพันบุรี” ครั้นถึงสมัยพระเจ้าทองได้สร้างเมืองมาทางฝั่งใต้หรือทางตะวันตกของแม่น้ำท่าจีนชื่อเมืองเรียกว่า “อู่ทอง” จวบจนสมัยขุนหลวงพะงั่ว เมืองจึงถูกเรียกชื่อว่า “สุพรรณบุรี” นับแต่นั้นมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมืองสุพรรณบุรีเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นเมืองอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญต้องผ่านศึกสงครามหลายต่อหลายครั้ง สภาพเมืองตลอดจนประวัติศาสตร์ โบราณสถานถูกทำลายปรักหักพัง จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองสุพรรณ ได้ฟื้นตัวและตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำท่าจีนมาจนตราប់ทุกวันนี้

ความสำคัญของสุพรรณบุรีในด้านประวัติศาสตร์ชาตินั้น ได้แก่ การกอบกู้เอกราชไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ชัยชนะแห่งสงครามยุทธหัตถีที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชา ณ สมรภูมิดอนเจดีย์เป็นมหาวีรกรรมคชยุทธอันยิ่งใหญ่ที่ได้ถูกจารึกไว้และมีการจัดงานเพื่อเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ทุกปีเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ นอกจากนี้ในด้านวรรณคดีสุพรรณบุรีเป็นเมืองต้นกำเนิดแห่งตำนานขุนช้างขุนแผนโดยสถานที่ที่ปรากฏตามท้องเรื่องยังคงมีให้เห็นในปัจจุบัน

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

1) พระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ ตั้งอยู่ที่ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอดอนเจดีย์ ห่างจากอำเภอเมือง ฯ ประมาณ 31 กิโลเมตร เจดีย์ยุทธหัตถีเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในโอกาสชนะสงครามคราวทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาที่ทุ่งหนองสาหร่าย ถูกค้นพบเมื่อ พ.ศ.2456 และบูรณะสร้างเจดีย์องค์ใหม่เมื่อ พ.ศ. 2495 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาเปิดพระบรมราชานุสรณ์ เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2502 และในวันที่ 25 มกราคมของทุกปีจะประกอบพิธีบวงสรวงเนื่องในวันกองทัพไทย และจัดให้มีงานสมโภช มีการแสดงงานแสง สี เสียงและการกระทำยุทธหัตถี และต่อมาวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ.2549 คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบตามที่กระทรวงกลาโหมเสนอให้เปลี่ยนแปลงกำหนดวันกองทัพไทยจากวันที่ 25 มกราคมของทุกปีเป็นวันที่ 18 มกราคม ของทุกปีรัฐบาลได้กำหนดวันกองทัพไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 เป็นวันที่ 18 มกราคมของทุกปี

2) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทอง ตั้งอยู่ที่ตำบลอุทอง อำเภออุทอง เป็นที่รวบรวมศิลปวัตถุในสมัยต่าง ๆ แสดงถึงวิวัฒนาการของมนุษย์สมัยต่าง ๆ เครื่องมือเครื่องใช้สมัยยุคหินใหม่ถึงสมัยหินสัมฤทธิ์ พระพุทธรูปสมัยทวาราวดี

3) ตลาดสามชุกร้อยปี ตั้งอยู่ที่ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จุดเด่นของตลาดสามชุกอยู่ตรงที่มีวิถีชีวิตของชาวบ้านแท้ๆ ให้ได้สัมผัสถึงบรรยากาศเก่า ๆ ว่าชาวบ้านอยู่กันอย่างไรให้จ่ายสินค้าและดำเนินชีวิตกันอย่างไร ทุกอย่างเป็นของจริงหมดไม่ได้เสกสรรปั้นแต่งอะไรขึ้นมาให้ดูเก่าแก่และโบราณเป็นแหล่งอาหารของอร่อยที่ขึ้นชื่อหลายอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองรวมถึงอัยาศัยของคนในตลาดที่เป็นกันเองกับนักท่องเที่ยว ตลอดจนมีพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตแห่งแรกในประเทศไทย สภาพบ้านเรือนและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีความเก่าแก่เกือบร้อยปี

ตลาดสามชุกร้อยปี มีร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของวิถีชีวิต พ่อค้า แม่ขายชาวสุพรรณบุรีที่ผูกพันกับลำน้ำสายนี้ เป็นตลาดเก่าแก่โบราณตลอดริมแม่น้ำท่าจีนของจังหวัดสุพรรณบุรีและควรได้รับการอนุรักษ์ไว้ เป็นที่น่ายกย่องภูมิใจสำหรับชาวสุพรรณบุรีเป็นอย่างยิ่ง ที่ตลาดโบราณร้อยปีสามชุกได้รับรางวัลมรดกโลก ประเภทอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม แห่งเอเชียแปซิฟิก จากองค์การยูเนสโก

4) พิพิธภัณฑ์ลูกหลานพันธุ์มังกร เป็นอาคารทรงมังกรที่มีความสวยงามและมีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกความยาว 135 เมตร สูง 35 เมตร กว้าง 18 เมตร ภายในเป็นห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์อารยธรรมของชาวจีนย้อนหลังไปถึง 5,000 ปี ภายในพิพิธภัณฑ์ลูกหลานพันธุ์มังกร จัดแบ่งเป็นห้องๆทั้งหมด 21 ห้อง จัดแสดงด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ตั้งอยู่ในบริเวณศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

สุพรรณบุรีฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณบุรีห่างจากฝั่งแม่น้ำไปตามถนนมาลัยแมน อำเภอเมืองสุพรรณบุรี ก่อตั้งขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสที่ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนมีความสัมพันธ์ทางการทูตครบ 20 ปีปีพ.ศ. 2539 ขณะที่ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ของประเทศไทยตั้งอยู่ในบริเวณศาลเจ้าพ่อหลักเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อนำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย ตลอดจนประวัติศาสตร์และอารยธรรมจีน เพื่อเป็นอนุสรณ์สัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน ครบ 20 ปี ในปี พ.ศ. 2539 ลำตัวมังกรภายนอกออกแบบอย่างถูกต้องตามลักษณะความเชื่อหน้าต้องเป็นอูฐตาเหมือนกระต่าย มองเห็นในสิ่งที่คนทั่วไปมองไม่เห็น มีเขาของกวาง หูของวัว ตัวของงู เกี้ยวของปลาของเสื่อ อุ้งเท้าของเหยี่ยว สีของลำตัวเลียนแบบเครื่องกั๊กไสโบราณภายใต้ตัวมังกรใหญ่เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานลูกหลานพันธุ์มังกร

แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนสถาน

1) วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร ตั้งอยู่ถนนมาลัยแมน ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมือง สุพรรณบุรีเดิมชื่อวัดลานมะขวิด เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่มืองมาแต่โบราณ หลวงพ่อโตวัดป่าเลไลยก์วรวิหารเป็นพระปางป่าเลไลยก์ ขนาดความสูง 23.48 เมตร กว้าง 11.20 เมตร ตั้งอยู่ในวิหาร ทุกปีจะมีงานสมโภชและนมัสการปีละ 2 ครั้ง คือในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 5 และวันขึ้น 5 ค่ำ ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 12

2) ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ถนนมาลัยแมน ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี เดิมเรียกว่า ศาลเจ้าเทพารักษ์หลักเมือง ภายในประกอบด้วย เทวรูปพระอิศวร พระนารายณ์สลักนูนอยู่บนแท่นหินเขียวแท่งเดียวกันในทำประทับยืน เจ้าพ่อหลักเมืองเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มืองของจังหวัด นอกจากนี้ยังมีวัดที่มีประวัติสำคัญ ๆ อีกหลายแห่ง อาทิ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ตั้งอยู่ใกล้ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อายุไม่ต่ำกว่า 600 ปี และมีชื่อเสียงเรื่องพระพิมพ์ผงสุพรรณที่โด่งดังมาก วัดสนามชัย ตั้งอยู่ตำบลสนามชัย อำเภอเมืองสุพรรณบุรี มีซากเจดีย์ขนาดใหญ่ ซึ่งได้ชื่อว่า “เจดีย์ทหารนิรนาม” วัดแค ตั้งอยู่ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี เป็นวัดเก่าแก่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเสภาขุนช้างขุนแผน ฯลฯ

3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี

1) ภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้าน เพลงอีแซว เป็นเพลงพื้นบ้านที่ยังคงสืบทอดความรู้สู่อนุชนคนรุ่นหลัง เช่นเพลงพวงมาลัย เพลงอีแซว โดยเฉพาะเพลงอีแซว ซึ่งมีถิ่นกำเนิดที่สุพรรณบุรี และยังคงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน พ่อเพลง แม่เพลงเมืองสุพรรณบุรีหลายคน ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ เช่น แม่บัวผันจันทร์ศรี แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ เพลงพื้นบ้านยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่คนรุ่นหลังได้พัฒนารูปแบบเป็นเพลงลูกทุ่งในเวลาต่อมา

2) ประเพณีงานทิ้งกระจาด เป็นพิธีทางพุทธศาสนาที่มหานิกาย ซึ่งชาวจีนถือว่าเป็นการเจริญเมตตาธรรมแก่ดวงวิญญาณ คือการนำสิ่งของต่างๆ ของผู้ที่ตายแล้วมาแจกจ่ายเป็นทานให้คนยากจน งานนี้จัดเป็นประจำทุกปีในวันเพ็ญเดือน 7 ตามปฏิทินจีน ตรงกับเดือน 9 ของไทยราวเดือนสิงหาคม – กันยายนของทุกปีงานจัดเป็น 2 ระยะ คืองานทิ้งกระจาดฟ้า 5 วัน ต่อจากนั้นเป็นงานทิ้งกระจาดดินอีก 5 วัน

3) ประเพณีไหว้พระแช เป็นประเพณีของชาวไทยเชื้อสายเขมร ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านโพธิ์และตำบลคลังชัน ได้แก่ วัดประชุมชน วัดศกุนปักยี่ วัดสามทองและวัดสุวรรณาคี เป็นพิธีบวงสรวงและไหว้พระจันทร์หรือพระแช ซึ่งเป็นภาษาเขมรแปลว่า “พระจันทร์” ประเพณีนี้จะจัดขึ้นเวลาเที่ยงคืนในวันเพ็ญเดือน 12

4) การแข่งขันเรือยาวประเพณีเป็นประเพณีแข่งเรือที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานของชาวอำเภอบางปลาม้า ในฤดูน้ำหลากและช่วงเทศกาลทอดกฐิน ประมาณเดือนพฤศจิกายน โดยวัดที่มีเรือยาวในอำเภอบางปลาม้า เช่น วัดกกม่วง วัดลานคา วัดมณีวรรณ วัดอุ้มทอง จะนำเรือเข้าร่วมแข่งขัน ณ ลำน้ำท่าจีน บริเวณหน้าวัดสวนหงส์ ตำบลบางปลาม้า

5) ประเพณีตักบาตรกลางน้ำ เป็นประเพณีงานบุญที่มีคุณค่า แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาแล้วประมาณ 80 – 90 ปี ชาวตำบลบ้านแหลมที่ใช้แม่น้ำสุพรรณเป็นเส้นทางคมนาคม พระสงฆ์ใช้เรือพายบิณฑบาตรริมฝั่งแม่น้ำจากชาวบ้าน ในปัจจุบันได้เพิ่มการจัดกิจกรรมชักพระและทอดผ้าป่าวัดที่อยู่ริมน้ำก่อนวันตักบาตร 1 วัน พิธีตักบาตรจะเริ่มตั้งแต่บริเวณหน้าตลาดคอวัง ในเวลาอรุณรุ่งของวันแรม 12 ค่ำ เดือน 12 พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนเป็นจำนวนนับร้อยรูป ลีนสุดที่วัดป่าพุกภัยซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนมาก

6) ประเพณีสงกรานต์บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยพวนและไทยเวียง บั้งไฟยมทำเพื่อบูชาเทวดา พญาแถน ผีฟ้าบนสวรรค์ ให้ฝนตกตามฤดูกาล มีการเตรียมบั้งไฟแห่แหนไป

ตามวัด และยิงบั้งไฟที่วัดจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปัจจุบันยังหาคุได้ที่วัดต่าง ๆ ในอำเภออุ้มทอง และอำเภอบางปลาม้า

7) ประเพณีค้ำฟ้า (ภาษาถิ่นใช้คำว่า ค้ำฟ้า) เป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของชาวไทยพวน ซึ่งมีกำหนดจัดงานในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ และ 7 ค่ำ วันค้ำฟ้าชาวไทยพวนจะหยุดทำงาน เพื่อเตรียมอาหาร ขนม คือ ข้าวหลาม เพื่อนำไปถวายพระ เมื่อถึงกลางคืนจะมีงานเลี้ยงฉลอง ซึ่งปัจจุบันนี้ยังคงมีประเพณีอยู่เช่นเดิม

8) ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ เป็นประเพณีการทำบุญของชาวไทยในเทศกาลออกพรรษา นิยมทำกันในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จังหวัดสุพรรณบุรีจัดงานใหญ่ที่วัดหัวเขา อำเภอดำเนินนางบวช และวัดเขาศิลาแลง อำเภออุ้มทอง

9) ประเพณีบายศรีสู่ขวัญของชาวละว้า ชาวละว้าในจังหวัดสุพรรณบุรี อาศัยอยู่ที่บ้านกกเคียง ตำบลห้วยขมิ้น อำเภอดำเนินนางบวช ลักษณะพิธีคล้ายพิธีไทยลาวทั่วไปเป็นการรับขวัญผู้มาอยู่ใหม่ผู้ไปอยู่ที่อื่นแล้วกลับบ้านหรือผู้ที่รอดพ้นอันตราย

จากข้อมูลดังกล่าวมา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เมืองสุพรรณบุรี มีรากฐานการอยู่อาศัยมายาวนาน มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทำให้มีเทศกาลประเพณีต่างๆ เกิดขึ้นตลอดปี ทำให้เกิดกิจกรรมดึงดูดการท่องเที่ยวจากในจังหวัดสุพรรณบุรี และจากต่างถิ่นจำนวนมาก เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์สำคัญ เคยมีศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและการค้าขาย จึงมีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ

ดังนั้น การให้ความสำคัญและตระหนักถึงเอกลักษณ์แต่ละชุมชนและชาติพันธุ์ต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมวิถีชีวิต ภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและโบราณคดีในชุมชนให้คงอยู่จึงมีความสำคัญ อีกทั้งยังเป็นการสร้างเอกลักษณ์ที่น่าสนใจด้านการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย

จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นจังหวัดที่มีความน่าสนใจในด้านการท่องเที่ยว ทั้งแง่มุมประวัติศาสตร์ โบราณคดี และภาษาถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ ให้เข้ามาท่องเที่ยวเยี่ยมชม ซึ่งจากการศึกษาสำรวจพฤติกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุพรรณบุรีพบว่า นักท่องเที่ยว นิยมเข้ามาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ แหล่งโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม และแหล่งอาหาร อาทิ เมืองโบราณอุ้มทอง สวนหินธรรมชาติพุทองนาถ เจริญโบราณสถานซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงบริบทพื้นที่ของเมืองโบราณอุ้มทองในหัวข้อถัดไป

3.3 เมืองโบราณอุทองกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เมืองอุทองเป็นเมืองที่มีคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ยังหลงเหลือให้เห็นทั้งในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และวิถีชีวิตที่ยังหลงเหลือให้เห็นทั้งในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ หมู่บ้านวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งมีค่าที่ควรได้รับการส่งเสริมเชิดชู การพัฒนาเมืองอุทองจึงมุ่งเน้นไปในการค้นหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองที่มีคุณค่ามีความสำคัญ ประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ความเจริญรุ่งเรืองในอดีตพลิกฟื้นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเมืองอุทองในรูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของเมือง พร้อมทั้งกำหนดแนวทางการพัฒนาฟื้นฟู และอนุรักษ์เมืองด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม ให้เมืองอุทองเป็นเมืองนำอยู่ ตอรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ และเพื่อความบันเทิง แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวเชิงการศึกษา และแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เหล่านี้ต่างมีคุณค่าและเอกลักษณ์เฉพาะตัว สามารถอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความหลากหลายได้

เมืองโบราณอุทอง ได้รับการยกระดับเมืองโบราณให้เป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว ตามมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2555 โดยได้รับการส่งเสริมจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ในการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของชุมชนอันเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์ รวมไปถึงการที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ร่วมรับผลประโยชน์ไปด้วยกัน ผ่านการร่วมคิด ร่วมวางแผนร่วมปฏิบัติร่วมรับผิดชอบด้วยกัน

ทั้งนี้ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2556, น.1-3) ได้ทำการศึกษาบริบทพื้นที่เมืองโบราณอุทอง พบว่า เมืองโบราณอุทองมีพื้นที่ครอบคลุมทั้งตำบลอุทอง อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เนื้อที่ 38.16 ตารางกิโลเมตร เมืองโบราณมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ โดยมีหลักฐานทางโบราณคดีบ่งชี้ว่าเมืองโบราณอุทองมีผู้คนมาอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อประมาณ 3,500 ปี มาแล้วหรือราวสมัยทวารวดี สันนิษฐานได้ว่าเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี

และเป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ

การค้นพบเมืองโบราณอู่ทอง จากรายงานการเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ร.ศ.122 (พ.ศ.2446) โดยในรายงานสรุปความได้ดังนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จไปทอดพระเนตรเมืองโบราณ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า เมืองท้าวอู่ทอง เมืองโบราณแห่งนี้อยู่ในแขวงสุพรรณบุรี ทางตะวันตกเฉียงใต้ใกล้กับเทือกเขา ซึ่งเป็นเขตแดนเมืองสุพรรณบุรีต่อกับเมืองกาญจนบุรี และมีลำน้ำเก่า เรียกว่า ลำน้ำจะเข้สามพันผ่านหน้าเมืองโบราณแห่งนี้ โดยมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาแต่โบราณว่า ท้าวอู่ทองได้ครอบครองเมืองนี้มาจนครั้งหนึ่งเกิดโรคไข้ห่า ทำให้ราษฎรล้มตายจำนวนมาก ท้าวอู่ทองจึงอพยพผู้คนหนีโรคห่าข้ามลำแม่น้ำสุพรรณไปทางฝั่งตะวันออก จึงได้พ้นโรคห่า ยังมีตำริมแม่น้ำสุพรรณ เรียกว่า ท่าท้าวอู่ทองอยู่จนถึงทุกวันนี้ ในการเสด็จตรวจเมืองของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ครั้งนี้ได้ขุดพบพระพุทธรูปและเงินตรา ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับที่พบที่นครปฐม จึงสันนิษฐานว่า เมืองนี้น่าจะเป็นเมืองในสมัยเดียวกับเมืองโบราณที่พระปฐมเจดีย์

นอกจากนี้ ตามรายงานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30 วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ.2456 หน้า 2844 – 2886 เรื่องระยะทางเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระเจดีย์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีชัยชนะยุทธหัตถี ได้มีการบันทึกเรื่องราวที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับแรมเมืองอู่ทอง และทรงบวงสรวงอดีตมหาราช ณ วันเสาร์ที่ 24 มกราคม พ.ศ.2456 โดยเสด็จจากดอนมะขามถึงที่ประทับบ้านจระเข้สามพัน ซึ่งเป็นตำบลที่เคยเป็นที่รบครั้งศึกหงสาวดี และเสด็จประทับแรมที่เมืองอู่ทอง ในการแคว้นทางและปลูกที่ประทับรับเสด็จคราวนี้ ได้ขุดพบของโบราณหลายอย่าง เช่น แหวนตราสำหรับทำพิธี และเครื่องศิลาอีกหลายอย่าง ซึ่งเมืองอู่ทองนี้ตรงกับที่เรียกว่า เมืองสุวรรณภูมิในศิลาจารึกของพระเจ้าขุนรามคำแหง ต่อจากนั้น วันอาทิตย์ที่ 25 มกราคม ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พักกระบวนเสด็จอยู่ที่เมืองอู่ทอง ทรงบวงสรวงอดีตมหาราช ณ ที่นั้น และเสด็จไปนมัสการพระเจดีย์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงชนะยุทธหัตถีด้วย

ดังนั้น การค้นพบเมืองโบราณอู่ทองแห่งนี้ ก็เนื่องด้วยพระอุตสาหะของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งเสด็จประพาสเมืองนี้เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2446 การที่พระองค์ได้ทรงค้นพบเมืองโบราณอู่ทอง และได้ทรงเล่าบันทึกไว้ในหนังสือนิทานโบราณคดีว่าด้วย “เรื่องเมืองอู่ทอง”

เมืองโบราณอู่ทองได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมแห่งหนึ่งของจังหวัดสุพรรณบุรี ก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นผลกระทบด้านบวกอย่างไรก็ตามจะต้องตระหนักและเตรียมการกับผลกระทบด้านลบที่จะเกิดตามมาด้วย เพราะในระยะเวลาที่ผ่านมาพบว่าชุมชนหลายๆ แห่งที่พัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นได้รับผลกระทบด้านลบ ก่อให้เกิดการทำลายวิถีชีวิตของชุมชน ทำลายความมีเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว การเลือนหายของอาชีพดั้งเดิมในท้องถิ่นดังงานวิจัยของปานจิตร จินหิรัญ (2556) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนชาวเกาะงั้น พบว่า การท่องเที่ยวแม้จะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศ แต่ก็ได้ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม เกิดปัญหาขยะในชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมกลายเป็นสังคมเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงควรพัฒนาควบคู่ไปกับการคำนึงถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรม และการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้ตระหนักถึงความเป็นตัวตนและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ

และในงานวิจัยของมนัส เผ่าพงษ์ศิลป์ (2554) ได้ทำการศึกษาแผนอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์เมืองโบราณอู่ทองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ พบว่าเมืองโบราณอู่ทองมีจุดแข็งที่ควรส่งเสริมในด้านการอนุรักษ์และท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในสมัยทวารวดี แต่ด้วยในปัจจุบันพบว่าโบราณสถานมีสภาพที่เสื่อมโทรมจึงสมควรให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูตัวโบราณสถาน รวมทั้งควรปรับปรุงภูมิทัศน์ทั้งในและรอบตัวโบราณสถาน จัดทำป้ายเพื่อสื่อความหมายทางประวัติศาสตร์ และจัดทำแผนที่และโปรแกรมปฏิทินการท่องเที่ยวเมืองโบราณอู่ทอง

เมืองโบราณอู่ทอง จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศพบว่าเมืองโบราณอู่ทองเป็นเมืองที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ ตั้งอยู่ริมลำน้ำจรจะเข้สามพัน ผังเมืองเป็นรูปวงรี ทอดตัวไปตามแนวทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ไปทางตะวันตกเฉียงใต้ มีขนาดความกว้างประมาณ 1 กิโลเมตร และยาวประมาณ 2 กิโลเมตร มีระดับความสูงของพื้นที่ตัวเมือง จากระดับน้ำทะเลประมาณ 6 เมตร

จากการศึกษาทางโบราณคดีเท่าที่ผ่านมาทราบว่า เมืองโบราณอู่ทองมีมนุษย์อยู่อาศัยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยได้พบหลักฐานประเภทขวาน หินขัด ลูกปัด ภาชนะดินเผา เหล็กใน สำหรับปั้นด้าย ขวานสำริด ฉมวก หอก และเครื่องมือเครื่องใช้โลหะอื่น ๆ อีกมากมาย ชุมชนในสมัยนี้เป็นชุมชนในสังคมเกษตรกรรม เนื่องจากสภาพที่ตั้งชุมชนเป็นเขตที่ราบขั้นบันไดต่ำ และที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทำให้สามารถทำการเพาะปลูกได้ผลดี จนชุมชนตั้งหลักแหล่งได้อย่างถาวร

ประกอบกับสามารถติดต่อกับชายฝั่งทะเลได้สะดวก จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชุมชนโบราณ
ในบริเวณเมืองอุทองสามารถพัฒนาสภาพสังคมและเศรษฐกิจ จนขยายตัวเข้าสู่สังคมเมืองได้

รูปที่ 3.1 แผนที่พิเศษเมือง โบราณอุทอง
ที่มา: สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง, 2560ข

รูปที่ 3.2 ภาพถ่ายทางอากาศจาก Google Earthเมือง โบราณอุทอง
ที่มา: สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง, 2560ข

เมืองโบราณอู่ทองได้มีการอาศัยมาอย่างต่อเนื่องจนสามารถพัฒนาตนเองจากสังคมเกษตรกรรมในระดับหมู่บ้านเข้าสู่สังคมเมืองซึ่งมีความเจริญและมีความซับซ้อนทางสังคมมากขึ้น และกลายเป็นเมืองศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเมืองหนึ่งในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จากหลักฐานประเภทโบราณวัตถุสถานที่พบในช่วงเวลาดังกล่าว ทราบว่าเมืองโบราณอู่ทองได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนแถบพม่าทะเล โดยเฉพาะอินเดีย จนทำให้นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่า เมืองโบราณอู่ทองอาจจะเป็นเมือง “สุวรรณภูมิ” ที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณะเถระพระอุตรเถระมาเผยแพร่พุทธศาสนาในราวพุทธศตวรรษที่ 3

จากการที่มีการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของอินเดียอย่างมาก จนทำให้ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 ได้เกิดวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันระหว่างรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมที่มาจากกลุ่มชนภายนอก วัฒนธรรมนี้มีจุดเด่นอยู่ที่รูปแบบทางศิลปกรรมเฉพาะตัว มีการใช้ภาษามอญร่วมกัน และการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก วัฒนธรรมทวารวดีเชื่อกันว่ามีศูนย์กลางความเจริญตั้งอยู่บริเวณเขตที่ราบภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งมีเมืองเมืองหลัก ได้แก่ เมืองนครชัยศรี (ที่นครปฐม) เมืองประจวบ (ที่ราชบุรี) และเมืองอู่ทอง

ในอดีตเมืองโบราณอู่ทองได้ปรากฏแนวป้อมก่อด้วยศิลาแลง แต่ปัจจุบันสิ้นสภาพและถูกไถปรับที่เป็นถนนหมดแล้ว ทางด้านตะวันออกของเมือง (บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภออู่ทอง และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง) แต่เดิมเป็นแนวปราการ เช่นกัน ภายหลังแนวป้อมกำแพงที่ว่านี้ถูกรื้อทำลายออกไป เพื่อก่อสร้างถนนมาลัยแมน ปัจจุบันคูน้ำและกำแพงที่ว่านี้ถูกรื้อทำลายและบุกรุกถมที่ดินจนดินและขาดหายไปเป็นช่วงๆ ซึ่งจะเห็นแนวชัดเจนและมีน้ำขังตลอดปีเฉพาะด้านทิศตะวันออกเท่านั้นที่ใช้ประโยชน์เป็นที่เก็บกักน้ำสำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภค ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองอู่ทอง ห่างออกไปประมาณ 5 กิโลเมตร มีแนวสิ่งก่อสร้างด้วยดินที่น่าสนใจอีก 2 จุด คือ แนวคันดินเป็นทางยาวคดเคี้ยว เรียกกันว่า “ถนนท้าวอู่ทอง” ด้วยเหตุที่เชื่อกันมาแต่เดิมว่าเป็นถนนโบราณของเมืองแห่งนี้จุดหนึ่ง และกลุ่มแนวคันดินรูปโค้งเกือกม้าซึ่งตั้งอยู่ตามแนวเชิงเขาออก ที่เรียกกันว่า “คอกช้างดิน” เพราะเชื่อกันว่าเป็นเพนียดดินสำหรับค้องช้างในสมัยโบราณ

ฝ่ายวิชาการสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี ได้ดำเนินการขุดศึกษาทางโบราณคดีแล้ว ผลการขุดแสดงให้เห็นว่า บริเวณนี้เป็นเขตเทวสถานในศาสนาพราหมณ์ ไศวนิกาย ด้านตะวันออกซึ่งพื้นที่ลาดต่ำลงจนถึงแม่น้ำท่าจีน และต่อเนื่องไปจนถึงบริเวณซึ่งเป็น

ที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีหลักฐานแสดงว่าเป็นทะเลมาก่อน ข้อมูลบนภาพถ่ายทางอากาศแสดงให้เห็นแนวของแม่น้ำจะเข้าสู่สามพันไหลผ่านตัวเมืองอุทองไปทางเหนือ แล้วอ้อมมาทางตะวันออก ซึ่งมีร่องน้ำเปิดกว้างเป็นปากแม่น้ำซึ่งกำหนดให้เป็นแนวชายฝั่งทะเลเดิม ตรงส่วนที่บรรจบกับคลองสองพี่น้อง ซึ่งต่อเชื่อมมาจากแม่น้ำท่าว่า นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นร่องรอยของคลองเก่า ชูคขึ้นเป็นแนวตรงยาวประมาณ 9 กิโลเมตร จากตัวเมืองอุทองจนถึงบริเวณวัดม่วงซึ่งคาดว่าจะเป็นชายฝั่งหรืออาจเป็นร่องน้ำกว้างจากฝั่งทะเลลึกเข้ามาในแผ่นดิน ยังได้พบร่องรอยคลองอีก 2 แนว เชื่อมต่อจากแนวคลองแรกมาทางใต้จนถึงคลองบางบอน ซึ่งทำให้เชื่อว่าเปลี่ยนแปลงของแนวชายฝั่งทะเลมีผลทำให้มีการขุดคลองใหม่ลงมาทางใต้ เพื่อเป็นเส้นทางออกสู่ทะเลและเมืองชายฝั่งทะเลทยอยห่างออกไปมาก คลองเหล่านี้ก็เลิกใช้ไปในที่สุด

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศและสำรวจสภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงชายฝั่งทะเล ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำจะเข้าสู่สามพัน และการเปลี่ยนแปลงแนวคลองในการติดต่อกับภายนอกทางฝั่งทะเลของเมืองอุทอง และเป็นร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของคนเมืองอุทองในอดีต ได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาคือเป็นผลมาจากการลอยตัวของน้ำทะเล และเมื่อทะเลลอยออกไปมากขึ้นจนไม่สะดวก หรือเกินกว่าจะแก้ไขได้ เมืองอุทองก็หมดความสำคัญในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 พร้อม ๆ กับการสิ้นสุดลงของยุคสมัยทวารวดี ซึ่งต่อมาเมืองโบราณอุทองก็ถูกทิ้งร้างไปในราวพุทธศตวรรษที่ 19 โดยเมืองสุพรรณบุรีเจริญขึ้นมาแทนที่ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

การดำเนินงานอนุรักษ์โบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีในเขตเมืองโบราณอุทอง หลังจากที่เมืองโบราณอุทองได้ร้างไปเมื่อในราวพุทธศตวรรษที่ 19 เมืองโบราณอุทอง ก็ลดความสำคัญลงไป จนเมื่อ พ.ศ. 2446 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้เสด็จสำรวจเมืองโบราณอุทอง และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของเมืองจนเป็นที่รู้จักกันไปทั่วในวงวิชาการ เมืองโบราณอุทองจึงได้รับความสนใจขึ้นมาอีกครั้ง ในฐานะเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งของประเทศไทย

อัตลักษณ์ที่มีลักษณะจับต้องได้ของชุมชนเมืองโบราณอุทองได้แก่ มีผังเมืองโบราณเป็นรูปวงรี มีคูน้ำคันดินล้อมรอบสภาพภูมิศาสตร์ด้านหนึ่งเป็นภูเขาอีกด้านหนึ่งเป็นน้ำ โดยมีหลักฐานที่แสดงถึงการเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแรกเริ่ม มีโบราณสถาน เช่น เจดีย์ วัด มีโบราณวัตถุ

เช่น พระพุทธรูปสมัยทวารวดี ธรรมจักร ลูกปัด และมีมรดกทางธรรมชาติ คือสวนหินธรรมชาติ พุนางนาค

อัตลักษณ์ที่มีลักษณะจับต้องไม่ได้ของชุมชนเมืองโบราณอุททอง ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณี ตักบาตรเทโว-โรหณะ ณ วัดเขาทำเทียม มีประเพณีลอยกระทงสวรรค์ 12 นักษัตร ณ วัดเขาพระศรี สรรเพชญาราม มีเทศกาลกินเจ และงานวิ่งของชาวไทยเชื้อสายจีน มีพิธีกรรมไหว้ผีเจ้านายผีเทวดา และงานประเพณีแห่ธงสงกรานต์ของลาวครั้ง และมีประเพณีวัฒนธรรมชาติพันธุ์ 5 ชนเผ่า อุททอง ได้แก่ ไทยพื้นถิ่น ไทยจีน ไทยเวียง ไทยทรงดำ และลาวครั้ง

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุททอง

ประวัติการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุททอง พ.ศ. 2446 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้ตรวจราชการ เมืองสุพรรณบุรี และเสด็จสำรวจเมืองโบราณอุททอง ทรงนิพนธ์เล่าเรื่องเมืองอุททองในรายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรีและทรงนิพนธ์หนังสือเรื่องนิทานโบราณคดี

พ.ศ.2476 ราชบัณฑิตยสภาได้เริ่มทำการสำรวจทำแผนผังเมืองโบราณอุททองโดยสังเขป ซึ่งปรากฏว่าเป็นเมืองโบราณสำคัญที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแห่งหนึ่ง

พ.ศ. 2502 กรมศิลปากรได้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุททอง ขึ้นเป็นอาคารชั่วคราว เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุที่ได้จากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีที่เมืองโบราณอุททอง

พ.ศ. 2504 กรมศิลปากรทำการสำรวจขุดแต่งโบราณสถานที่มีกระจายอยู่ทั่วไปในเมืองโบราณอุททองเพิ่มเติม พบโบราณวัตถุสมัยทวารวดีจำนวนมาก

พ.ศ. 2507-2509 ศาตราจารย์ช็อง บวสเซลีเยร์ (M.Jean Boisselier) ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ชาวฝรั่งเศส และหัวหน้าหน่วยศิลปากร ในขณะนั้น ได้ทำการสำรวจขุดแต่งโบราณสถานในเมืองอุททอง และศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดีกับเมืองโบราณอุททอง

พ.ศ.2508-2509 กรมศิลปากรได้จัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุททองขึ้นเป็นการถาวร เพื่อเก็บรักษาและจัดแสดง โบราณวัตถุที่ได้จากขุดค้นทาง โบราณคดี เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุททอง เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2509

รูปที่ 3.3 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุททอง
ที่มา: สุพรรณบุรี, 2560

บทที่ 4

การมีส่วนร่วมของประชาสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภูมิศึกษา เมืองโบราณอุทง

การศึกษาในบทนี้ ภูมิศึกษาของเมืองโบราณอุทง เพื่อจะตอบคำถามวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาสังคมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างไร และตอบคำถามเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญในการที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนหรือไม่ อย่างไรก็ตามในการนำเสนอผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นลำดับ ประกอบด้วย 1) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณอุทง เพื่อแสดงให้เห็นว่าลักษณะการจัดการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร 2) เมืองโบราณอุทง หนุนสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และระดับการมีส่วนร่วมเพื่ออธิบายลักษณะ และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เมืองโบราณอุทง โดยใช้แนวคิดบันได 8 ขั้นของอาร์สไตน์ (Arnstein, 1969) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาสังคม 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเมืองโบราณอุทง เพื่อตอบคำถามการวิจัยเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ 4) ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อตอบคำถามการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

4.1 การท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณอุทง

“อุทงเมืองโบราณ ต้นกำเนิดประวัติศาสตร์ อารยธรรมสุวรรณภูมิ”ตั้งอยู่ตัวเมืองของอำเภออุทง จังหวัดสุพรรณบุรี มีหลักฐานทางโบราณคดีที่สันนิษฐานได้ว่า เคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดีและเป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก่อนจะหลอมรวมเป็นชาติไทยในปัจจุบันนักโบราณคดีได้ค้นพบหลักฐานที่สำคัญ อาทิ การขุดพบลูกปัด ขวานหิน ภาชนะดินเผา ซึ่งเป็นร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เมืองโบราณอุทงถูกสันนิษฐานว่าเคยเป็นเมืองศูนย์กลางของการติดต่อค้าขายระหว่างอินโดโรมัน สุวรรณภูมิ และจีนตอนใต้ จึงได้ถูกเรียกขานว่า

เป็นเส้นทางสายไหมทางทะเล ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำจรเข้สามพัน อันเป็นเส้นทางคมนาคมหลักที่จะออกไปสู่ทะเลของเมืองอุททอง ทำให้เมืองอุททองมีความสำคัญลดน้อยลงในยุคหลังอาณาจักรทวารวดี

จากการที่เมืองอุททองเป็นทั้งแหล่งโบราณคดีและแหล่งอารยธรรมโบราณที่สำคัญ ทำให้ในปัจจุบันนี้ได้มีการฟื้นฟูบูรณะเมืองโบราณอุททอง เช่น การขุดลอกและซ่อมแซมคูเมืองอุททอง การจัดทำการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีมาตรฐาน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตที่ดี การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวจะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญ และเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้เกิดจากการตอบคำถามว่า ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างไรจากการท่องเที่ยว แต่เป็นการสร้างโจทย์ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างสร้างสรรค์อย่างไร

นิมิต วันไชยธนวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเมืองโบราณอุททอง ดังนี้

“...จังหวัดสุพรรณบุรี มีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่เห็นความก้าวหน้าในการพัฒนาเมืองโบราณอุททอง ตำบลอุททอง อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งตนเองมีความคิดเห็นว่าการพัฒนาจะไปได้ไกลไกลนั้น สำคัญที่ว่าเมืองต้องมีการบริหารจัดการที่ดี จะทำอย่างไรให้ไกลไกลต่างๆ ได้ขับเคลื่อนเดินหน้าไปพร้อมๆ กัน และมีหน่วยใดที่ต้องดูแลซ่อมแซม บำรุงให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง จึงอยากให้องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) เข้ามาช่วยประสานการบริหารจัดการในช่วงต้นทั้งระบบ เพื่อคอยแนะนำแนวทางการพัฒนาเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ประชาชนได้ช่วยกันขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบให้มากขึ้น เมื่อมีการวางแผนการจัดการอย่างดีแล้ว กลไกต่างๆ ก็จะขับเคลื่อนไปได้ด้วยตัวเอง

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน จึงได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงาน อพท. และหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก ทั้งการออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าในชุมชน การให้องค์ความรู้กับกลุ่มปราชญ์ภูมิปัญญา ผู้นำในชุมชน นำกลุ่มต่างๆ ไปศึกษาดูงานเพื่อนำมาปรับใช้ในชุมชน โดยมี อพท. เป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการในภาคประชาชน โดยงบประมาณส่วนใหญ่ยังได้รับจากส่วนกลางเป็นหลักจากแผนแม่บท เนื่องจากชุมชนยังไม่สามารถบริหารจัดการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เองยังต้องการรับการสนับสนุนจากภาครัฐ...” (พิภพ บุญธรรม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 สิงหาคม 2560)

ในการนี้สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนเมืองโบราณอุทองเป็นการส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ สร้างรายได้รวมถึงสร้างมูลค่าเพิ่มโดยใช้อัตลักษณ์ชุมชนในเมืองโบราณอุทอง เพื่อให้ชุมชนสามารถมีแนวคิดในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงกับโอกาสทางการตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงสร้างองค์ความรู้ให้กับชุมชนมีความคิดริเริ่ม และต่อยอดให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้นำเป็นวาระสำคัญในการขับเคลื่อนตลาดสินค้าการเกษตร โดยความร่วมมือจากสถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ที่นำวิทยากรความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะเฉพาะด้านของคณาจารย์ ร่วมกันพัฒนาบรรจุภัณฑ์ สินค้าเมืองโบราณอุทองให้มีรูปผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่น ทันสมัย และสามารถวางจำหน่ายผ่านได้ทุกช่องทาง เพื่อศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ในท้องถิ่น และเชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมและส่งเสริมให้เกิดการลงทุนด้านการท่องเที่ยวภายในเมืองโบราณอุทอง

4.2 กระบวนการมีส่วนร่วม และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเมืองโบราณอุทอง

ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาสังคมที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนผลการศึกษา พบว่า กรณีศึกษาเมืองโบราณอุทองเป็นเมืองที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ที่ยังคงเหลือให้เห็นทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ หมู่บ้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การพัฒนาเมืองโบราณอู่ทอง เริ่มมีการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนในพื้นที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2555 คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเมืองโบราณอู่ทอง โดยมอบอำนาจให้องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ในขณะที่นั้นนายกรัฐมนตรีได้มอบหมายให้ชุมพล ศิลปอาชา รองนายกรัฐมนตรี เป็นผู้กำกับดูแล โดย อพท. เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน ให้เกิดการพัฒนารท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการจัดตั้งสำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง เป็นสำนักงานสาขาลำดับที่ 7 หรือเรียก ว่า สพท.7 ตั้งอยู่บนถนนมาลัยแมน ตำบลอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

อพท. เป็นองค์การมหาชน มีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในการประสานงานให้เกิดการบูรณาการการบริหารการพัฒนาพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่า โดยมีความคล่องตัวและรวดเร็วในการดำเนินงานมากกว่าส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการบริหารการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว จัดตั้งขึ้นตามความในพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2546

อพท. ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองโบราณอู่ทองให้เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่สามารถสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับการก่อกำเนิดชนชาติไทย และศิลปวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ของชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ดินแดนสุวรรณภูมิให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2546 มาตรา 20 (8) มาตรา 35 กำหนดให้คณะกรรมการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีอำนาจประกาศให้พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ซึ่งที่ผ่านมา อพท. ได้ดำเนินการประกาศพื้นที่พิเศษเรียบร้อยแล้วจำนวน 5 พื้นที่ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะประกาศพื้นที่ใดเป็นพื้นที่พิเศษนั้น อพท. ได้ดำเนินการตามขั้นตอนการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนี้

1) การประเมินศักยภาพของพื้นที่ ตามคู่มือการจัดเตรียมข้อมูลเพื่อการพิจารณาการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (คะแนนต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 75) ซึ่งผลการประเมินปรากฏว่า พื้นที่เมืองโบราณอุทอง อยู่ที่ระดับร้อยละ 85

2) อพท. ร่วมกับพื้นที่เมืองโบราณอุทอง ศึกษาความเป็นไปได้ในการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน ชุมชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ โดยกำหนดวิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์การพัฒนาและแนวทางดำเนินงาน ระยะที่ 1 ภายใน 3 ปี (พ.ศ. 2555-2557)

3) การจัดเวทีประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของภาคประชาชน ในการประกาศพื้นที่พิเศษ ผลการจัดเวทีประชาคมประชาชนพื้นที่เมืองโบราณอุทอง เห็นด้วย ร้อยละ 98.14 (มีประชาชนเข้าร่วมเวทีประชาคมจำนวน 326 คน)

อพท. ได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งเพิ่มรายได้ การท่องเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ ในพื้นที่พิเศษอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ นโยบาย Co-Creation หรือ “ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์” (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2556)

จากการที่พันธกิจหลักอย่างหนึ่งของ อพท. คือ การพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มรายได้และกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่น อพท. จึงจัดตั้งสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน (สทช.) ขึ้นเพื่อเป็นหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่พิเศษ เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนและเตรียมความพร้อมด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน ขึ้นมาเป็นต้นแบบในการขยายผลไปยังชุมชนอื่นๆ ต่อไปสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน (สทช.) จึงเป็นหน่วยงานในสังกัด อพท. ที่มีกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และทำงานร่วมกับภาคีผู้เชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ด้านต่างๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความยั่งยืน โดยหน้าที่หลักของ อพท. คือ การเป็นตัวกลางเพื่อประสาน ส่งเสริม และสนับสนุนทั้งชุมชน และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ให้สามารถทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

องค์การพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ร่วมกับจังหวัดสุพรรณบุรี ผลักดันพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทองเป็น “แหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต” ดึงชุมชนและภาคีร่วมพัฒนา โดยเน้นมิติการท่องเที่ยวเป็นหลักในการผลักดันเมืองอู่ทองสู่พื้นที่เศรษฐกิจ ได้จัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง ทั้ง 71 โครงการ มูลค่าโครงการรวมทั้งสิ้นกว่า 4,088 ล้านบาท ซึ่งในระหว่างวันที่ 7 - 8 กันยายน พ.ศ.2556 ได้มีการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “อู่ทองเมืองโบราณ เมืองสร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม : ผ่านหลักฐานพระพุทธศาสนาสมัยแรกและรอยลูกบิด เมืองโบราณอู่ทอง และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อู่ทอง สุพรรณบุรี” นำไปสู่การแลกเปลี่ยนในเชิงวิชาการเพื่อนำไปสู่กรอบความคิดในการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของพื้นที่เมืองอู่ทอง

รูปที่ 4.1 การประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง อู่ทองเมืองโบราณ เมืองสร้างสรรค์การท่องเที่ยว
ที่มา: ศิริรุ่ง ศรีสิทธิพิศาลภพ, 2559

การประชุมสัมมนาวิชาการ มีนักวิชาการ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาเมืองอู่ทองนำมา ซึ่งการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ แต่ยังคงขาดกลุ่มเสียงที่สำคัญที่สุดนั่นคือ กลุ่มของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญในการที่จำเป็นจะต้องรับฟังความคิดเห็น หรือแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน ในการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนนั้นจะต้องเกิดจากคนในพื้นที่ เป็นตัวกระตุ้นเป็นสำคัญ เพราะเมื่อชุมชนมีความชัดเจนและมีความเข้มแข็งแล้ว ก็จะสามารถ เติบโตได้อย่างมั่นคง แต่ถ้การพัฒนาขึ้นอยู่กับพื้นฐานของผู้มีส่วนร่วมมากกว่าคนในชุมชนแล้วนั้น อาจส่งผลกระทบต่อได้ในอนาคต สิ่งนี้นำไปสู่ความไม่ยั่งยืนของการพัฒนา อย่างตัวอย่างพื้นที่พิเศษ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยมากมายนั้น ชุมชนหลายแห่งเป็นผู้เสียประโยชน์มากกว่าได้ประโยชน์จาก

แผนการพัฒนา ดังนั้นผู้คนในท้องถิ่นจะต้องลุกขึ้นมาจัดการตนเอง และผู้มีส่วนร่วมนั้นควรเป็นผู้สนับสนุนความต้องการที่แท้จริงของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น

ในการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเมืองโบราณอุทองโดยประยุกต์ใช้แนวคิดบันได 8 ขั้นของอาร์สไตน์ (Arnstein, 1969) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ แนวคิดนี้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นอำนาจประเภทหนึ่งของประชาชน และเป็นกระบวนการการจัดสรรอำนาจ โดยส่งเสริมให้ประชาชนผู้ไร้ซึ่งอำนาจที่มักไม่มีโอกาส ถูกกีดกัน หรือถูกแยกออกจากกระบวนการทางการเมืองและเศรษฐกิจให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ในกระบวนการดังกล่าว สามารถกำหนดแนวทางในการรับรู้และแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร การกำหนดเป้าหมายและนโยบายสาธารณะ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวโดยชุมชนของเมืองโบราณอุทอง สามารถแบ่งออกได้เป็นทั้งหมด 8 ระดับ ดังต่อไปนี้

1) ระดับขั้นยักย้ายถ่ายเท (Manipulation)

กระบวนการในขั้นยักย้ายถ่ายเทกล่าวถึงกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการตรวจสอบ ฯลฯ โดยถูกแต่งตั้งเข้ามาเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างหรือแสวงหาการสนับสนุนแทนที่จะเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงเป็นลำดับขั้นต่ำสุดของขั้นบันไดแห่งการมีส่วนร่วมแสดงถึงการบิดเบือนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนให้กลายเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์กิจกรรมหรือนโยบายของผู้มีอำนาจ

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ได้จัดทำแผนแม่บทพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง เป็นแผนระยะ 10 ปี มีเป้าหมายให้เป็นเมืองต้นแบบด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีแบบมีส่วนร่วมโดยสำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง จะเป็นผู้ขับเคลื่อนและผลักดันให้เป็นรูปธรรม พร้อมเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นแห่งแรกของประเทศเพื่อการทำงานอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม จึงตั้งสำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง เพื่อเป็นหน่วยงานส่วนหน้าในพื้นที่แห่งนี้ รวมถึงใช้กลไกการจัดตั้งสถาบันสุวรรณภูมิ เป็นช่องทางให้ภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบูรณาการองค์ความรู้เรื่องเมืองโบราณอุทองและสุวรรณภูมิเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลการค้นคว้า ศึกษาวิจัย รวบรวม

และเรียบเรียง อพเคตข้อมูลความรู้เชิงสากลเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมยุคสุวรรณภูมิและสืบเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมเพื่อป้อนข้อมูลเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชาติไทยต่อสื่อสากลอย่างสม่ำเสมอตลอดไป

การประกาศเป็นพื้นที่พิเศษจะสำเร็จตามเป้าหมายในแผนยุทธศาสตร์ ต้องมีการขับเคลื่อนของทุกภาคีเครือข่าย ได้แก่ นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ฯลฯ มาช่วยกันเขียนมาช่วยกันเล่าถึงที่มาที่ไปของพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดอารยธรรมสุวรรณภูมิที่เคยรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางการค้าและคมนาคม เพื่อนำข้อมูลออกไปเผยแพร่ ซึ่งสิ่งที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของเมืองโบราณอุทอง คือ “การเป็นตัวแทนของทวารวดี” ที่มีหลักฐานที่เป็นอัตลักษณ์อย่างชัดเจนและสะท้อนออกมาผ่านทางโบราณสถานและโบราณวัตถุของอารยธรรมทวารวดี

ปัญหาของเมืองโบราณอุทอง คือ ขาดการดูแล และบูรณาการประสานงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน หากหวังพึ่งแต่หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่คงไม่เพียงพอ แต่การได้หน่วยงานมืออาชีพด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่าง อพท. เข้ามาช่วยวางยุทธศาสตร์ จะทำให้การขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองโบราณอุทองเป็นไปอย่างมีระบบและครอบคลุมทุกมิติ

การขับเคลื่อนต้องอาศัยพลังจากภาคประชาชน การบริหารจัดการและการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อการท่องเที่ยว รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ผ่านกระบวนการประชาชนมีส่วนร่วม โดยมีหน่วยงานอพท. ที่มีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในการประสานงานให้เกิดการบูรณาการการบริหารการพัฒนาพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่า เพราะมีความคล่องตัวและรวดเร็วในการดำเนินงานมากกว่าส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ

เทิดชาย ช่วยบำรุง คณบดีคณะการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ได้เข้ามาสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับ อพท. ได้แสดงความคิดเห็นว่า

“...คณะกรรมการการท่องเที่ยว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนและให้ความรู้กับชุมชน เพื่อสนับสนุนแผนแม่บทยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ด้านขณะนี้ได้คัดเลือกชุมชนต้นแบบ 5 ชุมชน จาก 25 ชุมชนในพื้นที่เขตเมืองโบราณอุทอง ที่ถือว่าเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรที่น่าสนใจ

และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้แก่ ชุมชนบ้านโคก ซึ่งเป็นชุมชนวัฒนธรรมข้าวชุมชนบ้านเนินพลับพลา พื้นที่นี้มีแหล่งโบราณคดี ซากปรักหักพังชุมชนบ้านดงเย็น ซึ่งโดดเด่นด้านการเกษตรอินทรีย์ ชุมชนวัดอุ้มทองเป็นวิถีชีวิตคนเมือง และชุมชนเขาพระเน้นในเรื่องธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย โดยเฉพาะพุดานาค ซึ่งเป็นภูเขาหินขนาดใหญ่การวางชุมชนต้นแบบทั้ง 5 ชุมชน เพื่อใช้เป็นแม่เหล็กในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาส่วน 20 ชุมชนที่เหลือจะมีหน้าที่ในการซัพพอร์ตการท่องเที่ยวเช่น การผลิตสินค้าของที่ระลึก อาหาร วัตถุดิบต่างๆ...” (เทิดชาย ช่วยบำรุง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2560)

สรุปได้ว่า บ้านโคกขึ้นมาย้ายถ่ายเทในพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองโบราณอุ้มทองกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ภาคประชาสังคม ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุ้มทอง เกิดจากการส่งเสริมจัดตั้งและสนับสนุนของ อพท. และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับชุมชน เพื่อเป็นกลไกสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในเมืองโบราณอุ้มทองแต่การดำเนินงานขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวในชุมชนไม่ได้ก่อกำเนิดเกิดขึ้นจากภาคประชาชนเป็นหลัก หน่วยงาน อพท. ได้เข้ามามีหน้าที่หลักในการประสานงานให้กับทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุ้มทอง และประชาชนในชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมมีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น

2) ระดับขั้นบำบัด (Therapy)

กระบวนการในขั้นได้ขั้นบำบัดนี้ เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน อาทิ การเข้าร่วมประชุมประชาคมต่างๆ ที่ทางหน่วยงานจัดขึ้น

เมืองโบราณอุ้มทอง มีหน่วยงานองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหรือ อพท. ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการประสานงาน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายต่างๆ ร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้เครื่องมือด้านการท่องเที่ยวเป็นแกนกลางในการประสานความร่วมมือ และมีแผนแม่บท แผนปฏิบัติการพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุ้มทองเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อน โครงการและกิจกรรม อาทิ การจัดตั้งมูลนิธิสุวรรณภูมิชุมชนสร้างรายได้ ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนความรู้ ชมรมท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาสวนหินพุดานาค เป็นต้น

นอกจากนี้ ในการจัดทำแผนการพัฒนาต่างๆ อพท. ได้เป็นหน่วยหลักในการจัดการประชุมประชาคม มีการเชิญภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เข้าร่วมประชาคมรับฟังความคิดเห็น ในกิจกรรมและโครงการ อาทิ การประชุมเพื่อการมีส่วนร่วม โครงการศึกษาและออกแบบศูนย์ข้อมูลประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองโบราณอุทอง ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2560 เพื่อรับฟังความคิดเห็นหน่วยงานภาคเอกชน ประชาชน สื่อมวลชนต่อ การศึกษาและออกแบบเพื่อดำเนินการก่อสร้างศูนย์ข้อมูลประชาสัมพันธ์เมืองโบราณอุทอง (สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง, 2560ก)

รูปที่ 4.2 การประชุมเพื่อการมีส่วนร่วม โครงการศึกษาและออกแบบศูนย์ข้อมูล ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองโบราณอุทอง
ที่มา: สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง, 2560ก

สรุปได้ว่า บัน ใดขึ้นนำบัดหน่วยงาน อพท. จะเป็นหลักในการจัดการประชุมประชาคม เพื่อทำการสร้างความรู้ความเข้าใจ และขอความคิดเห็นจากภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทอง และประชาชนในพื้นที่ เพื่อนำ ข้อมูลเหล่านี้มาจัดทำแผนแม่บท แผนปฏิบัติการในการพัฒนาเมืองโบราณอุทอง

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า ในการจัดประชุมประชาคม บทบาทในการดำเนินงาน ไม่ได้เกิด จากภาคประชาสังคม ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทอง หรือ ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเขตเมืองโบราณอุทองจึงทำให้บาง โครงการหรือกิจกรรม ประชาชนก็ยังคงเป็นเพียงผู้รับฟังหรือทำตามนโยบายเท่านั้น หน่วยงานภาคประชาสังคมยังไม่ค่อย มีบทบาทในการจัดทำโครงการ กิจกรรมในแผนพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวเท่าที่ควร

3) ระดับขึ้นบอกข้อมูลข่าวสาร (Informing)

กระบวนการในขั้นขึ้นบอกข้อมูลข่าวสาร เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรับข้อมูลข่าวสารจากนโยบายต่างๆ แต่ผู้นำมักเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมได้เพียงเล็กน้อยหรือโครงการกิจกรรมเหล่านั้นมักจะถูกจัดทำวางแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว

สำหรับเมืองโบราณอุทอนั้น ในการจัดการประชุมสัมมนาวิชาการนั้น ในการแสดงความคิดเห็นส่วนใหญ่มีเฉพาะนักวิชาการหรือหน่วยงานที่จัดประชุมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาเมืองอุทอนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ แต่ยังคงขาดกลุ่มเสียงที่สำคัญที่สุดนั่นคือ กลุ่มของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญในการที่จำเป็นจะต้องรับฟังความคิดเห็นหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน

ในการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนนั้นจะต้องเกิดจากคนในพื้นที่เป็นตัวกระตุ้นเป็นสำคัญ เพราะเมื่อชุมชนมีความชัดเจนและมีความเข้มแข็งแล้ว ก็จะสามารถเติบโตได้อย่างมั่นคงแต่ถ้าการพัฒนานั้นอยู่ในฐานของผู้มีส่วนร่วมมากกว่าคนในชุมชนแล้วนั้น อาจส่งผลกระทบได้ในอนาคต สิ่งนี้นำไปสู่ความไม่ยั่งยืนของการพัฒนา

ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า บันไดขั้นขึ้นบอกข้อมูลข่าวสารในการจัดประชุมประชาคมหรือการให้ประชาชนรับฟังข้อมูลข่าวสาร บางครั้งยังเน้นไปที่กลุ่มนักวิชาการหรือนักพัฒนาเป็นหลักที่ได้ออกแบบโครงการในการพัฒนาจากบนลงล่าง หรือบางครั้งการวางแผนงานการพัฒนาการท่องเที่ยวยังมาจากส่วนกลางจังหวัด โดยยังขาดโอกาสที่จะให้กลุ่มคนในชุมชนหรือกลุ่มภูมิปัญญา ชุมชนการท่องเที่ยวต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการรับฟังแสดงความคิดเห็นเสนอโครงการต่างๆ เข้าไปยังหน่วยงานที่พัฒนาเมืองโบราณอุทอง โดยโครงการที่เกิดขึ้นบางครั้งหน่วยงานภาคประชาสังคมและประชาชน เป็นเพียงผู้รับเพียงอย่างเดียวยังไม่ค่อยมีบทบาทในการวางแผนโครงการต่างๆ

4) ระดับขั้นปรึกษาหารือ (Consultation)

กระบวนการขั้นปรึกษาหารือ เป็นการชักชวนให้ประชาชนออกมาแสดงความคิดเห็น เช่น การประชุมชุมชน การทำประชาพิจารณ์ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมหรือโครงการ

การพัฒนาเมืองโบราณอู่ทอง หน่วยงาน อพท. เป็นหน่วยงานหลักในการจัดการประชุมประชาคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพยายามเปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมในชุมชนให้ตรงกับความต้องการของชุมชนในพื้นที่มากขึ้น อาทิ โครงการออกแบบรายละเอียดและประมาณการค่าก่อสร้างการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำเมืองโบราณอู่ทอง เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2558 ณ ห้องประชุมโรงเรียนอู่ทอง บริษัท เอ-เซเวนคอร์ปอเรชั่น จำกัด กล่าวถึงพื้นที่ดำเนินการว่าแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก คือ คูเมืองโบราณอู่ทองและคลองจรเข้สามพัน โดยได้ลงพื้นที่สำรวจโครงการแล้วพบว่า มีพื้นที่ที่จะพัฒนาเป็นท่าเรือได้ พื้นที่บริเวณประตูระบายน้ำซึ่งเป็นจุดตัดระหว่างคูเมืองโบราณอู่ทองกับลำน้ำจรเข้สามพันเป็นอีกจุดหนึ่งที่น่าสนใจจะพัฒนาเป็นท่าเรือได้ ซึ่งจะต้องจัดเวทีประชาคม เพื่อรับฟังความคิดเห็น แต่จากการศึกษาสภาพปัญหาของพื้นที่พบว่า บริเวณคูเมืองโบราณอู่ทองยังเกิดปัญหาความสูงต่ำของตลิ่งที่ไม่เท่ากันและสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ลักษณะทางกายภาพของรูปแบบอาคาร ถนน ทำให้การเข้าถึงพื้นที่น้ำมีความยากลำบากขึ้นสำหรับริมคลองจรเข้สามพัน พบการครอบครองพื้นที่บริเวณริมน้ำในย่านชุมชนอย่างชัดเจนส่งผลต่อการเข้าถึงพื้นที่น้ำ เกิดปัญหาเรื่องจำกัดทำเลที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำที่เป็นพื้นที่สาธารณะ การประชุมประชาคมในครั้งนี้เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับประชาชนรวมทั้งภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีการตอบรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ(สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง, 2558)

รูปที่ 4.3 การประชุมออกแบบรายละเอียดและประมาณการค่าก่อสร้าง
การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำเมืองโบราณอู่ทอง
ที่มา: สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง, 2558

กล่าวโดยสรุป ในบันไดขั้นปรึกษาหารือ หน่วยงาน อพท.ที่จัดทำแผนการพัฒนาร่องเท้า มีการจัดประชุมประชาคม เปิดเวทีให้ประชาชนในชุมชน กลุ่มชุมชน ผู้เกี่ยวข้อง ภาครัฐ และภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนที่เข้าร่วมประชุม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน และตอบคำถามเพื่อคลายข้อสงสัยในการพัฒนาร่องเท้าในชุมชน นับเป็นการพัฒนาระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในเขตพื้นที่เมืองโบราณอุทอง ให้เข้ามามีส่วนร่วมที่มากขึ้นในการนำเสนอปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับกิจกรรมและโครงการที่กำลังจะดำเนินการพัฒนาเมืองโบราณอุทอง เพื่อขับเคลื่อนแผนแม่บทได้ตรงตามความต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

5) ระดับขั้นปลอบใจ (Placation)

กระบวนการขั้นปลอบใจ เป็นการให้ภาคประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็น แต่ยังไม่มีความสามารถในการตัดสินใจในแผนงานหรือโครงการที่ดำเนินการที่ได้แสดงความคิดเห็น อำนาจการตัดสินใจยังเป็นของภาครัฐหรือหน่วยงานที่ดำเนินการจัดประชุม

การจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเมืองโบราณอุทอง ได้ใช้หลักของการมีส่วนร่วมของประชาชน มีการสำรวจพื้นที่ชุมชนดังกล่าว เพื่อรับฟังความเห็นของประชาชน มีการประชุมหัวหน้าส่วนร่วมกับภาคีต่างๆ เพื่อนำความคิดเห็นจากประชาชนและชุมชนมาจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาร่องเท้าเมืองโบราณอุทอง โดยเมื่อมีการก่อสร้างปรับปรุงเกี่ยวกับเมืองโบราณในเขตพื้นที่เมืองโบราณอุทอง หน่วยงาน อพท.ก็จะมีการจัดประชุมเพื่อให้ผู้ร่วมประชาพิจารณ์รับทราบข้อมูลและแสดงความคิดเห็นในโครงการที่ได้ดำเนินการขึ้น แต่บางครั้งอำนาจในการตัดสินใจหลักยังไม่ได้อยู่ที่ประชาชน อาทิ

บทบาทของผู้นำคนสำคัญในจังหวัดสุพรรณบุรีในการตัดสินใจในพัฒนาโครงการพัฒนาเมืองโบราณอุทอง ในช่วงที่ ๑๗๗๗ บรรหาร ศิลปอาชา ประธานที่ปรึกษาคณะกรรมการขับเคลื่อนแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง พร้อมด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี และคณะกรรมการขับเคลื่อนแผนแม่บทเมืองโบราณอุทอง ติดตามความก้าวหน้าการปรับปรุงเมืองโบราณอุทอง โดยได้ลงเรือตรวจคูการปรับปรุงคูเมืองโบราณอุทอง ความคืบหน้าการแกะสลักสมเด็จพระพุทธปุษยคีรีศรีสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแกะสลักขนาดใหญ่ที่สุดในโลก หลังจากนั้นก็มีการประชุมปรึกษาหารือ เพื่อพัฒนาโครงการต่างๆ ในพื้นที่เมืองโบราณอุทอง ในการประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี, 2560)

จะเห็นได้ว่า ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในแผนงาน โครงการต่างๆ ในการพัฒนาเมือง โบราณ อุทอง ก่อสร้างสถานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวต่างๆ เพิ่มเติม อำนาจเบ็ดเสร็จส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับ ๗ ๗ บรหาร ศิลปอาษา ที่จะคิดนโยบายหรือรูปแบบ โครงการในการจัดทำเพิ่มเติมจากแผนของ อพท. ในการประชุมมักไม่มีผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นขัดแย้งหรือเห็นต่าง จึงทำให้ หน่วยงานต่าง ๆ และภาคประชาชนมีบทบาทเป็นผู้รับฟังเท่านั้น

รูปที่ 4.4 การติดตามความก้าวหน้าการปรับปรุงเมือง โบราณอุทอง
ที่มา: องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี, 2560

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า บันไดขั้นปลอมใจ เมื่อมีการประชุมประชาคมเกี่ยวกับการพัฒนาเมือง โบราณอุทองภาคประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น แต่อำนาจในการตัดสินใจส่วนใหญ่เกี่ยวกับแผนงานการทำงานต่าง ๆ ยังเป็นของ ภาครัฐหรือหน่วยงานส่วนกลางที่เป็นผู้ดำเนินงานเป็นหลัก หรือบางครั้งผู้นำหรือนักการเมือง ก็มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจในการจัดทำโครงการพัฒนาเป็นหลัก ประชาชนจึงไม่มีบทบาท หรือบางครั้งไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอีกทั้งแผนงาน โครงการ กิจกรรมส่วนใหญ่เกิดจาก หน่วยงาน อพท. เป็นผู้วางแผนการดำเนินการจัดทำขึ้น แล้วมีการจัดประชุมประชาคม เพื่อรับฟังความคิดเห็นหรือเปลี่ยนแปลงรายละเอียดบางอย่างตามความต้องการของประชาชนเท่านั้น

6) ระดับขั้นเป็นหุ้นส่วน (Partnership)

กระบวนการขั้นเป็นหุ้นส่วน เป็นการวางแผนและตัดสินใจร่วมกันระหว่างผู้มีอำนาจ มีความรับผิดชอบในการวางแผน และมีอำนาจตัดสินใจร่วมกันภายใต้รูปแบบของ คณะกรรมการนโยบายร่วม

เมืองโบราณอุทงนั้น ความเกี่ยวข้องระหว่างผู้คิดแผนงานหรือหน่วยงานภาครัฐ และ อพท. กับภาคประชาชนปัญหาหลักของเมืองโบราณอุทง คือ ขาดการบูรณาการและขาดการดูแล ที่ต่อเนื่อง หากหวังพึ่งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่เพียงพอ การได้หน่วยงานด้านการพัฒนา อย่าง อพท. เข้ามาช่วยวางแผนแม่บทการท่องเที่ยวจึงทำให้การขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองโบราณ อุทงเป็นไปอย่างมีระบบและครอบคลุมทุกมิติ การให้ความสำคัญของการวางยุทธศาสตร์ การพัฒนาในด้านมิติการท่องเที่ยวและบริการให้เกิดความยั่งยืน โดยปลูกฝังให้ชุมชนและเยาวชน เป็นเจ้าบ้านที่ดี รู้จักตัวตนของตัวเอง พร้อมทั้งจะถ่ายทอดไปยังนักท่องเที่ยว สามารถเป็นมัคคุเทศก์ ท้องถิ่น สร้างเป็นรายได้ให้แก่ชุมชน ที่สำคัญวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับคนอุทง สามารถจับต้องได้ พร้อมเปิดกว้างให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้ในรูปของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน

การขับเคลื่อนเมืองโบราณอุทงนั้น ต้องอาศัยพลังจากภาคประชาชน ชุมชนในพื้นที่ การท่องเที่ยวโดยชุมชน การบริหารจัดการและการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้ว อพท.จะมีบทบาทหน้าที่ ในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการประสานงานให้เกิดการบูรณาการการบริหาร การพัฒนาพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่า

“ทิศทางการพัฒนาเมืองโบราณอุทง ว่า เป็นการขับเคลื่อนทุกหน่วยงานในจังหวัด สุพรรณบุรีที่ต้องทำงานบูรณาการร่วมกัน สนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยจะมีการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในจังหวัดสุพรรณบุรีขณะเดียวกันชุมชนแต่ละชุมชน ต้องสำรวจจุดเด่นของแต่ละชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น คนในชุมชนต้องมีความรัก ความสามัคคี ชุมชนต้องยืนด้วยตัวของชุมชนเอง ภาครัฐจะเป็นเพียงที่ปรึกษา ความยั่งยืน จึงจะบังเกิดขึ้น แม้แต่มูลนิธิสุวรรณภูมิ ก็ต้องสลายตัวเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็ง” (พิภพ บุญธรรม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 พฤษภาคม 2561)

เมืองโบราณอุทงมี ชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน” เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วม รวม 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเนินพลับพลาสวนพลู ชุมชนบ้านโลกชุมชนวัดอุทง ชุมชนเขาพระ ชุมชนบ้านดงเย็น และมีเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวหลักเพื่อสร้างและกระจาย โอกาสการท่องเที่ยวมายังแหล่งท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ จึงเกิดกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษ เมืองโบราณอุทง โดยชุมชนสามารถบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มีความพร้อม

สมบูรณ์ จนสามารถจัดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวหรือโปรแกรมการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองโบราณอุทอง อย่างเป็นรูปธรรม และนำไปสู่ชุมชนอยู่ดีมีสุขต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในบันไดขั้นเป็นหุ้นส่วน หน่วยงานภาครัฐและ อพท. ได้ดำเนินการพยายามเข้ามาขับเคลื่อนประสานงานให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองโบราณอุทอง โดยหน่วยงาน อพท.จะมีบทบาทหลักในการส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากมีความคล่องตัวในการบริหารงาน หากสามารถส่งเสริมให้ชุมชน ประชาชนในพื้นที่ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ และบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง โดยที่มีภาครัฐ และ อพท.ทำหน้าที่สนับสนุนและให้อำนาจในการตัดสินใจพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนให้ตรงตามอัตลักษณ์ของชุมชน กระบวนการดังกล่าวจะทำให้สามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้ตรงตามความต้องการที่เกิดจากชุมชนเห็นได้จากการส่งเสริมชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมใน 5 ชุมชน เมืองโบราณอุทอง

7) ระดับขั้นการมอบอำนาจให้ทำการแทน (Delegated Power)

กระบวนการบันไดขั้นการมอบอำนาจให้ทำการแทน เป็นกระบวนการที่ภาคประชาชนสามารถมีบทบาทในการตัดสินใจวางแผนงานต่าง ๆ เพื่อให้ตอบสนองกับปัญหาหรือความต้องการของประชาชน

ในขั้นตอนนี้ หน่วยงาน อพท. ได้ร่วมกับชุมชนในเมืองโบราณอุทองกันจัดตั้งองค์กรภาคประชาสังคมคือ “ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทอง” เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชนในชุมชนเมืองโบราณอุทอง และเน้นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทอง ได้มีการจัดประชุมคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทอง โดยมีประยูร อสัมภินพงศ์ เป็นประธาน เพื่อชี้แจงข้อมูลโครงการส่งเสริมให้เกิดการลงทุนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก อพท. เพื่อให้ชมรม

ดำเนินการให้เกิดการกระตุ้นให้สถานศึกษา หน่วยงาน และภาคประชาชนทั่วไป เกิดความสนใจเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองโบราณอุทง

ประยูร อสัมภินพงศ์ ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทง ในฐานะตัวแทนภาคประชาชนและชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว ได้แสดงความคิดเห็นว่า

“...ชมรม คือหนึ่งในกลไกของการพัฒนาในโครงการดังกล่าวเนื่องจากชมรม คือ ตัวแทนของประชาชนใน 25 ชุมชน หมายความว่า หากชุมชนต่าง ๆ ต้องการสิ่งใดหรือให้อพท. ช่วยเหลือในด้านไหน สามารถเสนอมาที่ชมรม เพื่อให้ชมรมเสนอไปยังหน่วยงาน อพท.

โครงการดังกล่าวเห็นผลแล้วในระดับหนึ่ง คือระดับของความร่วมมือกันในชุมชนที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ซึ่งไม่ได้หมายถึงแค่ 5 ชุมชน แต่รวมไปถึงชุมชนที่ได้รับประโยชน์เมื่อมีการท่องเที่ยว เช่น การสร้างงาน สร้างอาชีพ มีเม็ดเงินเข้าในชุมชนมากขึ้น มีการคาดหวังว่าใน 5 ปี ชุมชนจะต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่เมืองที่มีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ภายใต้วิถีชีวิตเชิงวัฒนธรรม สิ่งที่จะเกิดขึ้น คือ หนึ่ง ทุกคนในชุมชนมีอาชีพที่ดีต้อนรับนักท่องเที่ยว มีความรักและผูกพันต่อชุมชน สอง จะต้องมีเม็ดเงินจากภายนอกเข้ามามากขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนสามารถลงทุนพัฒนาสิ่งต่างๆ ในชุมชน สาม รายได้ของคนในชุมชนจะต้องสูงมากขึ้นเพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต และสุดท้ายการท่องเที่ยวจะนำพา 25 ชุมชน ไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้...” (ประยูร อสัมภินพงศ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 พฤศจิกายน 2560)

รูปที่ 4.5 การประชุมคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยว
โดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทง
ที่มา: สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทง, 2556

สรุปประเด็นในบันไดขั้นการมอบอำนาจให้ทำการแทน เป็นกระบวนการที่สำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ทำให้ภาคประชาสังคม ประชาชนเกิดความเข้มแข็ง ลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภาครัฐและ อพท. โดยที่ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทง ได้เข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้ได้รับฟังปัญหา ความต้องการที่แท้จริงจากประชาชนในชุมชน ก่อให้เกิดการแก้ปัญหาและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ตรงตามความต้องการของประชาชน ทำให้หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น หรือ อพท. สามารถนำประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้มาเป็นข้อมูลใช้ในการตัดสินใจพัฒนาโครงการให้ตรงกับชุมชน สำหรับหน่วยงานภาคประชาสังคมของเมืองโบราณอุทง ได้แก่ ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทง ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นตัวแทนของประชาชนในชุมชน ในการเสนอปัญหาและความต้องการต่อหน่วยงาน อพท. เพื่อให้การท่องเที่ยวในชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน กระบวนการในขั้นนี้ภาคประชาสังคมตัวแทนชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในการวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มากขึ้น

8) ระดับขั้นการควบคุมโดยผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วม (Citizen Control)

กระบวนการในบันไดขั้นการควบคุมโดยผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วม เป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้ามามีบทบาทลักษณะเป็นผู้นำ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกระบวนการต่าง ๆ สามารถต่อรองข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้

เมืองโบราณอุทงนั้น ภาคประชาสังคม ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทง ยังไม่สามารถดำเนินการขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมได้ด้วยตนเอง กิจกรรมส่วนใหญ่ยังได้รับการสนับสนุนหรือดำเนินการจากหน่วยงาน อพท. หรือหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก แต่ในอนาคต อพท. และหน่วยงานภาครัฐพยายามเข้ามาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง สามารถที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน

ทวีพงษ์ วิชัยดิษฐ์ รองผู้อำนวยการองค์การพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

“...การให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองโบราณอุทอง ในฐานะองค์กรที่มีภารกิจหลักด้านการประสาน ส่งเสริม และสนับสนุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักการพัฒนาในการสร้างสมดุล 3 มิติ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ผ่านกระบวนการบูรณาการร่วมกันของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และที่ขาดไม่ได้คือ ภาคประชาชน เพื่อร่วมกันพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ พัฒนาตั้งแต่ต้นทาง คือ ร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติไปจนถึงปลายทาง คือ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์โดยพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทองมีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อเป็นเมืองสร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิม...” (ทวีพงษ์ วิชัยดิษฐ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 พฤศจิกายน 2560)

ในบั้นได้ขึ้นการควบคุมโดยผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วม ในอนาคตการพัฒนาเมืองโบราณอุทอง อพท. หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องพยายามส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทอง และชุมชน โดยการเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมและประชาชนได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และดำเนินกิจกรรมในทิศทางที่ชุมชนต้องการ ได้เอง เมื่อชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถตัดสินใจในการจัดทำแผนงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน สร้างรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนได้ด้วยตนเอง โดยชุมชนแต่ละชุมชนต้องสำรวจจุดเด่นของแต่ละชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เพื่อนำมาเป็นจุดขายดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอีกทั้งชุมชนต้องสามารถยืนด้วยตัวของชุมชนเอง ตัดสินใจจัดทำกิจกรรมหรือโครงการได้โดยงบประมาณของชุมชน โดยที่มีภาครัฐอพท. หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นเพียงที่ปรึกษาหรือผู้สนับสนุนเท่านั้นเป็นการสร้างชุมชนให้มีความยั่งยืนด้วยตนเอง

ในภาพรวมของการศึกษา ระดับการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของอาร์สไตน์ (Arnstein, 1969) บันใดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในเมืองโบราณอุทอง สรุปได้ว่า มีลักษณะระดับการมีส่วนร่วมในระดับบันไดขั้นที่ 3 – 5 เป็นหลัก กล่าวคือ ประชาชน ชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว กลุ่มภาคประชาสังคม ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทอง มีส่วนร่วมอย่างจำกัด คือ มีส่วนร่วมในบางเรื่องเท่านั้น การดำเนินการพัฒนาในเมืองโบราณอุทองส่วนใหญ่ ยังขับเคลื่อนโดยหน่วยงานภาครัฐ และ อพท. เป็นหลักตามแผนแม่บทของ อพท. ซึ่งประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมจัดทำแผน

แม่บทเท่าที่ควร แต่หน่วยงาน อพท. ก็ได้ดำเนินการเป็นตัวกลาง ในการประสาน ส่งเสริม และ สนับสนุนให้ชุมชน และกลุ่มต่างๆ เข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมในชุมชนเมืองโบราณอุทอง โดยเฉพาะในการประชุมประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ ในการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว พยายามผลักดันให้ ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืนตรงตามความต้องการของ ชุมชน โดยที่ อพท. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นฝ่ายสนับสนุนจัดการองค์ความรู้ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาในชุมชน ให้ชุมชนนำมาเป็นอัตลักษณ์ ในการจัดการท่องเที่ยว สนับสนุนงบประมาณ ในการยกระดับสินค้า ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาในชุมชนให้เกิดความสร้างสรรค์ เพื่อให้ชุมชนมีรายได้ สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนตลอดไป

4.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองโบราณอุทอง

ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้ เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนผลการศึกษา พบว่า กรณีศึกษาเมืองโบราณอุทองการใช้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ให้ ชุมชนมีความรู้ มีความพร้อม และตระหนักถึงโอกาสจากการท่องเที่ยวที่จะช่วยพัฒนาความอยู่ดีมีสุข ของคนในชุมชน การยกระดับคุณภาพชีวิตทำให้เกิดการจ้างงาน ทำให้คนในชุมชนพึ่งพาตัวเองได้ ชุมชนเรียนรู้ตัวตน เพื่อพร้อมจะเป็นเจ้าบ้านที่ดี ซึ่งนักท่องเที่ยวก็อยากจะทำท่องเที่ยวอีก การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนนั้นต้องจับมือไปด้วยกันไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ เพื่อให้เกิดการตระหนักว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นเกี่ยวข้องกับทุกคน ทุกคนล้วนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน เงินทุนที่ไหลเข้ามาอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ทุกอย่าง โรงแรม ร้านอาหาร รถทัวร์ บริการทั้งหลาย ซื่อขาย แข่งขัน ลอกเลียนแบบกันได้ แต่มีอย่างเดียว ที่ไม่ขาย ซื่อไปไม่ได้ คือ วิถีชุมชน ถ้าชุมชนเข้มแข็ง มีอัตลักษณ์เป็นของตัวเอง ชุมชนรู้ว่า ต้องการอะไร ไม่ต้องการอะไร ด้วยศักยภาพที่มากมาย หากไม่มีการจัดระบบบริหารจัดการที่ดี โอกาสที่สิ่งเหล่านี้จะหายสาบสูญไปตามกาลเวลาหรือถูกกลืนลงไปอยู่ในมือของนายทุนย่อมจะสูง เหมือนกับแหล่งท่องเที่ยวหลายๆ แห่ง จึงเป็นที่มาของโครงการพัฒนาเมืองท่องเที่ยวสร้างสรรค์ พื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเมืองโบราณอุทองที่มีหน่วยงาน อพท. เป็นหน่วยงานหลัก ในการดำเนินโครงการ

เมืองโบราณอุทงบนเส้นทางชุมชนเข้มแข็ง จะเห็นได้ว่า มีทรัพยากรการท่องเที่ยวมากมาย อาทิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานในยุคทวารวดี พบร่องรอยประวัติศาสตร์การค้าและพุทธศาสนาเมื่อ 2,000 กว่าปีก่อน ทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงาม รวมไปถึงการท่องเที่ยวเชิงการเกษตรและวิถีชีวิตที่เรียบง่าย (เปี่ยมศักดิ์ คุณากรประทีป, 2558)

จากการที่ผู้วิจัยศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ในฐานะที่เป็นทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งมีองค์ประกอบหลายด้าน เช่น ด้านการเกษตร ดังเห็นได้จากการท่องเที่ยวในพื้นที่

ภูมิปัญญาด้านเกษตรอินทรีย์สู่การท่องเที่ยว โดยชุมชน

ชุมชนบ้านดงเย็น แหล่งท่องเที่ยวที่มีอากาศเย็นที่สุดในตำบลอุทงและมีชั้นดินและหินที่เหมาะสมที่จะทำการเกษตรได้เป็นอย่างดี ลักษณะดินมีหินขึ้นกยุง (คล้ายหินภูเขาไฟ) ในดินจำนวนมาก หินเป็นรูปทรงแท่ง เหมาะแก่การปลูกพืช เป็นต้นแบบชุมชนอนุรักษ์วิถีการเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีข้าวไรซ์เบอร์รี่เป็นตัวเอกที่พิเศษมากกว่าที่อื่น ๆ เพราะนอกจากจะเป็นเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบแล้ว ข้าวไรซ์เบอร์รี่ที่ผ่านการกะเทาะเปลือกแล้วจะถูกคัดแยกด้วยมือ เพื่อคัดเมล็ดข้าวที่เสียออกโดยเกษตรกรเองอย่างใจเย็น

หมู่บ้านดงเย็นเป็นหมู่บ้านของชาวลาวครั้ง โดยชาวลาวครั้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานจากประเทศลาว ในแถบหลวงพระบางและมีคนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเทือกเขาที่ชื่อว่า ภูคัง จนเพี้ยนมาเป็นลาวครั้ง เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ชาวลาวกลุ่มใหญ่ได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาในสยามและกระจายตัวอาศัยอยู่ในภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคเหนือ จากนั้นพอถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวลาวครั้งก็ได้อพยพจากนครปฐมมาตั้งรกรากอยู่ที่อำเภออุทงอย่างเช่นในปัจจุบัน โดยวิถีชีวิตชุมชนมีการทำนา ทำไร่ ปลูกผักปลอดสารพิษใช้แนวคิดแบบเกษตรอินทรีย์ เดินตามรอยเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

หลังจากที่หน่วยงานองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ได้สังเกตเห็นศักยภาพของทางชุมชนจึงได้เข้ามาสนับสนุนและสร้างองค์ความรู้ให้คนในชุมชนจนกลายเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์และมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดงเย็นเป็น

เครือข่ายการปลูกพืชผลทางการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี ใช้น้ำหมักตามธรรมชาติ มีทั้งผักสดและผลไม้ ซึ่งเป็นการเกษตรแบบพึ่งตนเอง จึงทำให้ที่นี่มีพืชผักมาบริโภคกันตลอดทั้งปี

รูปที่ 4.6 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านดงเย็น
ที่มา: บริษัท บอรรันดิสดิงชั่น จำกัด, 2560

ในแต่ละเดือนมีนักท่องเที่ยวและคณะที่เข้ามาศึกษาดูงาน มาทำกิจกรรมตามฐานการเรียนรู้ ทั้งปั่นจักรยานเก็บผัก เช่น ดอกชมจันทร์ ต้นวอเตอร์เครส มะเขือ บวบหอม ฟริก มะนาว หรือผักตามฤดูกาล ทำปุ๋ยอินทรีย์ไว้ใช้เอง ทำปุ๋ยมูลไส้เดือน เก็บต้นอ่อนทานตะวัน และเก็บไข่ไก่สุภาพดี เป็นต้น โดยเฉพาะที่นี่จะโดดเด่นเรื่องข้าว เพราะเป็นข้าวเกษตรอินทรีย์ที่ขึ้นชื่อของบ้านดงเย็น ทุกคนมาแล้วจะต้องได้ทาน พร้อมรับประทานอาหารพื้นบ้านอย่างแท้จริง เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรม ชาวบ้านก็จะมีรายได้จากการขายผลผลิตด้วย

แหว สว่างแจ้ง รองประธานวิสาหกิจชุมชนบ้านดงเย็น ได้กล่าวถึงการพัฒนาเกษตรอินทรีย์สู่ท่องเที่ยวยั่งยืนไว้ว่า

สมัยก่อนเราก็คิดว่าแค่ปลูกผักปลอดสารพิษขายก็พอ แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนตัวเองจากคนปลูกผักและขายผักมาเป็นเจ้าบ้านต้อนรับนักท่องเที่ยวและถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีเกษตรแบบพอเพียงในพื้นที่ตำบลอุ้มถ้อง อพท. เข้ามาให้ความรู้เรื่องการพัฒนาบ้านดงเย็นเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีเกษตรปลอดสารพิษ ทำให้ชาวบ้านตื่นตัวกันมากขึ้น และเริ่มมีการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนบ้านดงเย็นในปี 2558 มีการสร้างความรู้ภูมิปัญญาการทำนาแบบโบราณ ซึ่งจะเน้นการดำนาโดยไม่หว่านข้าว จะดำนาแบบใช้คนลงปลูกเกี่ยวข้าวด้วยเคียวโดยขอความร่วมมือชาวบ้านและนักท่องเที่ยวมาร่วมกันลงแขกเกี่ยวข้าว

เน้นความสนุกสนานและให้ความรู้การดำเนินแบบโบราณ ทุกครั้งที่มีการเกี่ยวข้าวจะจัดให้มีกิจกรรมดำข้าวเม่าซึ่งเป็นผลผลิตจากการดำเนินาสมัยก่อนหนุ่มสาวจะมาร่วมกันเกี่ยวข้าวและดำข้าวเม่าและแบ่งปันกันกินในหมู่บ้าน โดยหนุ่มสาวที่คบหาเป็นแฟนหรือเป็นเพื่อนจะนัดให้ผู้บ่าวมาร่วมกิจกรรมดำข้าวเม่า บางทีบ้านไหนดำข้าวเม่ากันคนข้างบ้านก็จะมาช่วยกัน ใครมีมะพร้าว หรือสิ่งของอะไรก็จะมาแบ่งปันกันเดินตามรอยเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สยามรัฐ, 2560ก)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า จุดเด่นของบ้านดงเย็นคือ ความเข้มแข็งในการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง ไม่มีผู้นำ ไม่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาดูแลในช่วงแรก ชาวบ้านตั้งกลุ่มออมทรัพย์ รวมตัวกันทำเกษตรอินทรีย์ได้ด้วยตัวเอง โดยทุกบ้านจะมีการปลูกผักหลากหลายชนิดไว้ในบริเวณบ้าน แต่หลังจากปี 2558 ทาง อพท. ได้เข้ามาส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน จึงได้สนับสนุนงบประมาณให้หมู่บ้านดงเย็น จำนวน 500,000 บาท โดยงบประมาณจำนวนดังกล่าวได้นำไปต่อเติมศาลารวมใจให้เสร็จสมบูรณ์ เพื่อเป็นสถานที่ทำงานไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว และสนับสนุนอาชีพสร้างรายได้ให้ชาวบ้าน

ภูมิปัญญาการทำลูกบิดโบราณ สู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน

ชุมชนบ้านโคก เป็นหมู่บ้านมีเรื่องเล่าและวิถีชีวิตแบบฉบับลาวครั้งดั้งเดิม ซึ่ง “ลาวครั้ง” คือ ชาวลาวที่มาจากแถบภูคั้ง (เทือกเขาแถบหลวงพระบาง) ในประเทศลาว จึงถูกเรียกว่าลาวภูคั้ง ก่อนที่จะเพี้ยนมาเป็นลาวครั้งชื่อในปัจจุบันนี้

สิ่งที่เห็นและสิ่งที่รู้สึกเมื่อได้ไปถึงที่ชุมชนแห่งนี้ คือ วิถีชีวิตที่ชาวบ้านยังคงสืบทอดประเพณีวิถีวัฒนธรรมอย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย บ้านเรือน ภาษาและสำเนียงในการพูดก็จะเป็นภาษาลาวผสมสำเนียงสุพรรณที่ฟังแล้วดูไพเราะ ซึ่งอีกสิ่งหนึ่งที่น่าหลงใหลของบ้านโคกคือ ความเชื่อความศรัทธาในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านให้ความสำคัญและยังคงเคารพตามธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัดในการนับถือ “ผี” ซึ่งจะมี 2 แบบด้วยกันคือ ผีเทวดาและผีเจ้านาย ผีเทวดา คือ รุกขเทวดาที่คุ้มครองบ้านเมืองตั้งแต่สมัยอยู่หลวงพระบาง ส่วนผีเจ้านายตามความเชื่อของชาวบ้านโคก คือ ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับที่คอยมาช่วยปกปักรักษาหมู่บ้านและชาวบ้าน ซึ่งที่บ้านโคกก็จะมีหอเจ้านายที่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านโคก

ที่ชาวบ้านให้ความเคารพเสมือนกับเป็นวัดที่พวกเราชาวพุทธนิยมไปกราบไหว้ และเป็นที่พักทางจิตใจ ซึ่งการไปกราบไหว้ที่หอเจ้านายเพื่อความเป็นสิริมงคล

รูปที่ 4.7 ปั่นสองล้อเที่ยวหมู่บ้าน สัมผัสวิถีโบราณ “บ้านโคก”

ที่มา: สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง, 2560 ข

ชุมชนบ้านโคกมีการก่อตั้งชมรมจักรยานโบราณบ้านโคกไว้เรียบร้อยแล้ว เพื่อที่จะรวมกลุ่มกันขี่จักรยานไปร่วมงานพิธีต่างๆ ในชุมชน แต่หน่วยงานองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ได้เข้ามาช่วยพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมขี่จักรยานจึงมีการขยายกลายเป็นกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีชาวบ้านเป็นมัคคุเทศก์พานักขี่จักรยานไปเที่ยวตามจุดต่าง ๆ

อำพร ลีสุขสาม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านโคก ได้กล่าวถึง

“...การท่องเที่ยวด้วยการปั่นจักรยานโบราณ นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนลาวครั้ง กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในบ้านโคก ซึ่งมีระบบความเชื่อในการนับถือผีตามบรรพบุรุษ คือ ผีเจ้านายและผีเทวดา พร้อมกับปั่นจักรยานโบราณสูดกลิ่นไอทุ่งนาและแปลงสวนผัก และเชื่อมต่อไปยังหมู่ 8 บ้านหนองเสือ เปิดให้นักท่องเที่ยวเช่าจักรยานโบราณ และจัดการให้ชาวบ้านยกระดับเป็นมัคคุเทศก์พานักท่องเที่ยวขี่จักรยานไปเที่ยวรอบ ๆ บ้านโคก เพื่อเยี่ยมชมหอเจ้านาย พาไปยืนสูดอากาศบริสุทธิ์ และเยี่ยมชมแปลงผักเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวลาวครั้ง ในเรื่องการอยู่อาศัยชาวลาวครั้งที่เน้นการรักนวลสงวนตัว หากมีการผิดผีหรือชายหนุ่มและเนื้อต้องตัวสาวที่ยังไม่แต่งงานบนเรือนของชาวลาวครั้ง

ก็จะต้องทำพิธีแปลงผี โดยพิธีไหว้ผีหอเจ้านายจะมีขึ้นเป็นประจำทุกปีในเดือนมิถุนายน ส่วนจะเป็นวันไหนนั้นจะต้องให้กวนเป็นผู้กำหนดวันหรือชาวบ้านนัดวันในการจัดพิธีไหว้ผีหอเจ้านาย โดยหลังพิธีไหว้ผีหอเจ้านาย ชาวบ้านก็จะมีการจัดพิธีทำบุญกลางบ้าน เพื่อสร้างสิริมงคลแก่ชาวลาเวครั้งในพื้นที่....” (อำพร ลีสุขสาม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 พฤศจิกายน 2560)

ภูมิปัญญาลูกบิดโบราณบ้านโคก เมื่อได้มีการสำรวจพื้นที่แถบนี้ นักโบราณคดีได้พบ ลูกบิดโบราณจำนวนมาก ลูกบิดโบราณบ้านโคก มีตำนานเก่าเล่าว่าเป็นลูกบิดโบราณตั้งแต่สมัยทวารวดี เมื่อฝนตกลูกบิดเหล่านี้ก็จะลอยขึ้นมาจากพื้นดินใต้ฐานบ้านของแต่ละคน ชาวบ้านก็จะนิยมเก็บเป็นของสะสมไว้ หรือถ้าขายก็จะได้ราคาดีมาก ๆ ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชน ได้นำลูกบิดมาสร้างเป็นกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากจะสนุกแล้วยังได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรทวารวดีไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งกิจกรรมนี้จะมีลูกบิดหลากหลายชนิดหลากหลายสีสันต่าง ๆ ให้เลือกสรรกันตามใจชอบ มีกิจกรรมสอนการทำลูกบิด โยนักท่องเที่ยวสามารถดีไซน์ซื้อมือลูกบิดในสไตล์ของตัวเอง และนำกลับไปเป็นของฝากได้อีกด้วย โดยราคาก็จะเริ่มตั้งแต่เส้นละ 100 บาท ถ้าอยากเพิ่มลูกบิดที่หายากและแบบที่มีความหมายเฉพาะตัว เสริมดวงเสริมราศีก็จะมีหลากหลายราคาตามแบบ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นลูกบิดโบราณ สู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) คือ การท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจในคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง โดยผ่านประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของวัฒนธรรม (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, พิเชฐ สายพันธ์, อรุมา เตพลกุลและธีระ สิ้นเดชารักษ์, 2555)

เมืองโบราณอุทอง นอกจากจะปรากฏภูเข้าน้ำคันดินที่แสดงให้เห็นว่าเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณในยุคทวารวดี และพบโบราณวัตถุ เช่น ธรรมจักรศิลาที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของพุทธศาสนาแล้ว ยังพบลูกบิดอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่น ๆ เช่น อินเดีย อาหรับ และโรมัน ลูกบิดทวารวดี จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่อำเภออุทอง เป็นวัตถุพยานที่แสดงให้เห็นความมั่งคั่งในอดีต ในช่วง พ.ศ.2510 เป็นยุคเริ่มต้นของการค้นพบลูกบิดหลากสีในอุทอง ทำให้เกิดปรากฏการณ์ขุดค้นหาลูกบิดทั่วพื้นที่อำเภออุทองครั้งใหญ่ ลูกบิด

ที่ค้นพบนั้นมีจุดเด่น คือ สีสดใส มีความเหนียวไม่แตกง่าย นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับความสำคัญของลูกปัดทวารวดีและชื่นชมความงามของลูกปัดอุทองโบราณ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ได้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง

ลูกกำปัดทวารวดี เครื่องประดับของคนโบราณในเขตพื้นที่เมืองโบราณอุทอง ลักษณะสวยงามและมีเอกลักษณ์แตกต่างไปจากที่พบในแหล่งอื่นในสมัยทวารวดีด้วยกัน แต่เนื่องจากปัจจุบันลูกกำปัดที่สามารถขุดพบในพื้นที่เมืองโบราณอุทองได้ลดน้อยลง จนแทบจะไม่เหลือให้เห็นแล้ว อพท. สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง (สพพ.7) จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยลูกกำปัดทวารวดีขึ้น เข้ามาส่งเสริมกิจกรรมให้มีการเรียนรู้การร้อยลูกปัด การผลิตลูกปัดแก้วเลียนแบบลูกปัดทวารวดีของอุทอง เพื่อเป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการนำเอาภูมิปัญญาวัฒนธรรมมาแนะนำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้กับความเป็นมาและความสำคัญของลูกปัดทวารวดี แม้เราไม่สามารถผลิตลูกปัดได้อย่างแบบเดิม แต่การลงมือทดลองทำและเรียนรู้การผลิตลูกปัด โดยมีลูกปัดดั้งเดิมเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์การทำลูกปัด จึงเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ความสำคัญ ความประณีต และความงามของงานศิลปะจากอดีตผ่านศักยภาพของตนเอง

รูปที่ 4.8 การร้อยลูกปัด การผลิตลูกปัดแก้วเลียนแบบลูกปัดทวารวดีของอุทอง
ที่มา: คณะทำงานโครงการวิจัยชุดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภายใต้การร่วมมือของ
องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)
และคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560

ภูมิปัญญาการทำยาหม่องสมุนไพรโบราณ ผู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การทำยาหม่องสมุนไพรโบราณ ณ บ้านสองพี่น้อง อำเภอกู่ทอง สุพรรณบุรี เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านต้นตำรับที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษของป้าต้อย เครือวัลย์ คล้ายจินดา ผู้สืบสานต่อยาหม่องหัวโตป้าต้อย สูตรยาหม่องมีการพัฒนาขึ้นมาจนเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทรงคุณค่าและเป็นที่ยอมรับจากผู้ใช้งานทั้งในและต่างประเทศต่อมาได้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้นแฉ่งพัฒนา

เครือวัลย์ คล้ายจินดา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้นแฉ่งพัฒนา กล่าวว่า

“...มีการทำยาหม่องมา 10 ปีแล้ว แต่หลังจากที่ อพท. ได้ดำเนินโครงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ จึงมาต่อยอดเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จะทำอย่างไรให้จากยาหม่องธรรมดาที่มีคุณค่าขึ้นมา จึงได้ดึงเอาอัตลักษณ์ของเมืองโบราณกู่ทองเรื่องหัวโตหน้าคนกู่ทองโบราณ นำแบบของรูปปั้นคนโบราณและคนแคะมาผสมผสานให้นักท่องเที่ยวรู้จักเมืองโบราณกู่ทอง และนำศิลปะสมัยทวารวดีอันเป็นอัตลักษณ์ของที่นี่มาขึ้นเป็นตุ๊กตาบนฝายาหม่อง ยาหม่องนับว่าเป็นงานฝีมือที่มีคุณค่ามีการสอนทำยาหม่องทุกขั้นตอน ตั้งแต่ส่วนผสมสมุนไพรในการปรุงทำยาหม่อง รวมทั้งระบายสีทำหน้าตุ๊กตาตรงหัวยาหม่อง และสามารถนำยาหม่องมาสร้างเป็นเรื่องราวของคนทวารวดีกู่ทองได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญายาหม่องสมุนไพร ไปสู่รูปลักษณ์เพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเป็นของฝากของที่ระลึกและของที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ภายใต้การดูแลของ อพท. กู่ทอง และชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีกู่ทอง จนทำให้ผลิตภัณฑ์ได้รับรางวัล Creative Tourism Thailand ปี 2560” (เครือวัลย์ คล้ายจินดา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 กรกฎาคม 2560)

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนต้นแฉ่งพัฒนา เป็นการที่นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเรียนรู้ขั้นตอนการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรคู่ครัวเรือน น้ำมันเหลือง ยาหม่องสมุนไพร ยาหม่องตำรับโบราณ พร้อมทั้งได้ลงมือทำระบายสีหัวยาหม่อง ตุ๊กตาหัวโตซึ่งได้นำแบบมาจากใบหน้าของบุคคลในสมัยทวารวดีที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกู่ทอง ด้วยผลงานที่ออกมาจึงถือเป็นความภาคภูมิใจเล็กๆ ที่สามารถทำยาหม่องสมุนไพรไว้ใช้เองได้ ถือได้ว่ายาหม่องชนิดนี้จะมีเพียงหนึ่งเดียวในโลกให้นำกลับไปเป็นของที่ระลึก

รูปที่ 4.9 ขกระดับบรรจุภัณฑ์สินค้าเมืองโบราณอุ้มทองสร้างมูลค่าเพิ่ม
ที่มา: สยามรัฐ, 2560ข

ภูมิปัญญาเหรียญเงินจารึก “ศรีทวารวดี สวรรูปณะ” สู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ทวารวดี มาจากคำว่า โทโลโปตีหรือโกโลโปตี (Tolopoti) สันนิษฐานว่าเป็นชื่อของอาณาจักรและกลุ่มเมืองโบราณรวมถึงโบราณวัตถุต่างๆ ที่พบในบริเวณลุ่มน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาและมีอายุตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ลงมาถึงพุทธศตวรรษที่ 16 หลักฐานทางโบราณคดีที่พบล้วนแล้วแต่แสดงถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และศิลปกรรม เช่น เทคนิคตัดศิลาแลง การสกัดหิน ประติมากรรม การหล่อสำริด การหลอมแก้ว ทำลูกปัด ฯลฯ

ในยุคที่ทวารวดีเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าทั้งทางบกและทางทะเล เหรียญทวารวดีหรือเงินตราทวารวดี สร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนค้าขายเมื่อช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 – 16 เหรียญนี้มีลักษณะกลม ทำด้วยทอง เงิน ทองแดง แต่ละเหรียญจะมีลวดลายที่ต่างกันมีทั้งลวดลายที่มีความหมายเกี่ยวกับกษัตริย์ การเมืองการปกครอง ความมั่นคง ความเป็นมงคล ความอุดมสมบูรณ์ ตามความเชื่อตามคติพราหมณ์ – ฮินดู และพุทธศาสนา

ความสำคัญของเหรียญทวารวดี จึงมีความสำคัญในสองลักษณะ คือ ในด้านเศรษฐกิจที่นำมาใช้เป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนหรือเป็นเครื่องหมายของการผ่านด่าน เช่นเดียวกับหนังสือเดินทางในปัจจุบัน ในอีกด้านหนึ่งเหรียญสะท้อนให้เห็นความเชื่อที่หลากหลาย เมื่อพิจารณาผ่านลวดลายที่ปรากฏบนเหรียญ เช่น ลวดลายศรีวิไล ซึ่งมีความหมายถึงพระลักษมีเทพธิดาแห่งโชค ลาภ ซึ่งเป็นชายาของพระวิษณุ รูปดวงอาทิตย์ ซึ่งหมายถึง พระเจ้าแผ่นดินตามคติจีน ตัวแทนธรรมชาติของเพศชายหรือหนึ่งในมงคล 108 ประการตามคติพุทธ ลายหอยสังข์ สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ตามคติพราหมณ์ – ฮินดู เป็นต้น (สุคนธ์ วัฒนวิสุทธิลักษณ์ และคณะ, 2555)

เหรียญทวารวดี ที่ค้นพบจากโบราณสถานของเมืองอู่ทอง สุพรรณบุรี จึงเป็น โบราณวัตถุที่ทรงคุณค่าแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับอินเดีย ผ่านการค้าขายทางไกล และแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความมั่นคงในทางการค้าและบทบาทที่สำคัญทางศาสนา การค้นพบธรรมจักรหิน ลูกปัด และเหรียญทวารวดี ทำให้คนอู่ทองตระหนักรู้ถึงความยิ่งใหญ่ในภูมิหลังประวัติศาสตร์ของตน และเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงตนเองเข้ากับความรุ่งเรืองของพื้นที่ในอดีต

แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โรงหล่อวิเชียร ในพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง ซึ่งมีสมศักดิ์ กลิ่นจันทร์ และปชาธิมน กลิ่นจันทร์ เจ้าของโรงหล่อ นอกจากจะรับหล่อพระพุทธรูปหรือรูปเคารพอื่น ๆ เป็นอาชีพหลักแล้ว ได้ริเริ่มกิจกรรมการหล่อเหรียญแบบเหรียญทวารวดีจากต้นแบบของเหรียญที่พบจากแหล่งโบราณคดีของเมืองอู่ทองขึ้น เพื่อสืบต่อคุณค่าและภูมิปัญญาของเหรียญทวารวดี นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะเหรียญชนิดต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีโอกาสลงมือปฏิบัติหล่อเหรียญที่ถอดแบบมาจากเหรียญที่ค้นพบของเมืองอู่ทองด้วยตนเอง โดยเริ่มลงมือหลอมดิบูก แล้วนำลงไปเทในแม่พิมพ์เหรียญที่เตรียมไว้ และออกจากพิมพ์ ตกแต่งเหรียญจนสวยงาม เพื่อให้เป็นเหรียญทวารวดีจากฝีมือตนเองกลายเป็นของที่ระลึกที่ผู้มาเยือน จะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ความยิ่งใหญ่ของเมืองอู่ทองในอดีตอย่างลึกซึ้ง (คณะทำงาน โครงการวิจัยชุดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภายใต้การร่วมมือขององค์การบริหาร การพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) และคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560)

รูปที่ 4.10 กิจกรรมการหล่อเหรียญแบบเหรียญทวารวดี

ที่มา: คณะทำงานโครงการวิจัยชุดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภายใต้การร่วมมือของ
องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)
และคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือให้ชุมชนใช้สิทธิ์
ในการเป็นเจ้าของพื้นที่ เจ้าของวัฒนธรรม ในการกำหนดทิศทางและสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว
ด้วยตนเอง เพื่อการสร้างสมดุลและยั่งยืนให้กับชุมชนในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและ
สิ่งแวดล้อม เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงในพื้นที่ท่องเที่ยว มีส่วนร่วมใน
การเรียนรู้ ได้ลงมือปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

ชุมชนในพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง ได้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์
ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
ในการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้กับสินค้า เพิ่มมูลค่าสินค้าสร้างรายได้
ที่เพิ่มขึ้นจากทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมให้มีประสิทธิผลและยั่งยืน โดยเฉพาะ
การมุ่งเน้นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับ
กิจกรรมการท่องเที่ยวจากชุมชน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในคุณค่าทางสังคม
วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง โดยผ่านประสบการณ์ตรงร่วมกับ
เจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของวัฒนธรรม และส่งเสริมการผลิตสินค้าในชุมชนท้องถิ่นเมืองโบราณอู่ทอง
ป้อนสู่ตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวเมืองโบราณอู่ทอง

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ระดับบรรจุภัณฑ์สินค้าเมืองโบราณอุทง

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในบริบทประเทศไทย คือการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการสร้างและใช้องค์ความรู้ความคิดสร้างสรรค์ และทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรม ในการผลิตสินค้าและบริการใหม่ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในประเทศไทย เป็นแนวทางหนึ่งของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการผลิตให้สมดุลและยั่งยืนภายใต้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่10 ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การเพิ่มคุณค่าของสินค้าและบริการ (Value Creation) โดยใช้องค์ความรู้และนวัตกรรมอีกทั้งความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นไทยซึ่งจะทำให้การพัฒนาประเทศไทยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศพัฒนาแล้วที่ได้้นำกระบวนการความคิดอย่างสร้างสรรค์บนแรงบันดาลใจจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สั่งสมมายาวนานของสังคม เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและเชื่อมโยงไปสู่คุณค่าทางสังคมจนกลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในที่สุด (เสาวรภย์ กุสุมา ณ อุษยา, 2553)

เมืองโบราณอุทง มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเชื่อมโยงแต่ละชุมชน โดยที่ผ่านมามีคนในชุมชนได้บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จนประสบความสำเร็จ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) จึงร่วมกับสถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อย เข้าไปพัฒนาระดับบรรจุภัณฑ์สินค้าเมืองโบราณอุทง ให้มีรูปปลั๊กอินที่โดดเด่นทันสมัยเป็นอัตลักษณ์ของเมืองโบราณอุทง เป็นการสร้างรายได้ให้กับประชาชนเพิ่มมากขึ้น

เครือวัลย์ คล้ายจินดา ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้นแจงพัฒนา กล่าวว่า

“...หน่วยงาน อพท. ได้เข้ามาสนับสนุนองค์ความรู้ จัดการอบรมและลงพื้นที่ศึกษาดูงาน จนนำมาต่อยอดพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ชาดม ยาหม่อง เพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เมืองอุทง ยุคสมัยทวารวดี มีการนำอัตลักษณ์ของคนเมืองโบราณอุทงในรูปแบบผู้หญิงและผู้ชาย มาสร้างงานศิลปะบนฝายาดม ยาหม่อง จนได้รับการคัดสรรเป็นสินค้าโอท็อปของจังหวัดสุพรรณบุรี โดยจุดเด่นของภูมิปัญญาชาดมสมุนไพรหัวโตป่าต้อย คือ เป็นมีกลิ่นสมุนไพรผสมผสานหลากหลาย ยิ่งดมยิ่งหอม ผลิตภัณฑ์สามารถนำไปเป็นของฝาก ของที่ระลึกได้ นอกจากนี้ยังนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม

ในชุมชน จะได้ร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้วิธีการทำยาผสมสมุนไพร และร่วมตกแต่งงานศิลปะบนฝายาผสม "ได้ด้วยตนเอง" (เครือข่ายคัลยาจินดา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 กรกฎาคม 2560)

การพัฒนาบรรจุภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์ จึงมีบทบาทสำคัญทางการตลาด เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อยอดขายสินค้า บรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม โดดเด่นสะดุดตา หรือมีลักษณะที่โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ จะส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของนักท่องเที่ยว เพื่อนำไปเป็นของฝากหรือของที่ระลึกช่วยส่งเสริมให้ชุมชนมีการยกระดับผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้เกิดความนิยมชมชอบ สร้างรายได้สู่ประชาชนในชุมชน และเกิดกระแสการท่องเที่ยวเมืองโบราณอุททอง

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุททอง

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุททอง เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงหลักฐานในยุคสมัยทวารวดีที่น่าจะสมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ยาวนานมากมาย เพราะเมืองโบราณอุททองถือเป็นแหล่งอารยธรรมอันเก่าแก่ที่ยังหลงเหลือร่องรอย โบราณวัตถุ สิ่งล้ำค่าต่าง ๆ ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์แสดงถึงพัฒนาการของเมืองโบราณอุททอง ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ กระทั่งพัฒนาเข้าสู่สังคมประวัติศาสตร์สมัยทวารวดี และเรื่องราวของดินแดนสุวรรณภูมิเส้นทางการค้าทางทะเล และเมืองโบราณอุททองในฐานะศูนย์กลางของศาสนาพุทธมีการจัดแสดงที่น่าสนใจ แบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ ดังนี้

ส่วนบรรพชนคนอุททอง จัดแสดงถึงพัฒนาการของเมืองโบราณอุททอง แหล่งที่พบหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์แบบสังคมเกษตรกรรมยุคหินใหม่ต่อเนื่องถึงยุคโลหะเมื่อประมาณ 3,000 ปีมาแล้วต่อมาประมาณ 2,000 ปี พบหลักฐานโบราณที่แสดงว่า เมืองโบราณอุททองเป็นเมืองท่าศูนย์กลางการค้าต่อชายสำคัญของชุมชนโบราณในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับประเทศสำคัญของโลกในเวลานั้น ซึ่งหลักฐานที่ยังหลงเหลือจากอดีตที่ได้ค้นพบและนำมาจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ได้แก่ เครื่องประดับทองคำ ลูกปัดทองคำสมัยทวารวดี ลูกปัดที่ทำจากหินแก้ว แผ่นดินเผาภาพพระภิกษุอุ้มบาตร อิทธิพลศิลปะอมราวดี ซึ่งถือเป็นโบราณวัตถุที่ได้รับ

อิทธิพลอินเดียที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่พบในประเทศไทย แผ่นดินเผารูปเทวดา ตราประทับดินเผา จารึกดินเผา จารึกแผ่นทองแดงเหรียญกษาปณ์โรมัน เหรียญเงินมีจารึก และพระพุทธรูปสำริด

ส่วนอุ้งทองศรีทวารวดี จัดแสดงเรื่องราวและความสำคัญของเมืองโบราณอุ้งทองในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ยุคแรกของประเทศไทย เป็นศูนย์กลางการค้าและศูนย์กลางพระพุทธศาสนา ก่อนแพร่กระจายความเจริญไปสู่ชุมชนโบราณร่วมสมัยอื่น ๆ ซึ่งลักษณะที่สำคัญของสมัยทวารวดี คือ การวางผังเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ การนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทการสร้างศาสนสถานด้วยอิฐขนาดใหญ่ และการมีรูปแบบทางศิลปกรรมเฉพาะของตนเองโดยโบราณวัตถุสำคัญที่จัดแสดง ได้แก่ ธรรมจักรศิลาพร้อมแท่นและเสาตั้ง เป็นโบราณวัตถุที่พบเพียงชิ้นเดียวในประเทศไทย นอกจากนี้ยังมี พระพุทธรูปสำริด พระพุทธรูปดินเผา ประติมากรรมดินเผา ลูกปัด เครื่องประดับ เครื่องมือเครื่องใช้ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม ลวดลายปูนปั้น ฯลฯ

ส่วนพัฒนาการทางประวัติศาสตร์บนผืนแผ่นดินสุวรรณภูมิ จัดแสดงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของดินแดนสุวรรณภูมิ แหล่งการค้าสำคัญของโลกยุคโบราณ ซึ่งสันนิษฐานว่าคือดินแดนที่เป็นประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์กระทั่งเข้าสู่สังคมเมือง และการค้าระหว่างชุมชนโบราณต่าง ๆ ทั้งในและภายนอกด้วยโบราณวัตถุและสื่อจัดแสดงประเภทต่าง ๆ ที่ทันสมัย

ส่วนสุวรรณภูมิการค้าของโลกยุคโบราณจำลองเหตุการณ์การค้าทางทะเลจากคาบสมุทรอินเดียสู่ดินแดนสุวรรณภูมิเมื่อราว 3,000 ปีที่ผ่านมาโดยใช้สื่อระบบโสตทัศนูปกรณ์ แสดงถึงการเดินเรือของพ่อค้าชาวต่างชาติ เส้นทางการค้าและเมืองท่าสำคัญในเวลานั้น ซึ่งเชื่อว่าส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้าดังกล่าวเกี่ยวข้องกับเมืองอุ้งทองโบราณโดยตรง

ส่วนอุ้งทองศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนาจัดแสดงเหตุการณ์ในอดีตเมื่อประมาณ 1,600-1,800 ปีที่ผ่านมา อุ้งทองเป็นเมืองสำคัญยุคแรกที่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพุทธจากอินเดีย ซึ่งได้กลายมาเป็นจุดกำเนิดวัฒนธรรมทวารวดีในเวลาต่อมา โดยมีหลักฐานว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานที่เมืองโบราณอุ้งทองเป็นจุดแรกในดินแดนประเทศไทย (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2560)

พระพุทธปุษยคีรีศรีสุวรรณภูมิ

หลวงพ่อบูทอง หรือพระพุทธปุษยคีรีศรีสุวรรณภูมิ ตั้งอยู่ในบริเวณวัดเขาทำเทียม เขตเทศบาลตัวอุทอง อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ในพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองโบราณอุทอง เป็นพระพุทธรูปแกะสลักหินที่ใหญ่ที่สุดในโลก บริเวณหน้าผาที่ชื่อว่า “ผามังกรบิน” องค์หลวงพ่อบูทองมีความสูง 108 เมตร ฐานกว้าง 88 เมตร หน้าตักกว้าง 65 เมตร อยู่ในพื้นที่ราว 100 ไร่ เป็นพื้นที่เหมืองหินเก่า ที่หมดสัมปทานไปแล้ว ทางโครงการจึงได้ขออนุญาตจากทาง จังหวัดสุพรรณบุรี และกรมป่าไม้ เพื่อสร้างสถานที่แห่งนี้เพื่อเป็นพุทธมณฑลของจังหวัดสุพรรณบุรี อย่างถูกต้องตามกฎหมายทุกประการ

โครงการพระพุทธรูปแกะสลักหินหลวงพ่อบูทอง เกิดจากพระเทพสุวรรณโมลี (สะอึ้ง สิรินนฺโท ป.ธ.8) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี มีดำริที่จะสถาปนาพระพุทธรูปแกะสลักหินที่ใหญ่ที่สุดในโลก ณ ผามังกรบิน ในเขตโบราณสถานเมืองอุทอง ด้วยเหตุผลสอดคล้องทั้งในด้านพื้นที่ที่กรมศิลปากรยืนยันว่า เมืองอุทองเป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ และหลักฐานทางโบราณคดีที่มีข้อพิสูจน์ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียส่งพระโสณะและพระอุตตรเถระเข้ามาในต้นพุทธศตวรรษที่ 3 ดังหลักฐานจารึกศิลาปุษยคีรี และธรรมจักรบนยอดเสาโอศก

บริเวณหน้าผาที่แกะสลักหลวงพ่อบูทอง มีทัศนียภาพสวยงาม มีน้ำตกตามธรรมชาติบริเวณภูเขาไม้ต้นไม่ขึ้นปกคลุมเป็นป่าเขียวชอุ่มอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีแอ่งน้ำขนาดใหญ่ที่เกิดจากการที่บริเวณนี้เคยเป็นเหมืองหินเก่า ในเบื้องต้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานอพท. ได้ทำการปรับภูมิทัศน์โดยรอบให้สวยงามร่มเย็น ประชาชนสามารถเดินทางเข้ามาสักการะและร่วมทำบุญปิดทองพระเกศขนาดใหญ่ที่จะนำขึ้นไปประดิษฐานเหนือเศียรองค์พระ เมื่อก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วได้ทุกวัน

รูปที่ 4.11 พระพุทธปุษยคีรีศรีสุวรรณภูมิพระพุทธรูปแกะสลักภูเขาใหญ่ที่สุดในโลก
ที่มา: สุพรรณบุรี, 2560

หลักสูตร “ท้องถิ่นเมืองโบราณอู่ทอง”

อพท. ได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายพัฒนาหลักสูตร “ท้องถิ่นเมืองโบราณอู่ทอง” เป็นพื้นที่นำร่อง เพื่อบรรจุเป็นวิชาเรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาเพื่อสร้างความรู้และความภูมิใจให้แก่เด็กและเยาวชน เป็นฐานกำลังสำคัญเพื่อสร้างการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การฝึกให้เด็กเป็นนักสื่อสารและเรียนรู้รากเหง้าตัวเอง รากเหง้าของประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณอู่ทอง รากเหง้าของประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อนำเสนอต่อชุมชนตัวเองให้ได้เรียนรู้ว่าสิ่งนี้มันเคยเกิดขึ้น มันมีมันวิถีของมัน มันมีรากเหง้าของมัน แต่สิ่งสำคัญคือการทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ก่อนว่า เขาอยู่ในพื้นที่ที่มีค่าที่สุดในแผ่นดิน เป็นสุวรรณภูมิเดิมที่สามารถจะสร้างผู้คนสร้างชุมชนกันมาเป็นเวลาระยะเวลานานับพันปีแล้ว

กล่าวได้ว่า หากว่าคนในพื้นที่ท้องถิ่นไม่ตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่ตัวเองมี แล้วคนในสังคมจะรู้สึกถึงคุณค่าและได้เรียนรู้ในสิ่งที่บ้านพวกเขาได้อย่างไร ถ้าหากว่าคนในพื้นที่ยังไม่เข้าใจในเรื่องราวของแผ่นดินที่ตัวเองเกิด สิ่งปรากฏอยู่เบื้องหน้า วันนี้คือ เด็ก เยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญในการเรียนรู้ร่วมกันกับคนในชุมชน เพื่อพื้นที่เอาสิ่งที่เขาควรจะต้องรู้มานำเสนอต่อชุมชน

ต่อสังคม เป็นมิติหนึ่งที่เขาสามารถมีส่วนร่วมในการที่จะสื่อสารและเรียนรู้ไปพร้อมกัน และสร้างพลังของจิตวิญญาณที่มันเป็นความคณู์ทองที่เกิดในแผ่นดินที่เรียกว่า “ดินแดนหยั่งรากพระศาสนา” เพื่อนำเสนอแผ่นดินในผู้คนในชนชาติเดียวกัน และชนชาติที่อีกหลายชนชาติได้รับรู้และเรียนรู้

อพท. โดยสำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทอง ได้ร่วมมือกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 จัดทำหลักสูตร “ท้องถิ่นเมืองโบราณอุทอง” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเมืองโบราณอุทองให้เด็ก และเยาวชนในพื้นที่ได้ศึกษา โดยนำไปบรรจุเป็นวิชาหนึ่งในสถานศึกษาตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6

เป้าหมายต้องการให้เยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้และเข้าใจในรากเหง้าของถิ่นฐานบ้านเกิดตัวเอง อันจะนำไปสู่ความภูมิใจ ความเข้าใจ และต่อยอดด้วยการนำไปใช้ประกอบอาชีพในพื้นที่ของตัวเองสำหรับการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเมืองโบราณอุทอง อพท. ได้ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน อาทิ กรมศิลปากรผ่านทางสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ ตลอดจนหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้มีชุดความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองโบราณอุทองในเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี ชุดความรู้เกี่ยวกับการตามรอยพระพุทธศาสนาแรกเริ่ม และลูกบัตถาวรวดี ชุดความรู้เกี่ยวกับธรรมเนียมถิ่นฐานเมืองโบราณอุทอง

“การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเมืองโบราณอุทอง ที่ผ่านมามีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลความเป็นมาของเมืองโบราณอุทอง แต่ยังไม่เคยมีการจัดทำหลักสูตรหรือรายวิชาเพื่อเผยแพร่ข้อมูลประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวในเมืองโบราณอุทองให้แก่เยาวชนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษามาก่อน และเพื่อให้คุณครูและอาจารย์นำไปใช้สอนแก่เยาวชนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดใกล้เคียง ทำให้เยาวชนเกิดความเข้าใจรากเหง้าความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีในสมัยทวารวดีที่เมืองโบราณอุทอง จากเดิมที่ไม่เคยมีการจัดการเรียนการสอนในเรื่องนี้เลย” (ข่าวสด, 2560)

หลักสูตรท้องถิ่นเมืองโบราณอุทอง ได้เริ่มใช้อย่างเป็นทางการ วันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 โดย อพท. และ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 2 ได้ทำการส่งมอบ รายวิชาและเอกสารการสอนให้กับโรงเรียนในเขต สพป. สุพรรณบุรีเขต 2 จำนวน 54 โรงเรียนและ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ส่งผลให้รายวิชาประวัติศาสตร์ของโรงเรียนในเขตอำเภออุทองจะต้อง สอนให้เด็กและเยาวชนระดับประถมศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เรียนรู้ ประวัติศาสตร์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดีที่เมืองโบราณอุทอง

หลักสูตรมีการเปิดโอกาสให้เด็กได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ไม่ได้สอนให้ท่องจำ แต่สอนให้ เน้นหาข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อเท็จจริง รู้จักให้ซักถามผู้คนในท้องถิ่น และสุดท้ายกลายเป็น “นักประชาสัมพันธ์ตัวน้อยในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองโบราณอุทอง”

“หลักสูตรท้องถิ่นเมืองโบราณอุทองได้จัดทำสื่อการสอนเพื่อให้เหมาะกับเด็กในแต่ละวัย เพื่อให้การเรียนรู้มีความสุขและเกิดการจดจำได้มากขึ้น โดยไม่เน้นแค่การเรียนเฉพาะบทเรียน ในห้องเท่านั้น และจะให้ความสำคัญกับการพานักเรียนออกไปเรียนรู้จากสถานที่จริง ในส่วนสื่อ การสอนที่จัดทำไว้ นอกจากหนังสือซึ่งเป็นตำราเรียนแล้ว ยังได้จัดทำซีดี การ์ตูน แอนิเมชัน และ ยูทูป ให้เด็กๆ ได้ใช้ศึกษาค้นคว้า เด็กๆ จะไม่รู้สึกรำคาญกับการเรียนวิชานี้เราคาดหวังเด็กๆ จะได้รับความรู้ในถิ่นฐานบ้านเกิดตัวเอง และเด็กๆ จะเป็นกำลังสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวในพื้นที่อุทอง นี้เกิดความยั่งยืน เด็กๆ สามารถเป็นมัคคุเทศก์น้อย บอกเล่าเรื่องราวให้นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน ได้รู้จักอุทอง ดินแดนพุทธศาสนาและอาณาจักรทวารวดี ที่สำคัญทำให้เขารักและหวงแหนในความเป็นคนอุทองมากขึ้น ซึ่งทั้งหมดจะเกิดขึ้นนับจากนี้ต่อไป” (ข่าวสด, 2560)

กล่าวสรุปได้ว่า การนำหลักสูตร “ท้องถิ่นเมืองโบราณอุทอง” สอดคล้องกับแนวคิดมุมมอง ในการพัฒนาประเทศโดยท้องถิ่น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560ก, น.24-27) สนับสนุนให้คนใน ท้องถิ่นภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น ประชาชนพลเมืองสามารถสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในท้องถิ่นตนเองได้มากกว่าส่วนกลาง โดยที่ไม่ต้องอาศัยกรมศิลปากรหรือกระทรวง วัฒนธรรม คนในท้องถิ่นต้องสร้างท้องถิ่นให้เป็นเมืองตามอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละท้องถิ่น เป็นกระบวนการแนวคิดที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างให้ประชาชน พลเมือง ในชุมชนเกิดความเข้มแข็ง พื้นฐานที่สำคัญภาครัฐ และท้องถิ่น ต้องส่งเสริมให้ประชาชน พลเมือง ประชาสังคม เข้ามามีส่วน ร่วมในในกิจกรรมต่างๆ โดยในเมืองอุทองนั้นได้ใช้หลักสูตรท้องถิ่นเมืองโบราณอุทองให้ความรู้ พื้นฐานในท้องถิ่นตัวเองโดยเริ่มตั้งแต่ระดับวัยเรียน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ของ

เมืองโบราณอุทอง และสามารถต่อยอดไปถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจรับทราบถึงท้องถิ่นเมืองโบราณอุทองได้

ในภาพรวมของการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการศึกษาสรุปได้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอุทอง เป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้ชมงานเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชน เป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนไว้ โดยประชาชนในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เมื่อมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ทนุวัฒนธรรม มาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีการนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างมูลค่าสินค้าผลิตภัณฑ์ให้เป็นอัตลักษณ์เมืองโบราณอุทอง สร้างรายได้การท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นจากทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทนุวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งหน่วยงาน อพท. หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณอุทอง และประชาชนในชุมชน ต้องร่วมมือช่วยกันอนุรักษ์พัฒนาจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนให้สร้างสรรค์ตามวิถีชีวิตและบริบทของพื้นที่ เพื่อพัฒนาต่อยอดไปสู่ผลิตภัณฑ์สินค้าที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาในเมืองโบราณอุทอง เพื่อนำภูมิปัญญาเหล่านี้มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้ศึกษาภูมิปัญญา มีส่วนร่วมกิจกรรมแสดงให้เห็นถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีประสิทธิผลและยั่งยืนตลอดไป

4.4 ตัวชี้วัดประสิทธิผลและการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดประสิทธิผลและการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ ประชาชนในชุมชนมีรายได้เสริมแน่นอนที่เกิดจากผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำรายได้นั้นไปดำรงชีพประจำวันได้ โดยที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิม หรือเป็นการสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สร้างงานให้กับคนในชุมชนการท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ และเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ได้เป็นการทำลายสภาพแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเป็นการกระจาย

รายได้จากการท่องเที่ยวผู้ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนคังแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ได้วิจัยประเมินรายได้ของชุมชนในพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง ในปี 2560 พบว่า มีการจ้างงานในพื้นที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 18 ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจภาคการท่องเที่ยวสูงขึ้น 2.09 เท่า ช่วยกระจายรายได้ไปสู่หน่วยเศรษฐกิจภาคการท่องเที่ยวชุมชนสูงถึงร้อยละ 41.02 ค่าเฉลี่ยรายได้เสริมที่เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวในภาพรวมร้อยละ 235.90 ในชุมชนเดิม และร้อยละ 312.40 ในชุมชนใหม่ เมื่อเทียบกับชุมชนที่ไม่ได้อยู่ในการดูแลของ อพท. ส่วน การประเมินระดับความสุขของนักท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษพบว่า นักท่องเที่ยวมีความสุขเฉลี่ยร้อยละ 79.17 ประชาชนในพื้นที่พิเศษ ผ่านเกณฑ์ประเมินระดับความอยู่ดีมีสุข สูงถึงร้อยละ 86.36 (โพสตัดูเคย์, 2560)

ผลการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวช่วยกระจายรายได้ในภาคท่องเที่ยวให้กลับคืนสู่ชุมชนเจ้าของพื้นที่ได้เพิ่มขึ้น มีอัตราการจ้างงานท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้น ตอบสนองนโยบายรัฐบาลที่มุ่งเน้นให้การท่องเที่ยว เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนแก้ไขปัญหาความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจของประเทศ จากตัวเลขด้านรายได้ก่อให้เกิดประสิทธิผลและในด้านความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง

กล่าวโดยสรุป การศึกษาตัวชี้วัดประสิทธิผลและการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแสดงให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญในการที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว หากรู้จักใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นความรู้ ความคิด ความสามารถของประชาชนในชุมชนมาประยุกต์ พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนในชุมชนควรรักและภูมิใจในท้องถิ่น ร่วมกันสร้างและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะชุมชนในเมืองโบราณอู่ทองสามารถใช้ทุนที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดจากความเข้มแข็งของชุมชนมาสร้างอาชีพ สร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับประชาชนในชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเมืองโบราณอู่ทองในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการสนับสนุนให้คนในชุมชนภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีตามอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละชุมชนท้องถิ่น สร้างรายได้ สร้างงานที่มั่นคง และความยั่งยืนให้กับชุมชนตลอด

บทที่ 5

การมีส่วนร่วมของประชาสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาสามชุกตลาดร้อยปี

การศึกษาในบทนี้ กรณีศึกษา สามชุกตลาดร้อยปี เพื่อจะตอบคำถามวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาสังคม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างไร และตอบคำถามเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญในการที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนหรือไม่ อย่างไรก็ตามในการนำเสนอผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นลำดับ ประกอบด้วย 1) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตลาดสามชุกร้อยปี เพื่อแสดงให้เห็นว่าลักษณะการจัดการท่องเที่ยว เป็นอย่างไร 2) ตลาดสามชุกร้อยปีมีกระบวนการมีส่วนร่วมและมีระดับการมีส่วนร่วม เพื่ออธิบายลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนตลาดสามชุกร้อยปีโดยใช้แนวคิดบันได 8 ขั้นของอาร์สไตน์ (Arnstein, 1969) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์และคำถาม การวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาสังคม 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับตลาดสามชุกร้อยปี เพื่อตอบคำถามการวิจัยเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ 4) ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อตอบคำถามการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

5.1 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตลาดสามชุกร้อยปี

อำเภอสามชุก มีประวัติจารึกว่าเคยเป็นดินแดนที่มีความยิ่งใหญ่ในอดีต ในฐานะที่เป็นเมืองท่าที่สำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี เพราะตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนเคยเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่มาแต่โบราณจากการขุดพบเทวรูปยืนเนื้อหินสีเขียวขนาดใหญ่องค์หนึ่งใน พ.ศ. 2522 ที่บ้านเนินพระ ตำบลบ้านสระ อำเภอสามชุก ทำให้นักโบราณคดีเริ่มขุดค้นเชื่อว่า ณ ที่นี้เป็นที่ตั้งของโบราณสถานสมัยขอมแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญ โบราณสถานแห่งนี้ตั้งอยู่ในอาณาจักรทวารวดีระหว่างพุทธศักราชที่ 16 - 18 จากการขุดพบลายปูนปั้นจำนวนมาก เช่น เศียรเทวดา พระพิมพ์เนื้อชิน นางอัปสร พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ลายเทพพนม เศียรอสูรขนาดใหญ่ รูปสัตว์ที่ประดับศาสนสถาน ปัจจุบันได้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง

ตลาดสามชุกในปี พ.ศ.2466 เมื่อกลไกตลาดทางเศรษฐกิจมีการขยายตัวในพื้นที่แห่งนี้ การรวมตัวของกลุ่มการค้าประเภทตลาดจึงก่อรูปสถาปัตยกรรมเพื่อรองรับความเป็นอยู่ของคนในสังคม โดยเฉพาะเรือนค้าขายแบบเรือนแถวไม้ที่มีการก่อสร้างเป็นกลุ่มก้อนต่อเนื่อง แบ่งเป็นชอยต่าง ๆ ที่ยังปรากฏในปัจจุบัน และเจ้าแก้มหรือขุนจางง จินารักษ์ได้ดำรงตำแหน่งนายอากรของอำเภอสามชุกเป็นคนแรกอย่างเป็นทางการ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ รวมถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคมลูกผสมระหว่างกลุ่มคนเชื้อสายไทยและจีนในพื้นที่ตลาดสามชุกที่ยังปรากฏอยู่

ตลาดสามชุก เป็นตลาดสำคัญในการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญในอดีต ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน จังหวัดสุพรรณบุรี แต่เมื่อถนนคือเส้นทางจราจรทางบกที่เข้ามาแทนที่การเดินทางทางน้ำ ทำให้คนหันหลังให้กับแม่น้ำท่าจีน ความสำคัญของตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าน้ำเริ่มลดลง บรรยากาศการค้าขายในตลาดสามชุกเริ่มซบเซา และเมื่อต้องแข่งขันกับห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ และตลาดนัดภายนอกทำให้ร้านค้าภายในตลาดต้องหาทางปรับตัว และเมื่อราชพัสดุเจ้าของที่ดินที่ชาวบ้านเช่าที่ดินมายาวนานจะรื้ออาคารตลาดเก่า สร้างตลาดใหม่ จึงทำให้ชาวบ้านพ่อค้าที่อยู่ในตลาดสามชุก ครูอาจารย์ที่เห็นคุณค่าตลาดเก่า รวมตัวเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ระดมความคิดหาทางอนุรักษ์ตลาดและที่อยู่ของตนไว้ และหาทางฟื้นคืนชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้ง เป็นที่มาของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใช้การท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือการพัฒนาอาคารไม้เก่าแก่ในตลาดสามชุก ที่ก่อสร้างเป็นแนวตั้งฉากกับแม่น้ำท่าจีน เป็นสิ่งบอกให้รู้ว่าเป็นลักษณะของตลาดจีนโบราณ เป็นชุมชนชาวไทย-จีนที่ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ลวดลายลึกลับที่เรียกว่าลายขนมปังขิง ซึ่งเท่าที่พบในตลาดนี้มีถึง 19 ลายคือ ศิลปะตกแต่งอาคารไม้โบราณ ที่หาได้ยากแล้วในปัจจุบัน หากไม่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ก็ย่อมสูญหายไปเช่นเดียวกับตลาดโบราณอื่น ๆ นอกจากสถาปัตยกรรม อาคารไม้โบราณที่พบเห็นได้ตลอดแนวทางเดิน 2 ข้างทางเดินในตลาดวิถีชีวิตบรรยากาศภายในตลาดการค้าขายที่ยังคงรักษาวิถีแบบดั้งเดิมเช่นในอดีต และบรรยากาศน้ำใจอหยาศัยไมตรีของแม่ค้า ข้าราชการของเครื่องใช้ ขนมอาหารที่นำมาตั้งขายในตลาด เป็นสิ่งยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน ไม่ใช่สิ่งที่ยาลงมาเพื่อให้ผู้ชมได้ดูแต่สิ่งเหล่านี้คือ วัฒนธรรมที่สืบเนื่องจากอดีตบ่มเพาะมาเป็น 100 ปี (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2556)

5.2 กระบวนการมีส่วนร่วม และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาสังคมที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ผลการศึกษา พบว่า กรณีศึกษาตลาดสามชุกร้อยปี ทามกลาง กระแสความเปลี่ยนแปลงตามระบบทุนนิยมและความหลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก ชาวตำบลสามชุกได้ร่วมมือกันต่อต้านความพยายามที่จะเปลี่ยนอาคารไม้เก่าแก่ในตลาดโบราณให้เป็นตึกทันสมัย ด้วยความรักและหวงแหนในศิลปวัตถุที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ และวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาจากร้อยปี ชาวสามชุกได้ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูตลาดเก่าที่ซบเซาและทรุดโทรมให้กลับมาเป็นตลาดมีชีวิต กระบวนการของชาวสามชุกในการรื้อฟื้นตลาด เศรษฐกิจ ความเป็นชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์อาคารที่มีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมเก่าแก่และมีศิลปะไว้เป็นมรดกและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น

ความเป็นมาเริ่มต้นจากในปี พ.ศ.2543 กรมธนารักษ์ผู้ครอบครองสิทธิของพื้นที่ส่วนหนึ่งในตลาดสามชุก มีโครงการรื้อกลุ่มเรือนค้าขายเก่าออก เพื่อปลูกสร้างอาคารตึกแถวใหม่แทนที่ของเดิมประเด็นข้างต้นนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดจิตสำนึกของความหวงแหนทรัพยากรที่เป็นที่หล่อเลี้ยงชีวิตของกลุ่มคนในพื้นที่ แม้มีบ้างบางส่วนที่ยอมรับเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปรากฏการณ์ของมิติด้านการอนุรักษ์ชุมชนด้วยวิถีทางการจัดการโดยชุมชนโดยมีสมเกียรติ อ่อนวิมลร่วมให้คำปรึกษาในทิศทางปรับปรุงสภาพชุมชนพร้อมทั้งการอนุรักษ์ วิถีชีวิต ทรัพยากรที่เป็นทุนเดิมมีมาตั้งแต่อดีต เผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปเห็นคุณค่าและความสำคัญองประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมของตลาดริมน้ำ เพื่อส่งเสริมให้เกิดมิติด้านการท่องเที่ยวอันจะเป็นสิ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น (พรณงาม เก้าธรรมสารและปรีดา คงแป้น, 2552)

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก เกิดขึ้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2543 จากเวทีประชาคมที่สมเกียรติ อ่อนวิมล ซึ่งเป็นคนสามชุกได้เข้ามาผลักดันให้เกิดการระดมความคิดเห็น เนื่องจากกรมธนารักษ์ มีนโยบายจะให้รื้อตลาดเก่าและสร้างใหม่ เพราะตลาดเก่านั้นทรุดโทรม และเศรษฐกิจซบเซามาอย่างต่อเนื่อง จึงมีการรวมตัวของภาคประชาชนในชุมชน ปรึกษากันถึงการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัยในตลาดขึ้น จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อพัฒนาตลาดสามชุก จากผู้ที่อาสาเข้าร่วมคิดร่วมทำ โดยมีพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ นายกเทศมนตรีตำบลสามชุก ได้รับตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก และมติที่ประชุมระดมความเห็นให้

อนุรักษ์ตลาดสามชุกไว้เป็นมรดกและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น พื้นฟูเศรษฐกิจของตลาดโดยพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (พรณงาม เก้าธรรมสารและปรีดา คงแป้น, 2552)

อรุณลักษณ์ อ่อนวิมล คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ได้กล่าวว่า “การปลูกบ้าน สร้างชุมชน คนสามชุก แสดงให้เห็นภาพรวมภารกิจที่กลุ่มได้ร่วมดำเนินการใน 3 ระดับ คือ ระดับบ้าน ระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น ที่กว้างขึ้น เป็นโอกาสให้พวกเราได้เรียนรู้การพัฒนาจากระดับล่างขึ้นไปเสียงสะท้อนจากคณะกรรมการ คนในตลาดสามชุก ทำให้เกิดกลุ่มที่ทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม และขบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่นั้นเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นที่สำคัญของความ เป็นชุมชน และเป็นรากฐานของประชาสังคม (Civil society) ซึ่งเป็นวิถีทางที่จะสร้างความเข้มแข็ง และความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม (พรณงาม เก้าธรรมสารและปรีดา คงแป้น, 2552)

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ได้ร่วมกันต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ได้รับความร่วมมือ ความช่วยเหลือจากองค์กรและสถาบันการศึกษาจากภายนอกหลายแห่ง การเรียนรู้จากภายในนั้น กลับกลายเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่งกว่า งานอาสาสมัครที่เริ่มต้นทำมาด้วยกันเป็นกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ และการทุ่มเทของคนภายในกลับทำให้การดำเนินงานประสบผลมากกว่ากลุ่มท้องถิ่นอื่น ๆ ที่จัดกิจกรรมในช่วงเวลาเดียวกัน

บทบาทของคณะกรรมการตลาดสามชุก ได้เริ่มสัมผัสกับข้อมูลผู้สูงอายุเกี่ยวกับประวัติ และเรื่องราวเก่า ๆ ของชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อนำมาเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังและสาธารณชนได้รู้จักภูมิปัญญาของท้องถิ่น จัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีต่างๆ จากประเพณีท้องถิ่นแต่เดิม การฉลองหรือบูชาศาลเจ้าอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตลาด เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน วางแผนในการพัฒนาปรับปรุงตลาดทางกายภาพโดยการหาทุนทรัพย์ต่าง ๆ มาบริหารจัดการ

นอกจากนี้ แนวคิดในการดำเนินการของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเริ่มเปลี่ยนไป เมื่อมีหน่วยงานมูลนิธิชุมชนไท เข้ามาร่วมดำเนินการเมื่อปี พ.ศ.2545 โดยมีหลักการที่เริ่มจากการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน และการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม โดยสรุปกระบวนการที่สำคัญ ดังนี้

- 1) การลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลของชุมชน ทำให้เข้าใจประวัติความเป็นมา ปัญหาทางเศรษฐกิจของตลาดและชุมชน รวมทั้งโครงสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในเมือง
- 2) สนับสนุนการศึกษาแลกเปลี่ยนดูงาน ทำให้คณะกรรมการได้เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนและกระตุ้นให้มีความคิดในการอนุรักษ์ที่ชัดเจนขึ้น
- 3) การเปิดเวทีชุมชนใหญ่ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งที่ประชุมเสนอกิจกรรมที่จะทำร่วมกันมากมาย
- 4) กระตุ้นให้ทำกิจกรรมรวมกลุ่ม อาทิ การร่วมกันทำความสะอาดตลาดสามชุก เป็นกิจกรรมที่ตกลงกันในที่ประชุมและชาวชุมชนก็ร่วมมือกับเทศบาล
- 5) ประชุมทบทวนกลไกในการทำงาน เนื่องจากคณะกรรมการพัฒนาตลาดบางท่านไม่มีความพร้อมในการทำงาน การประชุมทบทวนนำไปสู่การปรับกลไกในการทำงานใหม่
- 6) กระตุ้นให้ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยกิจกรรมที่ทำมาจากข้อเสนอของเวทีชุมชนและแกนหลักในการทำงาน คือ ชาวบ้าน คณะกรรมการพัฒนาตลาด และเทศบาล
- 7) ประสานเชื่อมโยงเครือข่ายและนักวิชาการ ทั้งงานออกแบบและการจะปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร มีการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนถกเถียงระหว่างกัน เพื่อหาข้อสรุปที่ดีที่สุด
- 8) การสรุปบทเรียนหลังจากทำกิจกรรมร่วมกันทุกครั้ง กระบวนการนี้สำคัญสำหรับการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนที่ร่วมมือ ทำให้ช่วยกันย้อนมองจุดอ่อน จุดแข็งของการทำงาน มีการเพิ่มขวัญและกำลังใจซึ่งกันและกัน และสามารถกำหนดจังหวะการทำงาน ไปข้างหน้าร่วมกัน

สรุปได้ว่า ในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคประชาสังคมคณะกรรมการตลาดสามชุก ได้เข้ามาทำการฟื้นฟูพัฒนาตลาดสามชุก ซึ่งไม่ได้เกิดจากนโยบาย ไม่ได้เชื่อมโยงกับการเมืองตั้งแต่แรกเริ่ม หากแต่กระบวนการคณะกรรมการที่เข้ามาฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นตลาดสามชุกนั้น เกิดขึ้นด้วยความรักในถิ่นฐานบ้านเกิดของชาวตลาดสามชุก เกิดเนื่องจากมุมคิดที่ไม่เชื่อว่าเมืองใหม่จะมีคุณค่ามากกว่าเมืองเก่าที่เคยอยู่เคยกินกันมาหลายชั่วคน จึงร่วมกันหันมาฟื้นฟูพัฒนาค้นหาความเป็นตัวตนคนสามชุก ซึ่งพบว่า สามชุกมีของดีอยู่มากมาย ทั้งบ้านเรือนเก่าแก่ที่เต็มไปด้วยศิลปกรรมอันงดงาม อาหารพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อหลายอย่าง ตลอดจนวิถีชีวิต ที่คนหลากหลายเชื้อชาติร่วมกันสร้าง และอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขมาจนถึงทุกวันนี้

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกไม่ใช่คณะกรรมการภายใต้อำนาจของฝ่ายใดทั้งสิ้น ประชาชนที่ประกอบขึ้นเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นด้วยเจตนารมณ์เพื่อร่วมกันทำให้ชุมชนท้องถิ่นที่เรียกขานว่าตลาดสามชุกดำรงอยู่อย่างมีอัตลักษณ์และเอกลักษณ์

ท้องถิ่น มีการพัฒนาโดยมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนโดยไม่มีประโยชน์ซ่อนเร้นใดๆ ไม่ว่าจะเป็ นสถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถาน หรืออื่นๆ เพราะฉะนั้นหากจะมีความปรารถนาดีจากฝ่ายปกครอง ไม่ว่าจะเป็ นส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค ที่จะถือเอาโดยเหตุผลใดก็ตามว่า สามชุกตลาดร้อยปี เป็นสมบัติที่ต้องมีเจ้าของ และจำเป็นต้องมีการพัฒนาต่อยอดโดยถือเอาตัวเอง หน่วยงาน เป็นผู้ชี้เส้น ใต้การพัฒนา และละเลยการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกแล้วจิต วิญญาณและมนต์เสน่ห์ของสถานที่แห่งนี้ จะเสื่อมความขลัง ไปโดยปริยาย

แนวทางการรวมกลุ่มของภาคประชาสังคมคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก สอดคล้อง กับนักวิชาการหลายท่าน อาทิ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2539) ได้อธิบายว่า ประชาสังคมเกิดจาก การรวมกลุ่มขององค์กรต่างๆ ในการเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลางปราศจากการจัดตั้งซึ่งเน้น กระบวนการการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาทุกฝ่ายในระดับพื้นที่ อาจเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือพื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ

เอนก เหล่าธรรมทัศน์(2545) ที่กล่าวว่าประชาสังคม คือ เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐและเอกชน โดยมีจุดเน้น อยู่ที่ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและ ความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำกำกับและกดดันรัฐได้พอสมควร และไม่ชอบลัทธิปัจเจกชน นิยมสุดขั้วซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่แก่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดย ไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

กลุ่มประชาสังคมของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก เป็นกลุ่มที่สมาชิกกระตือรือร้น และมีจิตสำนึกร่วมกันในการทำงานร่วมกัน มีการสานเสวนาร่วมกันในประเด็นของสังคม ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์โดยรวมของภาคสาธารณะหรือของส่วนรวม การเกิดประชาสังคมได้ก็ต่อเมื่อ ประชาชนมีการรวมตัวกันโดยไม่มีรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการรวมตัว แต่อาจมีการสนับสนุนของรัฐ เพื่อให้ชุมชนได้ทำกิจกรรมเอง โดยมีความเชื่อและจิตสำนึกร่วมกัน ประชาสังคมมีประโยชน์ในการ ระดมพลังมวลชน เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐให้เป็นไปตาม เป้าหมายของกลุ่ม และประโยชน์ส่วนรวม ให้ประชาชนมีบทบาทในรูปแบบการเคลื่อนไหวของ ประชาชนในแบบต่าง ๆ มากขึ้น

ในการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนตลาดสามชุกร้อยปีโดยประยุกต์ใช้แนวคิดบันได 8 ขั้นของอาร์สไตน์(Arnstein, 1969) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ แนวคิดนี้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นอำนาจประเภทหนึ่งของประชาชนและเป็นกระบวนการจัดการสรรอำนาจ โดยส่งเสริมให้ประชาชนผู้ไร้ซึ่งอำนาจที่มักไม่มีโอกาส ถูกกีดกันหรือถูกแยกออกจากกระบวนการทางการเมืองและเศรษฐกิจให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการดังกล่าว สามารถกำหนดแนวทางในการรับรู้และแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร การกำหนดเป้าหมายและนโยบายสาธารณะ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตลาดสามชุกร้อยปี สามารถแบ่งออกได้เป็นทั้งหมด 8 ระดับ ดังต่อไปนี้

1) ระดับขั้วขั้วย้ายถ่ายเท (Manipulation)

กระบวนการในขั้วขั้วย้ายถ่ายเท กล่าวถึงกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการตรวจสอบ ฯลฯ โดยถูกแต่งตั้งเข้ามาเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างหรือแสวงหาการสนับสนุนแทนที่จะเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง เป็นลำดับขั้นต่ำสุดของบันได 8 ขั้นของการมีส่วนร่วมแสดงถึงการบิดเบือนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนให้กลายเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์กิจกรรมหรือนโยบายของผู้มีอำนาจ

เมื่อครั้งตลาดสามชุกเริ่มซบเซาจนแทบจะไม่มีการซื้อขาย ชาวสามชุกได้ปรึกษาหารือกันและได้ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาตลาด ซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลากหลายสาขาอาชีพเข้ามาศึกษาวิถีมุขมนตรี จัดเวทีเสวนาปัญหาและแนวทางแก้ไข จัดการศึกษาดูงานเพื่อเสริมความพร้อมให้แก่คณะทำงาน และกระตุ้นการมีส่วนร่วม โดยใช้กิจกรรมนำร่องเล็กๆ และขยายเป็นกิจกรรมที่ใหญ่ขึ้นตามแผนงานที่ได้มาจากการระดมความคิดเห็น

สรุปได้ว่า บันไดขั้วขั้วย้ายถ่ายเทในพื้นที่ตลาดสามชุกนั้นเกิดจากภาคชุมชน ประชาชนในตลาดสามชุก ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาตลาดขึ้นมา เพื่อทำการฟื้นฟูตลาดสามชุกให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง ไม่ได้ถูกจัดตั้งโดยหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งและกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวสามชุกอย่างจริงจัง

2) ระดับขั้นบำบัด (Therapy)

กระบวนการในขั้นได้ขั้นบำบัด เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามา มีส่วนร่วมในการทำงาน อาทิ การเข้าร่วมประชุมประชาคมต่างๆ ที่ทางหน่วยงานจัดขึ้น

ตลาดสามชุก ได้ใช้หลักการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เทศบาล วัด โรงเรียน องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาเกื้อหนุน จนทำให้ตลาดสามชุกกลายเป็นตลาดมีชีวิต เปิดโอกาสให้ทุก ภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา

นอกจากนี้สิ่งที่เป็นตัวอย่างของสามชุกคือ โครงสร้างสังคมที่มันยังดำรงอยู่ และเป็นคนในพื้นที่ทำเอง ไม่ใช่เป็นการจัดการจากท้องถิ่นเทศบาล หรือส่วนกลาง เป็นองค์กรภาคประชาสังคม ที่เกิดจากตัวชุมชนเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เทศบาลตำบลสามชุกปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนและวิธีการ ทำงานร่วมกับชุมชนตลาดสามชุก โดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำมากขึ้นเปิด โอกาสให้ คณะกรรมการพัฒนาตลาดเข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูตลาดแห่งนี้

สรุปได้ว่า ขั้นได้ขั้นบำบัดในตลาดสามชุกมีความสัมพันธ์ของชุมชนโดยผ่านกิจกรรมการ ประชุม พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งจัดโดยคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกที่ชาวบ้านจัดตั้ง ขึ้น ก่อให้เกิดความแน่นแฟ้นจนประชาชนในชุมชนตลาดสามชุกตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้อง มี ส่วนร่วมในการพยายามทำให้ชุมชนที่อยู่ดีขึ้นและร่วมเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ใน กระบวนการอนุรักษ์พัฒนาตลาด จึงทำให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำอีกทั้งยังทำให้ ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดประชุมเพื่อนำความคิดเห็นของคณะกรรมการในชุมชนไปพัฒนา วางแผน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในตลาดสามชุกให้ตรงตามความต้องการของชุมชน

3) ระดับขั้นบอกข้อมูลข่าวสาร (Informing)

กระบวนการในขั้นได้ขั้นบอกข้อมูลข่าวสาร เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในการรับข้อมูลข่าวสารจากนโยบายต่างๆ แต่ผู้นำมักเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมได้ เพียงเล็กน้อยหรือโครงการกิจกรรมเหล่านั้นมักจะถูกจัดทำวางแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว

สำหรับตลาดสามชุก ความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้กับชาวสามชุกเกิดกระแสต่อต้านการพัฒนาชุมชนแบบบนสู่ล่างที่ไม่ค่อยรับฟังเสียงจากประชาชน ที่ภาครัฐหรือท้องถิ่นมักกำหนดรูปแบบและนโยบายการพัฒนาโดยที่ไม่รับฟังเสียงจากประชาชนในตลาดสามชุก แต่ท้ายที่สุดเทศบาลก็ปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินใจและวิธีการทำงานร่วมกับชุมชน โดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำในการประชุมวางแผนกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ มากขึ้น เปิดโอกาสให้คณะกรรมการพัฒนาตลาด ได้รับข้อมูลข่าวสารการพัฒนาจากท้องถิ่น และได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูตลาดสามชุก จึงทำให้ชุมชนและเทศบาลยังมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ถึงแม้บางช่วงจะมีความขัดแย้งที่มาจาก การเปลี่ยนแปลงฐานทางการเมืองของกลุ่มผู้บริหารท้องถิ่น

สรุปได้ว่า บันไดขั้นบอกข้อมูลข่าวสาร เมื่อมีการจัดประชุมประชาคมหรือการให้ประชาชนรับฟังข้อมูลข่าวสาร คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกมีบทบาทสำคัญในการรับทราบข้อมูล นโยบายการพัฒนาจากท้องถิ่น และส่วนกลาง พร้อมกับได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการพัฒนากิจกรรม โครงการต่างๆ เพื่อให้ตรงตามความต้องการของชุมชน โดยคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก จะมีการประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อรับฟังปัญหา ติดตามข้อมูลข่าวสาร ในชุมชนตลาดสามชุกร่วมกันเป็นประจำ

4) ระดับขั้นปรึกษาหารือ (Consultation)

กระบวนการขั้นปรึกษาหารือ เป็นการชักชวนให้ประชาชนออกมาแสดงความคิดเห็น เช่น การประชุมชุมชน การทำประชาพิจารณ์ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมหรือโครงการ

สรุปได้ว่า ในบันไดขั้นปรึกษาหารือ ในการพัฒนาตลาดสามชุก เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่คนในชุมชนต้องคิดต้องทำและตัดสินใจร่วมกันด้วยชุมชนเองหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ได้เปิดเวทีประชาคมให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น สร้างกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมภาพเก่าเล่าขาน โครงการรอยยิ้มที่สามชุก โครงการจัดตลาดให้น่าเดิน น่าซื้อ โครงการปรับปรุงบ้านขุนจันทน์ จินารักษ์ ให้เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน สร้างแรงจูงใจรวมถึงจิตสำนึกรักถิ่นเกิดให้ขยายผลไปสู่กลุ่มร้านค้าภายในพื้นที่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ปูพื้นฐานให้ประชาชนเดินเข้ามาสู่วงล้อของการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ

5) ระดับขั้นปลอบใจ (Placation)

กระบวนการขั้นปลอบใจ เป็นการให้ภาคประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็น แต่ยังไม่มียอำนาจในการตัดสินใจในแผนงานหรือโครงการที่ดำเนินการ

ปัญหาในระบบราชการ ปัญหาทางการเมืองเป็นสิ่งที่ทำให้การพัฒนาตลาดสามชุกเป็นไปได้ อย่างค่อยเป็นค่อยไป เพราะเงินงบประมาณจากรัฐสนับสนุน แต่กลายเป็นความขาดแคลนที่เหมาะสม อันเนื่องจากการเติบโตอย่างเชื่องช้าทำให้เกิดความคิดร่วมของคนสามชุกที่ร่วมกันพัฒนาตลาด เพื่อการต่อสู้กับอุปสรรคอย่างมั่นคงและมั่นใจ โดยไม่ต้องคิดหนีบุญคุณในทางการเมืองที่มักเกิดขึ้นกับชุมชนตลาดเก่าหลายแห่งและกิจกรรมทางสังคมที่รัฐเข้าไปครอบงำ

ในปัญหาต่าง ๆ ชาวตลาดสามชุกเกิดความไม่เข้าใจกันมาหลายช่วงหลายครั้ง ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านด้วยตนเอง และแนวทางการพัฒนาตลาดบางครั้งก็มีความเห็นไม่ตรงกับข้าราชการ การสนับสนุนทั้งทางการเมืองและระบบของข้าราชการประจำจึงมีน้อยอย่างยิ่ง การเมืองภายในท้องถิ่นที่ทำให้ข้าราชการประจำไม่ช่วยช่วยเหลือ

การจัดการท่องเที่ยว แต่เดิมนั้นมักจะมีหน่วยงานรัฐเข้ามาร่วมจัดการ เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่ตั้งในภูมิภาคต่างๆ เป็นต้น หรือไม่ก็นักการเมืองท้องถิ่นหรืออาจจะเป็นนโยบายของข้าราชการประจำ หรือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของเอกชนซึ่งสามารถดูแลจัดการได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่ไม่เคยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่บริหารจัดการโดยชุมชนท้องถิ่นเข้ามาจัดการดูแล เป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดที่ประสบผลสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากเช่นนี้มาก่อน

การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับข้าราชการ ก็ยังเป็นประเด็นที่ไม่สามารถกลมกลืนได้ เพราะการใช้ระบบราชการทำให้มีความห่างจากประชาชนด้วยความไม่ไว้วางใจซึ่งเป็นธรรมชาติของบ้านเมืองนี้ ชาวบ้านอยากให้ข้าราชการต้องเป็นพี่เลี้ยงที่ดี ต้องรู้ความต้องการของชุมชน ถ้ามาพึ่งหนุนเสริม เหมือนพี่เข้ามาดูแล ไม่ได้เข้ามาแบบบิ่หมวกเจ้านายในระบบสั่งการ อยากให้ข้าราชการมองเห็นคุณค่าของการทำงานภาคประชาชน จึงคิดร่วมกันว่าควรหลุดไปจากระบบราชการจริงๆ หรือไม่ ทั้งทางประธานและกรรมการหลายคนยังไม่แน่ใจกันมากนัก เพราะขึ้นอยู่กับวาระของนักการเมืองท้องถิ่น เช่น กรณีเทศบาล หากไม่ได้นายกเทศมนตรีที่เป็นประธานฯ

การจัดเก็บขยะก็จะไม่สามารถทำได้อย่างสะดวกเลย การประสานกับเจ้าหน้าที่ อปพร. โดยการจ้าง และให้เบี่ยเลี้ยงก็อาจไม่คล่องตัว เพราะไม่สามารถพึ่งพาทางฝ่ายจราจรของตำรวจให้ช่วยจัดการได้

ดังนั้นความกังวลที่การแก้ปัญหานั้นก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวในการมีประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกดำรงตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นด้วย จะทำให้เกิดความไม่แน่นอน หากเมื่อพ้นวาระไปแล้ว การดำเนินงานก็อาจสะดุดและไม่ได้รับความร่วมมือเช่นเดิม

แต่สิ่งที่สามชุกสะท้อนให้เห็นก็คือ ยุทธศาสตร์การทำงานที่ใช้องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นฐานร่วมกับชุมชนในการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาที่ชุมชนเป็นผู้ร่วมคิดร่วมทำ โดยนักพัฒนาประสานหน่วยงานและทรัพยากรด้านต่างๆ ที่มีทั้งด้านวิชาการ เทคนิควิทยา บุคคล และงบประมาณ ฯลฯ รวมทั้งความสามารถในการจัดการให้กับแกนนำนั้น เป็นแนวทางที่ได้ผลมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงบนเงื่อนไขที่บุคลากรแกนนำ/ชุมชนบางส่วนมีพื้นฐานความพร้อมที่จะเสียสละเพื่อสาธารณะ และนักพัฒนาเองเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การทำงานให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา/ความต้องการ จังหวะก้าว และศักยภาพของชุมชน

แนวทางเช่นนี้คือการพัฒนาแนวใหม่ที่เปิดให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก หน่วยงานภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นจังหวัด อำเภอ องค์กรปกครองท้องถิ่น เช่น อบจ. เทศบาล ฯลฯ ภาคีพัฒนาอื่น ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา ฯลฯ เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม ปรึกษา ประคับประคอง อำนวยความสะดวก ตลอดไปจนถึงการช่วยพัฒนาข้อติดขัด เช่น เทศบัญญัติ กฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ การพัฒนาร่วมกันทุกฝ่าย มิใช่การจับจ้องเพื่อฉกฉวยเอารากฐานการพัฒนาที่ภาคประชาชนร่วมคิดร่วมทำกันมาไปต่อยอดทางการเมืองการปกครอง อย่างเป็นทางการเป็นด้านหลักเหมือนเช่นที่ผ่านมา

บันไดขั้นแรกแสดงความคิดเห็นของตลาดสามชุกในการประชุมประชาคมในตลาดสามชุก การมีส่วนร่วมของประชาชนสามชุกนั้น เริ่มขึ้นจากกลุ่มเล็กๆ ในแต่ละส่วนของสังคมชุมชน โดยเริ่มต้นที่คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ชาวตลาด วัด โรงเรียน และเยาวชนในเขตสามชุก แล้วขยายไปสู่ภาคีและชุมชนอื่นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน และดำเนินการอย่างจริงจัง โดยมีองค์กรและหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ มีหน้าที่เพียงแค่สนับสนุนเท่านั้น ซึ่งต่างจากการพัฒนาในพื้นที่ท้องที่อื่นๆ ที่ส่วนใหญ่ชุมชนมักไม่ค่อยมีอำนาจในการตัดสินใจในแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ได้เปิดเวทีประชาคมให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น สร้างกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมภาพเก่าเล่าขาน โครงการอร้อยดีที่สามชุก โครงการจัดตลาดให้น้ำเดินน้ำซื่อ โครงการปรับปรุงบ้านขุนจ๋านง จินารักษ์ ให้เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน สร้างแรงจูงใจ รวมถึงจิตสำนึกรักถิ่นเกิดให้ขยายผลไปสู่กลุ่มร้านค้าภายใน พื้นที่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ปูพื้นฐานให้ประชาชนเดินเข้ามาสู่วงล้อมของการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบกิจกรรมและการดำเนินงานทั้งหลายที่เกิดขึ้นในตลาดสามชุก ได้รับผลตอบแทนคือการรู้จักพื้นที่จากกลุ่มคนภายนอก เสียงคำชมในบรรยากาศที่ปรากฏ ความสนใจจากชุมชนอื่น ๆ ที่ขอเข้ามาศึกษากระบวนการอนุรักษ์ชุมชนจากตลาดสามชุก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ตลาดร้อยปีสามชุก ได้รับพระราชทานรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี 2548 ประเภทองค์กร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นผู้คัดเลือกและเสนอ

6) ระดับขั้นเป็นหุ้นส่วน (Partnership)

กระบวนการขั้นเป็นหุ้นส่วน เป็นการวางแผนและตัดสินใจร่วมกันระหว่างผู้มีอำนาจ มีความรับผิดชอบในการวางแผนและมีอำนาจตัดสินใจร่วมกันภายใต้รูปแบบของคณะกรรมการนโยบายร่วม

ในขั้นนี้ขั้นเป็นหุ้นส่วน การมีส่วนร่วมของประชาชนสามชุกนั้น เริ่มขึ้นจากกลุ่มเล็ก ๆ ในแต่ละส่วนของสังคมชุมชน โดยเริ่มต้นที่คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ชาวตลาด วัด โรงเรียน และเยาวชนในเขตสามชุก แล้วขยายไปสู่ภาคีและชุมชนอื่น ๆ ทั้งที่เป็นนักวิชาการ ข้าราชการและองค์กรหน่วยงานของรัฐ และเอกชนภายนอก

การพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนนั้น ต้องเป็นงานที่ทำโดยชุมชน สมาชิกชุมชนเอง ทั้งการริเริ่มวางแผน และดำเนินการ โดยมีองค์กรและหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ มีหน้าที่เพียงแคสนับสนุนเท่านั้น

สิ่งที่ได้เรียนรู้ที่สำคัญจากการทำกิจกรรม คือ การได้เรียนรู้รูปแบบการพัฒนาที่ขึ้นมาจากฐานราก ผู้นำที่เคยเป็นฝ่ายบริหารของเทศบาลสะท้อนว่า สิ่งที่ยาก คือ การพยายามไม่ให้เทศบาลเข้าไปทำเอง แต่ปล่อยให้ชุมชนเป็นผู้ทำตามความต้องการของชุมชน และเทศบาลเป็นผู้ให้การสนับสนุน

พงษ์วิน ชัยวิรัตน์ ประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ให้ข้อมูลว่า

“คนสามชุกจะประชุมกันเดือนละครั้งเพื่อสรุปการทำงาน ปัญหา และอุปสรรคร่วมกัน ผลจากการประชุมจะเป็นกติกามารชามนำไปสู่การปฏิบัติ เน้นสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน ที่นี้ชาวบ้านร่วมมือร่วมใจกันไม่ปิดกัน แต่คนอื่นที่เข้ามาต้องรับกติกาของชุมชน ถ้าชุมชนเข้มแข็งและสามัคคีปัญหาเข้ามายังไงก็รับและสู้ได้ พัฒนาการของชุมชนสามชุกมาจากข้างในเป็นภาคประชาชน โดยไม่มีรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง ชาวบ้านทำเองด้วยสำนึกร่วมบ้านเกิด รักมาตุภูมิ เมื่อมีวิกฤติมีคนจะมารื้อบ้านก็แสดงออก เกิดการต้านเป็นกลุ่ม เป็นองค์กรชุมชน คนในสามชุกเป็นสังคมชนชั้นกลางผู้มีสติปัญญาและเสียสละ ช่วยคิดช่วยค้นคว้าความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรียนรู้จากสิ่งที่มี และร่วมกันทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อปลุกสำนึกร่วมของชุมชน ทำให้ความเป็นคนสามชุกมีพลังขึ้นมา เมื่อทำเสร็จคนสามชุกเป็นเจ้าของนี่คือความเป็นสามชุกที่ไม่เหมือนที่อื่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งคนนอกมาสร้างให้โดยที่ชาวบ้านไม่รู้เรื่อง

เทศบาลเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่น่าจะเอื้อต่อการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ได้ดีกว่าองค์กรอื่นๆ เพราะอยู่ใกล้ชิดชิดท้องถิ่นที่สุด จึงน่าจะรู้และตอบสนองต่อท้องถิ่นได้ดีกว่าองค์กรอื่น อีกทั้งเทศบาลมีบุคลากรและงบประมาณเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนกิจการของชุมชนได้ และมีระบบการบริหารงานที่เป็นอิสระแต่บทบาทหน่วยงานท้องถิ่นเทศบาลนั้นเป็นเพียงผู้อำนวยการความสะดวกและช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนริเริ่มขึ้นและดำเนินงานทั้งสิ้น” (พรรณงาม เกษธรรมสารและปริดา คงเป็น, 2552)

องค์กรชุมชนสามชุก แสดงให้เห็นว่า จิตสำนึกและความเป็นชุมชนนั้นอาจรื้อฟื้น และเสริมสร้างได้โดยพลังของชาวชุมชนหรือภาคประชาชนเอง เพียงแต่มีการจัดการที่เหมาะสม และเปิดโอกาสให้พลังในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเติบโตของชุมชนและเมือง เมื่อนั้นความมีชีวิตชีวา การสร้างสรรค์ ความเอื้ออาทร และความผูกพันต่อกันอันเป็นพื้นฐานสำคัญของชุมชนที่แท้จริงก็จะคืนกลับมา

สรุปได้ว่า เส้นทางพัฒนาการขององค์กรชุมชนสามชุกได้ยกระดับจากจุดเริ่มต้นที่เป็นฐานรากสุด คือ บ้าน ชุมชน สู่หน่วยสังคมที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ได้แก่ ตลาด วัด โรงเรียน และท้องถิ่น แสดงให้เห็นว่า “ชุมชน” เป็นฐานและเวทีสำคัญของภาคประชาชน เป็นหน่วยสำคัญทางสังคมและ

การเมืองที่จะผลักดันให้เกิดขบวนการประชาสังคมบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม และความเสมอภาคของประชาชน

7) ระดับขั้นการมอบอำนาจให้ทำการแทน (Delegated Power)

กระบวนการนี้ในขั้นได้ขั้นการมอบอำนาจให้ทำการแทน เป็นการที่ภาคประชาชนสามารถมีบทบาทในการตัดสินใจวางแผนงานต่างๆ เพื่อให้ตอบสนองกับปัญหาหรือความต้องการของประชาชน

ขั้นได้ขั้นการมอบอำนาจให้ทำการแทนกลุ่มภาคประชาสังคมคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ได้เข้ามามีบทบาทส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนตลาดสามชุก ทำให้ได้รับทราบปัญหา ความต้องการที่แท้จริงจากในชุมชน ก่อให้เกิดการแก้ปัญหาและการพัฒนาที่ตรงตามความต้องการของประชาชนคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกมีส่วนร่วมมีบทบาทในการวางแผนการพัฒนามากกว่าหน่วยงานภาครัฐ และท้องถิ่นกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนในระดับฐานรากของชาวสามชุก และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยผ่านการศึกษาดูงาน การระดมความเห็นจากประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัดงานจากกิจกรรมเล็ก ๆ และมองกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม โดยมีคนเป็นตัวตั้ง ไม่ใช่มองในแง่ของเศรษฐกิจการเมือง การเปิดโอกาสให้คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก จัดเวทีประชาคมเพื่อระดมความคิดเห็นของชาวชุมชนต่อทิศทางการพัฒนาตลาด การจัดระเบียบตลาด การรักษาความสะอาดการอนุรักษ์บ้านเก่า การพัฒนาจุดท่องเที่ยว การให้ผู้สูงอายุมาร่วมทำประวัติศาสตร์ชุมชน กลายเป็นเสมือนแม่บทในการพัฒนาชุมชนที่เกิดจากชาวชุมชนโดยตรง

การร่วมคิดร่วมทำงานกันนี้ คือ หัวใจของความสำเร็จในการพัฒนาตลาดให้กลับฟื้นพลังขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง อาสาสมัครคณะกรรมการของตลาดสามชุกเคยทำงานกันแบบแบ่งงานกันเป็นฝ่ายๆ แต่ละคนมีหน้าที่รับผิดชอบต่างกัน เช่น วิชาการ ประชาสัมพันธ์ กิจกรรม ฯลฯ แต่ก็เห็นว่าจะรู้กันเฉพาะเรื่องเฉพาะฝ่าย ไม่ได้ตัดสินใจร่วมกัน จึงเปลี่ยนใหม่ใช้การรวมกันทำ สร้างระบบแบบไม่มีระบบ ใครรู้อะไรก็มาช่วยกันทำ

กระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูตลาดร้อยปีสามชุก จนทำให้ตลาดเก่าที่ซบเซาไปแล้วพลิกฟื้นชีวิตกลับคืนมาใหม่นั้น เป็นความงดงามที่น่าชมเชย เพราะใช้หลักการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เทศบาล วัด โรงเรียน องค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาเกื้อหนุน จนทำให้ตลาดสามชุกกลายเป็น “ตลาดมีชีวิต พืชพันธุ์ที่มีชีวา”

บทบาทของคณะกรรมการตลาดสามชุก ได้เริ่มสัมภาษณ์เก็บข้อมูลผู้สูงอายุเกี่ยวกับประวัติและเรื่องราวเก่า ๆ ของชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อนำมาเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังและสาธารณชนได้รู้จักภูมิปัญญาของท้องถิ่น จัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีต่าง ๆ จากประเพณีท้องถิ่นแต่เดิม การทดลองหรือบูชาศาลเจ้าอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตลาด เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน วางแผนในการพัฒนาปรับปรุงตลาดทางกายภาพโดยการหาทุนทรัพย์ต่าง ๆ มาบริหารจัดการ

ชาวสามชุกได้ช่วยกันสืบค้นประวัติศาสตร์ การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และสุดท้ายกลายเป็นผลต่อการฟื้นฟูของเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในย่านสามชุกเป็นอย่างมากขบวนการชาวบ้านที่ทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดพลังที่เข้มแข็งจนสามารถร่วมกันผลักดันเป้าหมายให้บรรลุผลได้ในที่สุด และกลายเป็นรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นตัวอย่างของกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

8) ระดับขึ้นการควบคุมโดยผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วม (Citizen Control)

กระบวนการในขั้นนี้ได้ขึ้นควบคุมโดยผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วม เป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้ามามีบทบาทลักษณะเป็นผู้นำ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกระบวนการต่าง ๆ สามารถต่อรองข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้

การสร้างความเข้มแข็งให้กับการท่องเที่ยวในชุมชน จะต้องเน้นให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวและดำเนินกิจกรรมในทิศทางที่ชุมชนต้องการได้เองในอนาคต หากภาคประชาชนเกิดความเข้มแข็งสามารถตัดสินใจในการจัดทำแผนงาน กิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง ตรงตามความต้องการของชุมชน ชุมชนแต่ละชุมชนต้องสำรวจจุดเด่นของแต่ละชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น คนในชุมชนต้องมีความรักความสามัคคี ชุมชนต้องยืน

ด้วยตัวของชุมชนเอง ภาครัฐจะเป็นเพียงที่ปรึกษา โดยที่หน่วยงานต่างๆ มีหน้าที่แค่คอยสนับสนุน หรือแนะนำเท่านั้น เป็นการสร้างชุมชนให้มีความยั่งยืนด้วยตนเอง

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกไม่ใช่คณะกรรมการภายใต้อำนาจของฝ่ายใดทั้งสิ้น ทுகองคาพยพที่ประกอบขึ้นเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นด้วยเจตนารมณ์เพื่อร่วมกันทำให้ชุมชนท้องถิ่นที่เรียกกันว่าตลาดสามชุกดำรงอยู่อย่างมีเอกลักษณ์ท้องถิ่น มีการพัฒนาโดยมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนโดยไม่มีประโยชน์ซ่อนเร้นใดๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถาน หรืออื่นๆ เพราะฉะนั้นหากจะมีความปรารถนาดีจากฝ่ายปกครอง ไม่ว่าจะเป็นส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค ที่จะถือเอาโดยเหตุผลใดก็ตามว่า สามชุกตลาดร้อยปี เป็นสมบัติที่ต้องมีเจ้าของ และจำเป็นต้องมีการพัฒนาต่อยอด โดยถือเอาตัวเอง หน่วยงาน เป็นผู้ขีดเส้นใต้การพัฒนา และละเลยการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกแล้วจิตวิญญาณและมนต์เสน่ห์ของสถานที่แห่งนี้ จะเสื่อมความขลังไปโดยปริยาย

แนวทางเช่นนี้คือการพัฒนาแนวใหม่ที่เปิดให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก หน่วยงานภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นจังหวัด อำเภอ องค์กรปกครองท้องถิ่น เช่น อบจ. เทศบาล ฯลฯ ภาควิชาอื่น ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา ฯลฯ เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม ปรึกษา ประคับประคอง อำนวยความสะดวก ไปจนถึงการช่วยพัฒนาข้อติดขัดหรือปัญหา

กรณีศึกษาของตลาดสามชุก เป็นตัวอย่างของความสำเร็จที่ชุมชนสามารถควบคุมและพัฒนาตัวเองได้อย่างรวดเร็ว เมื่อตระหนักในทุนทางสังคมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นของตน และสามารถปรับใช้นวัตกรรมที่ได้มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์ และที่สำคัญก็คือ ท่ามกลางการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเหล่านี้ ชาวชุมชนได้รู้จักท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น “รู้จักสถานะและอัตภาพลักษณะของสังคมตนเอง รู้สึกภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และมีความกระตือรือร้น และจิตสำนึกที่จะขยายการมีส่วนร่วมออกไปสู่ชุมชนท้องถิ่น” ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างสูง

ในภาพรวมของการศึกษา ระดับการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของอาร์สไตน์ (Arnstein, 1969) บันใดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในตลาดสามชุกร้อยปี สรุปได้ว่า มีลักษณะระดับการมีส่วนร่วมในระดับบันไดขั้นที่ 6 – 8 เป็นหลัก กล่าวคือ เป็นระดับที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด มีระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวได้ด้วย

ตนเอง กระบวนการดังกล่าวจะทำให้สามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้ตรงตามความต้องการที่เกิดจากชุมชนการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคประชาสังคมคณะกรรมการตลาดสามชุกได้เข้ามาทำการฟื้นฟูพัฒนาตลาดสามชุก ซึ่งไม่ได้เกิดจากนโยบายภาครัฐส่วนกลาง ไม่ได้เชื่อมโยงกับการเมืองตั้งแต่แรกเริ่ม หากแต่กระบวนการคณะกรรมการที่เข้ามาฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นตลาดสามชุกนั้น เกิดขึ้นด้วยความรักในถิ่นฐานบ้านเกิดของชาวตลาดสามชุก

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก เป็นแบบอย่างการจัดการชุมชนที่น่าสนใจควรศึกษา โดยได้รับรางวัลจากยูเนสโก และสามชุกยังได้รับคัดเลือกเป็นเมืองนำร่อง โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองนำอยู่ปี พ.ศ.2546 และได้รับการคัดเลือกจากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้ได้รับพระราชทานรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่นประเภทองค์กรจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปี 2548 หลังชุมชนชาวสามชุกตกอัยาประชานิยมโดยของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน เป็นตัวแบบการพัฒนาล่างสู่บน

แนวทางการพัฒนาของคณะกรรมการตลาดสามชุก ซึ่งเป็นกลุ่มกระบวนการภาคประชาชนหรือกลุ่มประชาสังคม สอดคล้องกับ แนวคิดมุมมองในการพัฒนาประเทศโดยท้องถิ่น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560ก, น.24-27) ที่สนับสนุนให้คนในท้องถิ่นภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณี ในท้องถิ่น ประชาชนพลเมืองสามารถสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นตนเองได้มากกว่าส่วนกลาง โดยที่ไม่ต้องอาศัยกรมศิลปากรหรือกระทรวงวัฒนธรรม คนในท้องถิ่นต้องสร้างท้องถิ่นให้เป็นเมืองตามอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละท้องถิ่น

นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนของชาวสามชุก สอดคล้องกับกระบวนการทัศน์การบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมของพลเมือง (Citizen Engagement) และการสร้างชุมชน (Community Building) การบริหารรัฐกิจต้องเข้ามาช่วยสร้างและสนับสนุนชุมชน โดยส่งเสริมการเกิดและสร้างความเข้มแข็งของสถาบันในชุมชนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างรัฐกับพลเมืองสถาบันในชุมชนการที่พลเมืองได้ร่วมตัวจนเกิดเป็นประชาสังคมและได้ทำประโยชน์เพื่อชุมชนและสาธารณะย่อมนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของตนเองในอันที่ได้ช่วยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกต่อชุมชนและประเทศชาติ ประชาสังคมทำให้เกิดและสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายชุมชนและช่วยก่อให้เกิดทุนทางสังคม

นอกจากกระบวนการทัศนคติการบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) ที่เป็นการผลักดันให้พลเมืองดูแลจัดการตนเองหรือชุมชนเองให้เกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังมี แนวคิดในงานวิจัยรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ (2557) ที่ส่งเสริมพลเมืองและประชาสังคมในชุมชนให้เข้มแข็ง แนวคิดดังกล่าวเป็นการบริหารภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่สร้างจากประชาชนประชาชนปกครองตนเอง เป้าหมาย คือ การมีสังคมประชาธิปไตยที่ดี (Good Democratic Society) ซึ่งประชาชนจะถามกันเองว่าเราทำอะไร และควรทำอะไรให้กับชุมชนท้องถิ่นและสังคม เป็นประชาธิปไตยที่อาศัยการปรึกษาหารือซึ่งกำหนดโดยพลเมืองหรือสังคม (Deliberative Democracy) สนับสนุนความหลากหลายได้แต่เน้นส่วนรวม ทั้งลดเฉพาะส่วนบ้างพลเมืองเป็นผู้ควบคุมการบริหารรวมทั้งคนที่อยู่ในระบบการเมืองหรือระบบสังคม โดยมีพลเมืองเป็นหลักและรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและอำนวยความสะดวกให้ ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองและประชาสังคมบ้านเมือง

5.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นตลาดสามชุกร้อยปี

ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนผลการศึกษา พบว่า กรณีศึกษาตลาดสามชุกร้อยปี ภูมิปัญญาได้สอดแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตของชุมชน แสดงออกในปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมทั้งในประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ตลาดสามชุกมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีการสืบทอดและฟื้นฟูวิญญาณของท้องถิ่นให้กลับมีชีวิต มีเสน่ห์ มีคุณค่า เพราะเรียบง่าย ไม่เสแสร้ง ไม่ตบแต่งจนเกินจริง ขนมก็ดี อาหารก็ดี ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่นำมาแสดงมาขาย ส่วนใหญ่ก็มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น การค้าขายและชีวิตของชุมชนในตลาดสามชุก เห็นบ้านเรือนเก่าตั้งแต่อดีตจนทุกวันนี้ อาทิ บ้านขุนจ่านงจินารักษ์ เห็นโครงสร้างชุมชนที่มีศาลเจ้าเป็นตัวเชื่อม มีพิธีกรรมที่ทำร่วมกัน ตลาดหลายแห่งพัฒนาโดยตัดมิติทางจิตวิญญาณออกไป แต่ที่นี้พัฒนาในแบบคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะการค้าขาย มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมมาเป็นจุดขายให้กับนักท่องเที่ยว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตลาดสามชุก ร้านสกอัน โอสด ขายสบู่ถ่านไม้ไผ่เป็นสบู่ที่ปราศจากการเติมแต่งสี มีค่า pH ที่ใกล้เคียงกับผิวหนังมนุษย์ (โดยไม่ใช้สารเคมีปรับสภาพค่า pH แต่ใช้สมุนไพร มะขาม และน้ำผึ้งป่าในการปรับค่า pH) มีส่วนผสมของ Virgin coconut oil และน้ำผึ้ง จึงอ่อนโยนต่อทุกสภาพผิว ทำให้ผิวพรรณสดใสเปล่งปลั่ง (สามชุก ตลาดร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี, 2555)

รูปที่ 5.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตลาดสามชุก
ที่มา: สามชุก ตลาดร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี, 2555

ทุกวันนี้ตลาดนัดท้องถิ่นกลายเป็นตลาดนัดอุตสาหกรรมของขายไม่มีคุณภาพส่วนตลาดน้ำหลายแห่งเอกชนเข้าไปจัดการโดยให้คนข้างนอกแย่งที่ทำมาหากินชาวบ้าน มองที่การผลิตขนาดใหญ่เป็นตัวตั้งตามค่านิยมตะวันตก ซึ่งทำลายสิ่งแวดล้อม ตลาดนัดท้องถิ่นล่มสลายไปหมดต่างจากเศรษฐกิจพอเพียงเน้นชุมชนท้องถิ่น และเทคโนโลยีพื้นบ้านในการผลิตที่เน้นความกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แต่การต่อสู้กับระบบทุนนิยม องค์กรภายในต้องทำความเข้าใจและเข้มแข็ง หากมีร้านค้าว่างในตลาดแล้วปล่อยให้คนข้างนอกเข้ามาเช่าและขายของก็จะกลายเป็นตลาดนัดอุตสาหกรรมไป เพราะขาดสินค้าสำคัญของท้องถิ่น นั่นคือ ผลิตภัณฑ์จากฝีมือและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะเรื่องอาหารการกินถือเป็นตัวอย่างภูมิปัญญาที่ดีของสามชุก อาหารอร่อยสามชุกมีการรื้อฟื้นและพัฒนาต่อเนื่องเกิดเศรษฐกิจที่ยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อความอยู่รอดของสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ ภูมิปัญญาทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนไว้ เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรจรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล เป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองการพัฒนาเพื่อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย

พิพิธภัณฑน์ เป็นอาคารไม้โบราณติดลูกไม้ขนาด 3 ชั้นของขุนจ้านงค์ จินารักษ์ นายภาษีเก่า ซึ่งเจ้าของตลาดมอบให้เป็นแหล่งรวบรวมภาพถ่ายวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยก่อน ร้านถ่ายรูปโบราณที่ยังมีกล้องถ่ายภาพเก่าแก่อายุกว่า 100 ปีให้บริการ ร้านขายยาสมุนไพร ร้านอาหารชื่อดัง เช่น แจ็ก อ้าวบะหมี่เกี๊ยว ที่ทำเส้นบะหมี่เอง เปิดขายมานานกว่า 70 ปีข้าวห่อใบบัวสามชุกร้านนิสาลูกชิ้นยักษ์สามชุก ที่มีลูกชิ้นขนาดใหญ่เกือบเท่าขามก้วยเตี๋ยหัวหอมกยกหม้อหอมกปลาทรายเครื่องแกงสดใส่หม้อดินร้านเป็ดย่างเป็นย่างจำเจมีทั้งเป็ดย่าง เป็ดพะโล้ ส่วนของฝากอื่น ๆ เช่น เมี่ยงปลาทุ สาลีเมืองสุพรรณ ปลาแดดเดียว น้ำพริกแม่กิมลั้ง เป็นต้น

กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาในตลาดสามชุก เป็นการฟื้นฟูและสอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่เกี่ยวกับประวัติและเรื่องราวเก่า ๆ ของชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อนำมาเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังและสาธารณชนได้รู้จักภูมิปัญญาของท้องถิ่น จัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีต่าง ๆ จากประเพณีท้องถิ่นแต่เดิม การฉลองหรือบูชาศาลเจ้าอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตลาด เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน วางแผนในการพัฒนาปรับปรุงตลาดทางกายภาพโดยการหาทุนทรัพย์ต่าง ๆ มาบริหารจัดการเพื่อนำเอาภูมิปัญญาที่คนในสังคมรู้และเข้าใจมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดจำต้องมียุทธศาสตร์และการกระทำที่แตกต่างจากความรู้ที่เป็นศาสตร์ต้องอาศัยความละเอียดอ่อนเข้าใจธรรมชาติของภูมิปัญญาต้องให้เกียรติชาวบ้านเป็นคนคิดเองทำเองและประยุกต์ดัดแปลงสิ่งที่อยู่ในสำนึกหรือเบื่องลึกรวมของเขามาปรับใช้ สอดคล้องกับ การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสานหรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญานั้นๆให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่ หรือประยุกต์ใช้ให้สมสมัย มิฉะนั้นภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาก็อาจขาดการสืบทอดหรือหายไปในที่สุด (เอกวิทย์ ฌ ถกลาง และปวีตร ว่องวีระ, 2546)

สังคมไทยในปัจจุบันหลงลืมความหมายที่แท้จริงของวัฒนธรรม ให้ความสำคัญของตำรา มากกว่าภูมิปัญญาที่มีในตัวคน และการพัฒนายังเป็นไปได้ยากเนื่องจากมีมายาคติครอบงำความคิดของสังคม

การมองว่าวัฒนธรรมคือการร้องรำทำเพลงหรือศิลปวัตถุจริงๆ แล้ววัฒนธรรมคือวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม สิ่งที่กระทรวงวัฒนธรรมทำมาตลอด คือ เรื่องศิลปวัฒนธรรมของคนข้างบน แต่จุดสำคัญที่จะทำให้ประเทศเรานั้นคงแข็งแรงคือวิถีชีวิตของ

ข้างล่าง เพราะฉะนั้นเราต้องเอาลงถึงคนข้างล่างให้ได้ กระทรวงวัฒนธรรมต้องมองลงข้างล่าง เพราะข้างล่างคือฐานของสังคม ถ้าฐานแข็งแรงมันก็รองรับข้างบนได้ (วรุณรัตน์ ภัทมาตย์, 2552)

ด้วยเหตุนี้ หน่วยงานภาครัฐ กระทรวงวัฒนธรรมได้มีการประชุมเกี่ยวกับบทบาทของ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติในการส่งเสริมการนำมิติทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและ เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นและสังคม เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชน แบบยั่งยืน โดยมีตลาดสามชุกเป็นต้นแบบและจะนำไปเผยแพร่ในชุมชนอื่นๆ ต่อไป

นอกจากนี้ การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสามชุกยังสอดคล้องกับแนวคิดของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2560) ได้เน้นความสำคัญของท้องถิ่นในประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวในได้กล่าว ในหนังสือเอนกธรรมทัศน์เรื่องชาตินิยม: ท้องถิ่นนิยมว่าการที่ส่วนกลางเน้นแนวคิดชาตินิยมที่รวม ศูนย์และเน้นแต่ส่วนกลางเกินไปและไม่ให้เกิดกับท้องถิ่น ขอเสนอให้เราคิดแบบ “ท้องถิ่นนิยม” ด้วย แต่ก็อยากให้เรารักภักดีและปกป้องชาติไปด้วย ขอยืนยันว่าทำได้เราเป็นทั้งสองอย่างคือ “ชาตินิยม” และ “ท้องถิ่นนิยม” ได้พร้อม ๆ กัน บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่เราจะ “สร้างชาติ” และ “สร้างประเทศ” ด้วยท้องถิ่นนิยมให้มากขึ้น จากข้อคิดเห็นนี้แสดงให้เห็นว่าเรื่องของการจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวในท้องถิ่นประชาชนในท้องถิ่นควรรักและภูมิใจในท้องถิ่น และร่วมกันสร้างและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน

การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นวิถีชีวิตเป็นสิ่งที่บอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนความเข้มแข็ง ของชุมชน จะทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคม โดยที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและ ประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย มีการสืบทอดสู่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง กระบวนการของชาว ตลาดสามชุกในการรื้อฟื้นตลาด เศรษฐกิจ ความเป็นชุมชน ตลอดจนการอนุรักษ์อาคารที่มีรูปทรง สถาปัตยกรรมเก่าแก่และมีศิลปะการสลักไม้ที่งดงาม แสดงถึงความห่วงหาพันวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเป็นชุมชนที่มีมาแต่อดีตของตน และยินดีที่จะร่วมมือร่วมใจกันทำงาน เพื่อสร้าง ความเจริญรุ่งเรืองจากฐานราก ทูทางสังคมและวัฒนธรรม อันเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาบรรพชน มาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกิดจากชุมชนท้องถิ่น

ในภาพรวมของการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ การใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการศึกษาสรุปได้ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ ตลาดสามชุกเป็นตัวอย่างของความสำเร็จที่ชุมชน สามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างรวดเร็ว เมื่อตระหนัก

ในทูลทางสังคมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นของตน และสามารถปรับใช้นวัตกรรมที่ได้มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชนอื่นได้อย่างสร้างสรรค์ และที่สำคัญก็คือ ท่ามกลางการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเหล่านี้ ชาวชุมชนได้รู้จักท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น “รู้จักสถานะและอัตพาลักษณะของสังคมตนท่ามกลางสังคมใหญ่” รู้สึกภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และมีความกระตือรือร้นและจิตสำนึกที่จะขยายการมีส่วนร่วมออกไปสู่ชุมชนท้องถิ่น

5.4 ตัวชี้วัดประสิทธิผลและการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวทางการพัฒนาตลาดสามชุกให้มีประสิทธิผลและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวในตลาดสามชุกร้อยละ โดยกระบวนการสร้างเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยอาศัยหลักสูตรการเรียนรู้จากชุมชนเพิ่มเติม คณะกรรมการพัฒนาตลาดได้จัดให้มีโครงการแรลลี่จักรยานเยาวชนขึ้น เพื่อเสริมการเรียนรู้จากชุมชนและปลูกฝังความรักในท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็สอดแทรกความสนุกเพลิดเพลินด้วย

สมเกียรติ กู๋เกียดภูมิ ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลสมเด็จพระวันรัต ซึ่งเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ได้ตระหนักในความสำคัญของการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิดให้กับคนรุ่นต่อไป ได้กล่าวว่า

โรงเรียนควรเข้าไปหาชุมชน...ไปดูว่าชุมชนทำอะไรอยู่...ควรเสนอตัวเข้าไปช่วยเหลือชุมชน นักเรียนควรได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนสามชุก เพิ่มเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ นักเรียนได้ศึกษาและรู้จักสภาพของท้องถิ่นและชุมชนที่อาศัย ได้เรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาและแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น และ ได้เห็นคุณค่าและภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน (พรณงาม เก้าธรรมสารและปรีดา คงแป้น, 2552)

กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในโรงเรียนไปสู่การเรียนรู้ในชุมชนและเพื่อชุมชน แล้วขยายเชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการเรียนรู้จากชุมชนในตลาดสามชุก ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการสร้างความเป็นชุมชน หรือ ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง สร้างความตระหนักในบทบาทของพลเมืองที่จะตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำการเพื่อชุมชนของตนเอง โดยเน้นความเท่าเทียมเสมอภาคในการแสดงความคิดเห็น การปรึกษากำลังร่วมแรงร่วมใจกัน เรียนรู้ร่วมกัน และใช้ทุนทางสังคมทั้งทางกายภาพและพลังภูมิปัญญาที่มีอยู่ เพื่อที่จะสร้างสรรค์และแก้ปัญหาของตนเอง

ในวันเสาร์อาทิตย์ที่ตลาดสามชุกจะมีมัลลเทศก์น้อย เด็กนักเรียนทำหน้าที่ให้ข้อมูล และพานักท่องเที่ยวเดินชมตลาดด้วย เป็นความกลมกลืนระหว่างการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและคุณค่าชุมชนเก่าที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวสมัยใหม่ เด็กชาวบ้านได้ค่าขนมจากการทำงานพิเศษ ในขณะที่เดียวกันก็ซึมซับจิตสำนึกดีต่อชุมชนบ้านเกิดไปด้วย เป็นการสร้างรายได้ให้กับเด็กนักเรียนและชุมชน ที่เกิดจากการท่องเที่ยวในตลาดสามชุก เด็กหรือประชาชนที่เป็นมัลลเทศก์สามารถนำรายได้นั้นไปดำรงชีพประจำวัน โดยที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิมเป็นการสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว สร้างงานให้กับคนในชุมชน

หลักสูตร “การเรียนรู้ชุมชน” สอดคล้องกับแนวคิดมุมมองในการพัฒนาประเทศโดยท้องถิ่น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560ก, น.24-27) สนับสนุนให้คนในท้องถิ่นภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ประชาชนพลเมืองสามารถสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นตนเองได้มากกว่าส่วนกลาง โดยที่ไม่ต้องอาศัยกรมศิลปากรหรือกระทรวงวัฒนธรรม

คนในท้องถิ่นต้องสร้างท้องถิ่นให้เป็นเมืองตามอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละท้องถิ่น เป็นกระบวนการแนวคิดที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างให้ประชาชน พลเมือง ในชุมชนเกิดความเข้มแข็งพื้นฐานที่สำคัญภาครัฐ และท้องถิ่น ต้องส่งเสริมให้ประชาชน พลเมือง ประชาสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

การค้นคว้าสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น โดยไม่ต้องพึ่งคนนอก เพื่อนำมาพัฒนาในเรื่องการสร้างสำนึกและการสื่อให้คนนอกเข้ามาเรียนรู้ จนทำให้คนในชุมชนสามชุกรู้จักรากเหง้าของตน สามารถเป็นมัลลเทศก์บรรยายชีวิตวัฒนธรรมตลาดสามชุกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างภาคภูมิใจ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์กับคนสามชุกในการสร้างสำนึกรักและหวงแหนท้องถิ่นสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและเกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ความสำเร็จของการเมืองภาคประชาชนในการจัดการท่องเที่ยว

ตลาดสามชุกได้รับมอบรางวัลอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก จากองค์การยูเนสโก เผยเป็น 1 ใน 4 เมืองที่พลิกฟื้นประวัติศาสตร์ชุมชนโดยชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นแกนหลัก เป็นต้นแบบของการฟื้นฟูเมืองเก่าให้น่าอยู่และมีชีวิตชีวา

อรุณลักษณ์ อ่อนวิมล เลขานุการคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ เปิดเผยว่า ตลาดสามชุกร้อยปี อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ได้จัดพิธีมอบรางวัลอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก จากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก ในปีพ.ศ.2552 เนื่องจากทางองค์การยูเนสโกพิจารณา เห็นว่า

“ชาวบ้านในชุมชนสามชุกได้ร่วมมือกันพลิกฟื้นตลาดเก่าแก่อายุ่นับร้อยปีกลับมามีชีวิตชีวา และฟื้นฟูประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากรากฐานอย่างแท้จริง ซึ่งตลาดสามชุกถือเป็นต้นแบบของแนวทางการพัฒนาเมืองเก่า โดยมีผู้คนในชุมชนเป็นแกนหลักและขยายผลไปสู่ระดับนโยบายของภาครัฐ

กิจกรรมเริ่มจากทำความสะอาดตลาดร้อยปี การฟื้นฟูประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยจัดงานสงกรานต์และภาพเก่าเล่าขานตำนานสามชุก การนำบ้านเก่าที่ปิดมานานของขุนจันทน์ จินารักษ์ มาปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑ์กลางตลาด การฟื้นชีวิตตลาดโดยปรับปรุงสถานที่และฟื้นฟูอาหารดั้งเดิม การจัดตั้งกองทุนอนุรักษ์เพื่อพัฒนาตลาดอย่างต่อเนื่อง การนำเด็กนักเรียนเข้ามาเรียนประวัติศาสตร์ในตลาด การตั้งชมรมการท่องเที่ยว การเปิดทัศนียภาพริมน้ำ รวมทั้งสำรวจข้อมูลคนจนในเมือง และจัดทำโครงการบ้านมั่นคงเพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยให้ผู้ที่ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง” (พรรณงาม เก้าธรรมสารและปรีดา คงแป้น, 2552)

แนวทางการพลิกฟื้นตลาดสามชุกเริ่มตั้งแต่ปี 2543 ชาวสามชุกได้หารือกันว่า ตลาดสามชุกเริ่มซบเซาจนแทบจะไม่มีใครซื้อขาย จึงได้ร่วมกันตั้งคณะกรรมการพัฒนาตลาด ซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลากหลายสาขาอาชีพเข้ามาศึกษาวิถีชุมชน จัดเวทีเสนอปัญหาและแนวทางแก้ไข จัดการศึกษาดูงานเพื่อเสริมความพร้อมให้แก่คณะทำงาน และกระตุ้นการมีส่วนร่วม โดยใช้กิจกรรมนำร่องเล็ก ๆ และขยายเป็นกิจกรรมที่ใหญ่ขึ้นตามแผนงานที่ได้มาจากการระดมความคิดเห็น

ผลการดำเนินงานดังกล่าวทำให้ตลาดสามชุกกลับมามีชีวิตชีวา บรรยากาศการซื้อขายสินค้าที่เคยเงียบเหงาก็กลับมาคึกคักอีกครั้ง ส่งผลให้ตลาดสามชุกได้รับรางวัลมากมาย คือ เป็น 1 ใน 4 เมืองเก่าของโลกที่ได้รับรางวัลดีเด่น สาขาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ส่วนอีก 3 เมืองเก่าที่ได้รับรางวัลนี้คือ เมืองเซียงไฮ้ ประเทศจีน นครมูมไบ ประเทศอินเดีย และเมืองไอ้กแลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ ฌัฐวุฒิ อัสวโกวิทวงศ์ คณะสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศรีปทุม เป็นผู้เขียน โครงการฟื้นฟูตลาดสามชุกต่อองค์การยูเนสโก จนได้รับรางวัลในที่สุด (พรรณงาม เก้าธรรมสารและปรีดา คงแป้น, 2552)

ตลาดสามชุกเป็นต้นแบบของการพลิกฟื้นเมืองเก่าที่ยังคงคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน ซึ่งควรที่จะจัดกิจกรรมต่อยอดให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างองค์กรชุมชนท้องถิ่น เสนอบทเรียนหรือแนวทางการปฏิบัติให้เกิดการสนับสนุนอย่างจริงจังในระดับนโยบายของภาครัฐ และสร้างขวัญกำลังใจให้คนสามชุกมีส่วนร่วมอนุรักษ์เพื่อคนรุ่นหลังต่อไป

กระทรวงวัฒนธรรม ควรรับผิดชอบและผลักดันนโยบายในการพลิกฟื้นเมืองเก่า ที่ชุมชนคือรากเหง้าของชีวิต เด็กรุ่นใหม่ทุกวันนี้รู้จักแต่ร้านสะดวกซื้อคิดเครื่องปรับอากาศ แต่ไม่รู้ตลาดในบ้านเขามีวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์อย่างไร อีกทั้งตลาดเก่าแก่ในประเทศไทยยังมีอีกมากมาย ที่ควรพัฒนาขึ้นมา โดยกระทรวงวัฒนธรรมต้องเข้ามาดูแลและนำแนวทางการพัฒนาตลาดสามชุกไปเป็นต้นแบบ หัวใจสำคัญคือความเสียสละของชาวสามชุก ได้ร่วมมือกันทำงานโดยไม่คาดหวังรางวัลใดๆ จนประสบความสำเร็จ

ความสำเร็จของชุมชนสามชุกถูกยกย่องอย่างหนักแน่นอีกครั้ง ด้วยการชนะรางวัลเพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกแห่งองค์การยูเนสโก ในเดือนกันยายน 2552 ซึ่งได้มีการรับโล่รางวัลอนุรักษ์ของยูเนสโก ณ ชุมชนสามชุกตลาดร้อยปี เมื่อกลางเดือนธันวาคม 2552 โดยอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เป็นประธานในพิธีรับมอบ ยังผลให้ตลาดสามชุกได้รับความสนใจและให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ แต่การได้มาซึ่งรางวัลคงไม่สำคัญไปกว่าคนในสามชุกนี้ที่หนึ่งในคุณค่าและคุณแลกรักษาชุมชนให้เข้มแข็ง

กระแสการท่องเที่ยวที่ถาโถมเข้ามาอย่างหนักจึงทำให้ชุมชนสับสนระหว่างความเจริญกับความล่มสลายแต่กว่าตลาดร้อยปีสามชุกจะคว้ารางวัลนี้ได้ ต้องต่อสู้กับภาวะทันสมัยแบบตะวันตกที่เน้นย้ำบริโภคนิยม คนสามชุกจึงต้องหันหน้าเข้าหากัน ทบทวนทำแนวทางการพัฒนาชุมชนกันใหม่ เพื่อความอยู่รอด จนชุมชนสามชุกเข้มแข็งขึ้น สามารถอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันดำเนินการอย่างแท้จริงของประชาชนในชุมชนด้วยความอดสาหะเพียรพยายามและการตระหนักถึงคุณค่าที่ดั่งามของชุมชน จักต้องสืบสานประสานพลังภายในและภายนอก หน่วยงานท้องถิ่น องค์กรเอกชน และผู้เห็นคุณค่าการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งแนวยั่งยืนมากกว่าการเน้นในเรื่องของวัตถุมากจนทำให้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนด้อยค่าสูญหายไป จนใน

ที่สุดสามารถแปลงอำนาจของพลังชุมชนออกมาได้ ความสัมพันธ์ของชุมชนโดยผ่านกิจกรรมการพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกิดความแน่นแฟ้นจนชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องมีส่วนร่วมในการพยายามทำให้ชุมชนที่พวกเขาอาศัยอยู่ดีขึ้น และร่วมเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันในกระบวนการอนุรักษ์พัฒนาตลาด ได้หล่อหลอมการเมืองภาคประชาชนให้กับชาวสามชุก

พลังชุมชนชาวสามชุกตกอ้าประชาธิปไตยของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน เป็นตัวแบบการพัฒนา “ล่างสู่บน” ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ในโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ถือเป็นความสำเร็จในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนที่พัฒนาแบบยั่งยืน

การจัดการความรู้ การอนุรักษ์ พัฒนาวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องนี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีสำนักร่วมของชุมชนที่ผลักดันและกระตุ้นให้คนในชุมชนรวมพลังกันในการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นองค์กรภายในที่มุ่งประโยชน์เพื่อส่วนรวมร่วมกัน แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งอ่อนแรงและล้มเลิกไป เพราะขาดองค์กรภายในที่ทำหน้าที่จัดการในเรื่องนี้ ถ้าคนในชุมชนคิดไม่เป็นเอาแต่รอพึ่งการฟื้นฟูจากภายนอกเพียงอย่างเดียว

จะเห็นว่าโครงการอนุรักษ์ชุมชนย่านตลาดเก่าสามชุกประสบความสำเร็จอย่างสูง บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ในเชิงสังคม เศรษฐกิจ และในเชิงกายภาพ จนองค์กรสหประชาชาติเพื่อสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม (UNESCO) ได้มอบรางวัล “Award of Merit” ให้ในปี พ.ศ.2552 คณะกรรมการผู้พิจารณาตัดสิน ได้ยกย่องการอนุรักษ์ชุมชนตลาดเก่าสามชุกนี้ว่า

“โครงการอนุรักษ์ชุมชนย่านตลาดเก่าสามชุกนี้ได้รับรางวัล Award of Merit เนื่องจากแผนฟื้นฟูของโครงการสามชุกนี้ได้แสดงออกถึงวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และแนวทางที่แสดงถึงการร่วมมือกันของหน่วยงานท้องถิ่นจนสามารถผ่านพ้นวิกฤติเศรษฐกิจมาได้ โครงการนี้ทำให้เกิดความตระหนักในวงกว้างของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานขึ้นมาจากรากหญ้า และมีคุณสมบัติที่จะเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ชุมชนทางประวัติศาสตร์แห่งอื่นๆ ในประเทศไทยได้” (คำประกาศจากยูเนสโก, 2009) (พรณงาม เเง์ธรรมสารและปรีดา คงแป้น, 2552)

ความคิดเห็นของคณะกรรมการยูเนสโก ได้สรุปชัดเจนจนเป็นที่ประจักษ์แล้วในแนวทางการจัดทำแผนการอนุรักษ์ โดยกระบวนการภาคประชาชนที่มีศักยภาพในการที่จะประยุกต์ใช้เพื่อกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในระดับต่างๆ ของประเทศไทย

แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตลาดสามชุกนั้นสอดคล้องกับแนวคิดของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์และวัลย์พร รัตนเศรษฐ (2557) ที่กล่าวว่า “เดิมมักจะเป็นเรื่องของส่วนกลางของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และกระทรวงวัฒนธรรม แต่ในระยะหลัง มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่ย้ำว่าควรจะต้องให้ท้องถิ่นและประชาสังคมเข้ามามีบทบาทในการพัฒนามากขึ้นแทนที่จะเป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์จากนโยบาย”

เอนก เหล่าธรรมทัศน์และวัลย์พร รัตนเศรษฐ (2557) จึงให้ความสำคัญของพลเมืองและชุมชนในการพัฒนาเมืองในประเด็นต่างๆ ดังกล่าวในหนังสือรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง ไว้ว่า “หากจะผลักดันพลเมืองให้มีส่วนร่วมมากขึ้น ต้องลดการบริหารของรัฐลง ลดการบริหารจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคลง แล้วกระจายอำนาจ บทบาท และทรัพยากรไปที่ท้องถิ่นให้มากขึ้น เปิดช่องทางให้ท้องถิ่น ชุมชน ประชาสังคม ทำงานให้มากขึ้น มีอำนาจบทบาทในการตัดสินใจและวางแผนในการจัดการทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน”

กล่าวโดยสรุป การศึกษาตัวชี้วัดประสิทธิผลและการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแสดงให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญในการที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เนื่องจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนตลาดสามชุกมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการฟื้นฟูภูมิปัญญาเดิมและมีประวัติและเรื่องราวเก่า ๆ ของชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อนำมาเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังและสาธารณชนได้รู้จักภูมิปัญญาของท้องถิ่น ตลาดสามชุกมีอายุเก่าแก่มาก ยุคหนึ่งเกือบถูกลืมจากสังคม แต่เนื่องจากแนวการท่องเที่ยวยุคใหม่ที่เริ่มแสวงหากลิ่นอายวัฒนธรรมแบบ โบราณ จึงทำให้ตลาดสามชุกฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง โดยนำเสนอวิถีชีวิต ภูมิปัญญาต่างๆ อาทิ การค้าขายของตลาดเก่า ความมีเสน่ห์ คือร้านรวง บ้านช่อง ยังเป็นสถาปัตยกรรมชาวบ้านเมื่อหลายสิบปีก่อน ลักษณะเป็นบ้านไม้ หลังคาเป็นสังกะสี สินค้าส่วนใหญ่เป็นอาหารซึ่งมีทั้งที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนเมืองสุพรรณ และส่วนหนึ่งเป็นภูมิปัญญาจากชาวจีนรุ่นอาภอมาที่มาตั้งรกรากค้าขายอยู่ในตลาดนี้มาอย่างยาวนานภูมิปัญญาทางด้านอาหาร โบราณ คือ สิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในตลาดสามชุก แสดงถึงวิถีแห่งชีวิตของผู้คนที่ทำมาค้าขาย ประกอบอาชีพ และดำรงตนอยู่บนพื้นฐาน

วัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ สืบเนื่องเกี่ยวพันอยู่กับความเป็นศูนย์กลางการซื้อขายแลกเปลี่ยนหรือตลาด แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ที่สามารถทำให้การท่องเที่ยวเกิดความน่าสนใจ ชุมชนสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้อย่างสม่ำเสมอและมั่นคง มีความเป็นอยู่ตามวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยใช้กรณีปัญหาท้องถิ่น โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ประเภทกรณีศึกษา (Case Study) โดยเลือกเปรียบเทียบ กรณีศึกษาโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแบบเจาะจงในพื้นที่เมืองโบราณอู่ทอง กับตลาดสามชุกร้อยปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาสังคม โดยใช้กรณีปัญหาท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมศึกษาความสำคัญของกรณีปัญหาท้องถิ่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และเพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการใช้กรณีปัญหาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

สำหรับการทดสอบสมมติฐานในการวิจัยประกอบไปด้วยสองข้อ ได้แก่

ข้อที่หนึ่งการมีส่วนร่วมของประชาสังคมโดยใช้กรณีปัญหาท้องถิ่น สามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

ข้อที่สองกรณีปัญหาท้องถิ่นมีความสำคัญในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 การมีส่วนร่วมของประชาสังคมโดยใช้กรณีปัญหาท้องถิ่น สามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

กรณีศึกษาเมืองโบราณอู่ทอง เพื่อทดสอบสมมติฐานในข้อแรก การมีส่วนร่วมของประชาสังคมโดยใช้กรณีปัญหาท้องถิ่น สามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

โดยใช้การวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในเมืองโบราณอุทอง ตามแนวคิดบันได 8 ขั้นของอาร์สไตน์ (Arnstein, 1969)

เมืองอุทองเป็นเมืองที่มีคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ยังหลงเหลือให้เห็นทั้งในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอุทอง เดิมทีเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมีเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทอง และชมภูมิปัญญาชาติโบราณสถานเจดีย์สมัยก่อน การท่องเที่ยวในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่เมืองโบราณอุทองยังต่างคนต่างทำ ไม่มีการประสานงานและส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่าที่ควร จนกระทั่งปี พ.ศ.2555 คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบการประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเมืองโบราณอุทอง หน่วยงาน อพท.ได้เข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในการประสานงานให้เกิดการบูรณาการการบริหารการพัฒนาพื้นที่จะเริ่มจากการมีการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม นายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ผู้นำชุมชนประชาชน ภาคประชาสังคมชมรมการท่องเที่ยว ๑ องค์กรต่างๆ มาร่วมประชุมปรึกษาหารือ จัดประชาคมรับฟังความคิดเห็นจากชุมชน โดยการสร้างเรื่องราวให้มีความน่าสนใจเพื่อให้นักท่องเที่ยวมาเรียนรู้ โดยท้องถิ่นจะต้องร่วมกันสร้างจุดแข็งทางประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้น มีการจัดทำแผนแม่บทร่วมกันจากหลายหน่วยงาน โดยมีหน่วยงาน อพท.เป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเข้าไปเรียนรู้ความเป็นมาประวัติของเมืองโบราณอุทอง โดยใช้งบประมาณจากยุทธศาสตร์จากสุพรรณบุรีและงบประมาณที่สนับสนุนจาก อพท.เป็นหลักมาขับเคลื่อนการทำงานในชุมชน โดยเน้นการรักษาฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิม

แต่ทั้งนี้ การดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนเมืองโบราณอุทอง ยังต้องอาศัยการขับเคลื่อนจากหน่วยงาน อพท. และงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก หน่วยงานภาคประชาสังคม คือ ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทองยังมีระดับการมีส่วนร่วมน้อย ไม่ได้เป็นแกนหลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวหรือกลุ่มภูมิปัญญาต่างๆ ภาคประชาสังคมยังไม่สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานสร้างรายได้ที่มั่นคงได้อย่างยั่งยืนด้วยตนเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาสังคมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ยั่งยืนได้นั้น ภาคประชาสังคมในพื้นที่เมืองโบราณอุทอง ยังไม่สามารถ

จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ยั่งยืนได้ด้วยตนเอง ยังต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ นักการเมือง และหน่วยงาน อพท.เป็นหลัก ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองโบราณอุทอง

กรณีศึกษาตลาดสามชุกร้อยปี จากสมมติฐานในข้อแรก การมีส่วนร่วมของประชาสังคม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน โดยใช้การวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดบันได 8 ขั้นของอาร์สไตน์ (Arnstein, 1969)

ตลาดสามชุก เป็นตลาดสำคัญในการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญในอดีต ในช่วงปี 2543 บรรรยากาศการค้าขายในตลาดสามชุกเริ่มซบเซา เพราะต้องแข่งขันกับห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ และตลาดนัดภายนอกทำให้ร้านค้าภายในตลาดต้องหาทางปรับตัว และเมื่อราชพัสดุเจ้าของที่ดินที่ชาวบ้านเช่าที่ดินมายาวนานจะรื้ออาคารตลาดเก่า สร้างตลาดใหม่ จึงทำให้ชาวบ้านพ่อค้าที่อยู่ในตลาดสามชุก ครู อาจารย์ ที่เห็นคุณค่าตลาดเก่ารวมตัวเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกช่วยกันระดมความคิดหาทางอนุรักษ์ตลาดและที่อยู่ของตนไว้ และหาทางฟื้นฟูภูมิปัญญาสินค้าโบราณในตลาดขึ้นมาอีกครั้ง จึงเป็นที่มาของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ความสำเร็จในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มประชาสังคม คือ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ได้เข้ามาทำการฟื้นฟูพัฒนาตลาดสามชุก ซึ่งไม่ได้เกิดจากนโยบาย ไม่ได้เชื่อมโยงกับการเมืองตั้งแต่แรกเริ่ม หากแต่กระบวนการคณะกรรมการที่เข้ามาฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นตลาดสามชุกนั้น เกิดขึ้นด้วยความรักในถิ่นฐานบ้านเกิดของชาวตลาดสามชุก ถือเป็นแบบอย่างของชุมชนที่พัฒนาแบบยั่งยืน เป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนเกิดความรู้สึกและความต้องการว่าเป็นเจ้าของร่วมกัน มีความเป็นอิสระ มีอำนาจในการตัดสินใจ มีกิจกรรมร่วมกัน สามารถจัดการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาได้ด้วยตนเอง รวมทั้งเป็นพลังสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตลาดสามชุก สอดคล้องกับแนวคิดของอาร์สไตน์ (Arnstein, 1969)

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก เป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกร่วมกันในการทำงาน มีการสานเสวนาร่วมกันในประเด็นของสังคมในสิ่งที่ประ โยชน์โดยรวมของของส่วนรวม การเกิดประชาสังคมได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีการรวมตัวกัน โดยไม่มีรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการรวมตัว แต่อาจมีการสนับสนุนของรัฐเพื่อให้ชุมชนได้ทำกิจกรรมเอง โดยมีความเชื่อและจิตสำนึกร่วมกัน ประชาสังคมมีประโยชน์ในการระดมพลังมวลชน เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐให้เป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่ม และประโยชน์ส่วนรวมการร่วมคิดร่วมทำงานกันนี้ คือ

หัวใจของความสำเร็จในการพัฒนาตลาดให้กลับฟื้นพลังขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง อาสาสมัครคณะกรรมการของตลาดสามชุกเคยทำงานกันแบบแบ่งงานกันเป็นฝ่ายๆ แต่ละคนมีหน้าที่รับผิดชอบต่างกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ประชาชนในชุมชน ภาคประชาสังคมคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก มีระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมอยู่ในระดับสูง ชาวสามชุกได้ช่วยกันสืบค้นประวัติศาสตร์ การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และสุดท้ายกลายเป็นผลต่อการฟื้นฟูของเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในตลาดสามชุกเป็นอย่างมากคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ทำให้เกิดพลังที่เข้มแข็งจนสามารถร่วมกันผลักดันเป้าหมายให้บรรลุผลได้ในที่สุด และกลายเป็นรูปแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคมและการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และที่สำคัญที่สุดคือ ชุมชนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่จะมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว

6.1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ ในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

กรณีศึกษาเมืองโบราณอู่ทอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ ในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

เมืองโบราณอู่ทอง ได้มีการจัดการภูมิปัญญาจากกลุ่มภูมิปัญญาในชุมชนต่าง ๆ โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษ หากชุมชนใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือและใช้อย่างเข้าใจ การท่องเที่ยวก็จะเป็นจุดคานงัดนำไปสู่การพัฒนาสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี สิ่งสำคัญต้องเริ่มจากชุมชนให้คนในชุมชนเข้าใจการท่องเที่ยวอย่างถ่องแท้

การสร้างรายได้รวมถึงสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยใช้อัตลักษณ์ระดับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีลักษณะเฉพาะถิ่นเป็นเอกลักษณ์ของเมืองโบราณอู่ทอง สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในบริบทประเทศไทย คือการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการสร้างและใช้องค์ความรู้ความคิดสร้างสรรค์ และทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรม ในการผลิตสินค้าและบริการใหม่เพื่อสร้าง

มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถมีแนวคิดในการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว และมีรายได้จากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวในเมืองโบราณอุทงอย่างยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ประโยชน์สูงสุดในทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ดีให้แก่ผู้มาเยือน และเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยความร่วมมือของหลาย ๆ ฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ในการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะให้ความสนใจกับกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมและลงมือทำกิจกรรมเพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ร่วมกับชุมชน มีการลงมือทำผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนต่าง ๆ ในเมืองโบราณอุทงด้วยตนเอง ทำให้เกิดความประทับใจ ความผูกพันที่ดีกับชุมชนในการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีจุดชี้วัด ที่เป็นรายได้ และการจ้างงานจากชุมชนที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว มีจำนวนรายได้ที่มากขึ้น

กรณีศึกษาตลาดสามชุกร้อยปีภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ ในการบริหารจัดการที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

ตลาดสามชุก ได้มีการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการฟื้นฟูประเพณีและเรื่องราวเก่า ๆ ของชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อนำมาเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังและสาธารณชน ได้รู้จักภูมิปัญญาของท้องถิ่น จัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีต่างๆ จากประเพณีท้องถิ่นแต่เดิมโดยเฉพาะเรื่องอาหาร การค้าขายและชีวิตของชุมชนในตลาดสามชุก ถือเป็นตัวอย่างภูมิปัญญาที่ดีของตลาดสามชุก ซึ่งช่วยส่งเสริมดึงดูดนักท่องเที่ยวแสดงถึงวิถีแห่งชีวิตของผู้คนที่ทำมาค้าขาย ประกอบอาชีพ และดำรงตนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ก่อให้เกิดรายได้ภายในตลาดสามชุก เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนในการนำเสนอของดีชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้ ทำให้เกิดการสืบค้น ถ่ายทอด และฟื้นฟูวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเพิ่มขึ้น และประชาชนในชุมชนมีรายได้สม่ำเสมอจากการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

นอกจากนี้จุดเด่นของตลาดสามชุก คือ การจัดการความรู้เพื่อนำเอาภูมิปัญญาที่คนในสังค มรู้และเข้าใจมาใช้ประโยชน์จากคนรุ่นก่อนมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ให้คงอยู่สืบต่อไปในตลาดสามชุกการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยัง

เป็นการสนับสนุนให้คนในชุมชนภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีตามอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนตลาดสามชุก

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบ 2 กรณีศึกษา

ประเด็นวิเคราะห์	เมืองโบราณอู่ทอง	ตลาดร้อยปีสามชุก	สรุปเปรียบเทียบ
1. ลักษณะการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	- การท่องเที่ยวโดยชุมชน - การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	- การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	- ความเหมือน เป็นการส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนโดยใช้อัตลักษณ์สินค้าจากชุมชนเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว - ความแตกต่าง เมืองโบราณอู่ทอง เน้นสร้างอัตลักษณ์ให้กับสินค้าเพิ่มมูลค่าสินค้าจากการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้เป็นเอกลักษณ์เมืองโบราณอู่ทอง ตลาดสามชุกร้อยปี เน้นสินค้าที่ยังคงรักษาวิถีแบบดั้งเดิมเช่นในอดีต อาทิอาหาร สินค้าแบบดั้งเดิมเป็นจุดขายให้กับนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบ 2 กรณีศึกษา (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	เมืองโบราณอู่ทอง	ตลาดร้อยปีสามชุก	สรุปเปรียบเทียบ
2. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	ภาคประชาสังคม ชุมรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เมืองโบราณทวารวดี อู่ทอง มีระดับการมีส่วนร่วมน้อยแต่มี อพท. เป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานพัฒนา ส่วนใหญ่ทำตามนโยบายของ อพท. และหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก	ภาคประชาสังคม คณะกรรมการพัฒนา ตลาดสามชุก มีระดับการมีส่วนร่วมมาก โดยมีหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ เป็นเพียงหน่วยงานสนับสนุน	- ความเหมือน มีเป้าหมายเน้นให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นหลัก ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม - ความแตกต่าง เมืองโบราณอู่ทองการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนเกิดจากการส่งเสริมสนับสนุนของหน่วยงาน อพท. เป็นหลัก ตลาดสามชุกร้อยปี การมีส่วนร่วมเกิดจากเจตนาธรรมณ์ของประชาชนในชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาฟื้นฟูการท่องเที่ยวในตลาดสามชุก
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้นวัตกรรมท้องถิ่นในการพัฒนาต่อยอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบดั้งเดิมในตลาดสามชุก เป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู เรื่องราวเก่าๆ ของชุมชน ทั้งด้าน วิถีชีวิต อาหาร สินค้า และ วัฒนธรรม	- ความเหมือน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม - ความแตกต่าง กระบวนการในการจัดการ ภูมิปัญญา โดยที่เมืองโบราณอู่ทองเน้นสร้างสรรค์ต่อยอดภูมิปัญญาเดิม แต่

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบ 2 กรณีศึกษา (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	เมืองโบราณอู่ทอง	ตลาดร้อยปีสามชุก	สรุปเปรียบเทียบ
			ตลาดสามชุกร้อยปี เน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟูรักษาภูมิปัญญาเก่าให้คงอยู่ตลอดไป
4. ประสิทธิภาพ	ประชาชนในชุมชนมีรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนผลิตภัณฑ์สินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสร้างรายได้เพื่อดำรงชีพประจำวันได้ที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิม	ประชาชนในชุมชนมีรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สินค้าในตลาดที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิม สามารถสร้างรายได้ เพื่อดำรงชีพประจำวันได้ที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิม	- ความเหมือน ประชาชนในชุมชน มีรายได้ที่แน่นอน ช่วยกระจายรายได้ท่องเที่ยวให้กลับคืนสู่ชุมชนเจ้าของพื้นที่ได้เพิ่มขึ้น สร้างเป็นอาชีพที่เกิดจากการท่องเที่ยวมีอัตราการจ้างงานในชุมชนที่เพิ่มขึ้น
5. การบริหารจัดการ	บริหารจัดการองค์ความรู้ สร้างสรรค์ภูมิปัญญาของชุมชนสร้างอัตลักษณ์ของเมืองอู่ทอง โดยได้รับการส่งเสริมจาก อพท.	สนับสนุนการฟื้นฟูวิถีชีวิต ที่อยู่อาศัยความเป็นอยู่ ภูมิปัญญา สินค้า แบบโบราณดั้งเดิม โดยประชาชนในชุมชน	- ความเหมือน เป็นการบริหารจัดการเน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาจากคนรุ่นก่อนเพื่อสืบทอดและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาเพื่อสร้างมูลค่าของสินค้า - ความแตกต่าง เมืองโบราณอู่ทอง บริหารจัดการโดยหน่วยงาน อพท. เป็นหลักตลาดสามชุกร้อยปี บริหารจัดการโดย

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบ 2 กรณีศึกษา(ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	เมืองโบราณอู่ทอง	ตลาดร้อยปีสามชุก	สรุปเปรียบเทียบ
			ประชาชน คณะกรรมการ ตลาดสามชุกเป็นหลัก
6. ความยั่งยืน	การส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เอง โดยที่ไม่ได้เป็นการทำลายสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในชุมชนสร้างงาน มีรายได้ที่มั่นคง จึงนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	การฟื้นฟูตลาดสามชุก สร้างสำนึกรักและหวงแหนท้องถิ่นสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนเพื่อให้การท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืน	- ความเหมือน เป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

6.2 การอภิปรายผล

กรณีศึกษาเมืองโบราณอู่ทอง

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอู่ทอง มีการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยมีหน่วยงาน อพท. เป็นหลักในการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ ภาครัฐส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เป็นฝ่ายสนับสนุนจัดการองค์ความรู้ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ชุมชนนำมาเป็นอัตลักษณ์ในการจัดตั้งคู่มือนักท่องเที่ยว สนับสนุนงบประมาณในการยกระดับสินค้า ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาในชุมชนให้เกิดความสร้างสรรค์ เพิ่มมูลค่า เพื่อให้ชุมชนมีรายได้โดยเน้นส่งเสริมให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

การสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจในคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง โดยผ่านประสบการณ์ตรงร่วมกับ เจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของวัฒนธรรมในชุมชนเมืองโบราณอุทอง การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วน สนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เป็นการดึงคนจากภายนอกมาเรียนรู้ ชุมชน แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน คือ วิถีชีวิตที่แตกต่างวัฒนธรรมดั้งเดิม

แนวคิดดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับแนวคิด ประเวศ วะสี (2555) หากชุมชนใช้การท่องเที่ยว เป็นเครื่องมือและใช้อย่างเข้าใจ การท่องเที่ยวก็จะเป็นจุดคานงัดนำไปสู่การพัฒนาสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี สิ่งสำคัญต้องเริ่มจากชุมชน ให้คนในชุมชนเข้าใจการ ท่องเที่ยวอย่างถ่องแท้

ประเด็นสำคัญในการเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม คือ หน่วยงาน อพท. ได้ ร่วมกับชุมชนในเมืองโบราณอุทองกันจัดตั้ง “ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณ ทวารวดีอุทอง” เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชนในชุมชนเมืองโบราณอุทอง และเน้น การบูรณาการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากยิ่งขึ้น สอดคล้อง กับ กระบวนทัศน์การบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) ที่เป็นการผลักดันให้พลเมืองดูแลจัดการ ตนเองหรือชุมชนเองให้เกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นแล้ว (Denhardt, J. and Denhardt, R., 2007) สะท้อนให้เห็นว่า NPS เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญการบริการสาธารณะแนวใหม่ที่เน้นให้พลเมือง ประชาสังคม คือ ตัวแบบชุมชนและประชาสังคม ชุมชนเป็นสิ่งที่มียุทธวิธีต่อวิถีชีวิตของพลเมือง โดยชุมชนอยู่บนพื้นฐานของการดูแลซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจทำงานร่วมกันเป็นทีม การ บริหารรัฐกิจต้องเข้ามาช่วยสร้างและสนับสนุนชุมชน โดยส่งเสริมการเกิดและสร้างความเข้มแข็ง ของสถาบันในชุมชนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างรัฐกับพลเมือง และเมื่อพลเมืองและสถาบัน ต่างๆ ในชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งย่อมนำมาซึ่งสิ่งที่เรียกว่า ประชาสังคม (Civil Society)

นอกจากนี้ยังมี แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และคณะ (2557) ที่ส่งเสริมพลเมืองและประชาสังคมในชุมชนให้เข้มแข็ง โดยที่ อพท.พยายามผลักดันให้ ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืนตรงตามความต้องการของ ชุมชน โดยที่ อพท.และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นเพียงผู้สนับสนุนจัดการองค์ความรู้ วัฒนธรรม ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ให้ชุมชนนำมาเป็นอัตลักษณ์มาสร้างท่องเที่ยว สนับสนุนงบประมาณใน การยกระดับสินค้า ใช้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลักดันกฎหมายในชุมชนให้เกิดดึงดูดนักท่องเที่ยว

เพื่อให้ชุมชนมีรายได้สม่ำเสมอ สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนตลอดไป

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในเมืองโบราณอู่ทอง หน่วยงาน อพท. ได้ส่งเสริมแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีส่วนสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของ การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้นมาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สนับสนุนการฟื้นฟู วัฒนธรรมท้องถิ่นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็ง ของชุมชน จะทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมปัจจุบัน โดยที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่สำคัญในแต่ละชุมชนมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่

แนวทางการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเมืองโบราณอู่ทอง สอดคล้องกับแนวคิด การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญใน การสร้าง สืบสาน หรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญานั้น ๆ ให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่ หรือ ประยุกต์ใช้ให้ทันสมัย มิฉะนั้นภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาก็อาจขาดการสืบทอดหรือตายไปในที่สุด (เอกวิทย์ ณ ถลางและปวีตร ว่องวิระ, 2546)

นอกจากนี้ ในชุมชนพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองโบราณอู่ทอง ยังมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลผลิตในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้กับสินค้า เพิ่มมูลค่าสินค้าสร้างงาน สร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมให้มีประสิทธิผลและยั่งยืน โดยเฉพาะการมุ่งเน้นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับ กิจกรรมการท่องเที่ยวจากชุมชน

กระบวนการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเมืองโบราณอู่ทองที่สำคัญเพื่อสร้างความรู้ และความภูมิใจให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ให้เป็นฐานกำลังสำคัญ เพื่อสร้างการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน คือ จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเมืองโบราณอู่ทองซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเมือง โบราณอู่ทองให้เด็ก และเยาวชนในพื้นที่ได้ศึกษา โดยนำไปบรรจุเป็นวิชาหนึ่งในสถานศึกษา ตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ให้เด็กเยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้และเข้าใจในรากเหง้า

ของถิ่นฐานบ้านเกิดตัวเอง อันจะนำไปสู่ความภูมิใจ ความเข้าใจ และต่อ ยอดด้วยการนำไปใช้ ประกอบอาชีพ

การสอนหลักสูตรท้องถิ่นเมืองโบราณอุทองให้กับเด็กนักเรียน เยาวชนในพื้นที่ สอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาประเทศโดยท้องถิ่น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560ก, น.24-27) สนับสนุนให้คนในท้องถิ่นภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น ประชาชนพลเมืองสามารถสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นตนเองได้มากกว่าส่วนกลาง โดยที่ไม่ต้องอาศัยกรมศิลปากรหรือกระทรวงวัฒนธรรม คนในท้องถิ่นต้องสร้างท้องถิ่นให้เป็นเมืองตามอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละท้องถิ่น เป็นกระบวนการแนวคิดที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างให้ประชาชน พลเมือง ในชุมชนเกิดความเข้มแข็ง พื้นฐานที่สำคัญภาครัฐ และท้องถิ่น ต้องส่งเสริมให้ประชาชน พลเมือง ประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยในเมืองโบราณอุทองนั้นได้ใช้หลักสูตรท้องถิ่นเมืองโบราณอุทองให้ความรู้พื้นฐานในท้องถิ่นตัวเองโดยเริ่มตั้งแต่ระดับวัยเรียน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ของเมืองโบราณอุทอง และสามารถต่อยอดไปถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยว หรือผู้สนใจรับทราบถึงท้องถิ่นเมืองโบราณอุทองได้

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยในด้านภาวะผู้นำ การจัดทำแผนและโครงการในการจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลาง เพื่อนำงบประมาณมาพัฒนาเมืองโบราณอุทอง อำนาจการตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวยังขึ้นอยู่กับผู้นำนักการเมืองในจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นหลัก แต่เมื่อขาดผู้นำในการพัฒนาตัดสินใจ บางโครงการที่ใช้งบประมาณในการก่อสร้างสูงก็ไม่สามารถดำเนินงานต่อได้อย่างราบรื่น

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเมืองโบราณอุทอง การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมคือ ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทอง เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ยังคงส่วนใหญ่ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน อพท. เป็นหลักในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ในส่วนของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้น หน่วยงาน อพท. ได้เข้ามาส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในชุมชน ส่งเสริมการผลิตสินค้าในชุมชนให้เป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของเมืองโบราณอุทอง เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า จึงทำให้การท่องเที่ยวในชุมชนเมืองโบราณอุทองเกิดการพัฒนา

สร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนที่วิถีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยไม่กระทบต่อทรัพยากรในชุมชนการท่องเที่ยว ถ้าคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและดำเนินกิจกรรมได้เอง โดยที่ไม่ต้องพึ่งพาหน่วยงาน อพท. และภาครัฐ ก็สามารที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเมืองโบราณอุทองให้ยั่งยืนตลอดไป

กรณีศึกษาตลาดสามชุกร้อยปี

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตลาดสามชุกร้อยปี มีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม และความเสมอภาคของประชาชน โดยพลังชุมชนชาวสามชุกที่ช่วยกันคิดค้นฟื้นฟูให้ตลาดสามชุกเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมที่สร้างรายได้เข้าพื้นที่ และอนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนได้ อีกทั้งมติดการอนุรักษ์ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ในโลกปัจจุบันอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี โดยไม่ต้องบิดเบือนวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน แสดงให้เห็นชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานขึ้นมาจากรากหญ้า โดยที่ไม่หวังพึ่งจากหน่วยงานภาครัฐหรือส่วนกลาง สามารถที่บริหารจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน มีการบริหารจัดการในตลาดลักษณะล่างสู่บน ได้ยกระดับจากจุดเริ่มต้นที่เป็นฐานรากสุด คือ บ้าน ชุมชน ผู้นำองค์กรที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ได้แก่ ตลาด วัด โรงเรียน และท้องถิ่น แสดงให้เห็นว่าชุมชนเป็นฐานและเวทีสำคัญของภาคประชาชน เป็นหน่วยสำคัญทางสังคมและการเมืองที่จะผลักดันให้เกิดขบวนการประชาสังคม บนแนวทางการรวมกลุ่มของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก สอดคล้องกับนักวิชาการ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2539) ได้อธิบายว่า ประชาสังคมเกิดจากการรวมกลุ่มขององค์กรต่าง ๆ ในการเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลางปราศจากการจัดตั้ง ซึ่งเน้นกระบวนการ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาทุกฝ่ายในระดับพื้นที่ อาจเป็นจังหวัดอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือพื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ

กระบวนการทำงานของภาคประชาสังคม คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ยังสอดคล้องกับแนวคิด เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2545, น.23-29) ที่กล่าวว่าประชาสังคม คือ เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐและเอกชน โดยมีจุดเน้นอยู่ที่ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาของคณะกรรมการตลาดสามชุก ซึ่งเป็นกลุ่มกระบวนการภาคประชาสังคมยังสอดคล้องกับแนวคิดมุมมองในการพัฒนาประเทศโดยท้องถิ่น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560ก, น.24-27)

ที่สนับสนุนให้คนในท้องถิ่นภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น ประชาชนพลเมืองสามารถสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นตนเองได้มากกว่าส่วนกลาง โดยที่ไม่ต้องอาศัยกรมศิลปากรหรือกระทรวงวัฒนธรรม คนในท้องถิ่นต้องสร้างท้องถิ่นให้เป็นเมืองตามอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละท้องถิ่น

กระบวนการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ให้ความสำคัญกับประชาชน พลเมือง มีการประชุมกันเดือนละครั้งเพื่อสรุปการทำงาน ปัญหา และอุปสรรคร่วมกัน ผลจากการประชุมจะเป็นกติกามุขชุมชนนำไปสู่การปฏิบัติ เน้นสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน ช่วยกันคิดค้นคว้าความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และร่วมกันทำพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เพื่อปลูกสำนึกร่วมของชุมชน ทำให้ความเป็นคนสามชุกมีพลังขึ้นมา เนื่องจากความคิดที่ว่าบ้านเมืองชุมชนเป็นเรื่องของทุกคน สอดคล้องกับ แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ (2557) ที่เน้นการจัดการตนเองของประชาชน (Self-Government), ประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ที่หล่อเลี้ยงด้วยคุณธรรมแห่งพลเมือง (Civic Virtue) เห็นว่าบ้านเมืองเป็นของร่วมกัน (Commonwealth) เป็นผลลัพธ์การจัดการตนเอง ปัญหาสาธารณะควรได้รับการแก้ไขอย่างเป็นศักยภาพของพลเมืองและวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ถูกสร้างขึ้น มีการยอมรับและเคารพในศักยภาพของประชาชนรวมทั้งเคารพและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ประชาชนร่วมคิดร่วมทำและตรวจสอบนโยบาย ย้ำความสัมพันธ์จากข้างล่างขึ้นบน (Bottom-Up) นำโดยสังคมท้องถิ่นและชุมชนได้ด้วย

การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถนำแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองไปใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยเน้นไปที่พลเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนต้องช่วยกันดูแลจัดการและพัฒนาบ้านเมืองด้วยตนเอง รัฐประศาสนศาสตร์แบบใหม่นี้สนใจพลเมืองที่เป็นชุมชน ประชาสังคมท้องถิ่นสนับสนุนการกระจายอำนาจและการบริหารจัดการตนเองของชุมชน ต้องลดการบริหารของรัฐลง ลดการบริหารจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคลง สิ่งสำคัญต้องกระจายอำนาจบทบาทและทรัพยากรต่าง ๆ ไปที่ท้องถิ่นหรือชุมชน และส่งเสริมประชาสังคมให้มากขึ้น

กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาในตลาดสามชุก เป็นการฟื้นฟูและสอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่เกี่ยวกับประวัติและเรื่องราวเก่าๆ ของชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อนำมาเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังและสาธารณชนได้รู้จักภูมิปัญญาของท้องถิ่น จัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีต่าง ๆ จาก

ประเพณีท้องถิ่นแต่เดิม เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนวางแผนในการพัฒนา ปรับปรุงตลาด สอดคล้องกับการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสาน หรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญานั้น ๆ ให้สามารถเชื่อมต่อกับ สมัยใหม่ หรือประยุกต์ใช้ให้ทันสมัย มิฉะนั้นภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาก็อาจขาดการสืบทอดหรือ ตายไปในที่สุด (เอกวิทย์ ฌ ถलगและปวิตร ว่องวิระ, 2546)

กระบวนการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตลาดร้อยปีสามชุก ที่สำคัญเพื่อสร้าง ความรู้และความภูมิใจให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ให้เป็นฐานกำลังสำคัญ เพื่อสร้างการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน คือ นักเรียนได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนสามชุก เพิ่มเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กนักเรียนได้ศึกษาและรู้จักสภาพของท้องถิ่นและชุมชนที่อาศัย ได้เรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาและ แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น และได้เห็นคุณค่าและภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถนำมาใช้ได้ ในชีวิตประจำวัน” (พรรณงาม เก้าธรรมสารและปรีดา คงแป้น, 2552)

ในวันหยุดเสาร์อาทิตย์ จะมีเด็กนักเรียนเป็นมัลลเทศก์น้อย ทำหน้าที่ให้ข้อมูลและ พานักท่องเที่ยวเดินชมตลาดสามชุกร้อยปี เป็นความกลมกลืนระหว่างการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และคุณค่าชุมชนเก่าที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวสมัยใหม่ เด็กได้เงินค่าตอบแทนจากการทำงาน พิเศษในขณะเดียวกันเป็นการสร้างจิตสำนึกดีต่อชุมชนบ้านเกิดไปด้วย เป็นการสร้างรายได้ให้กับ เด็กนักเรียนและชุมชนที่เกิดจากการท่องเที่ยวในตลาดสามชุก เด็กหรือประชาชนที่เป็นมัลลเทศก์ สามารถนำรายได้นั้นไปดำรงชีพประจำวัน โดยที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิม เป็นการสร้าง อาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สร้างงานให้กับคนในชุมชน

แนวคิดการจัดทำหลักสูตร “การเรียนรู้ชุมชน” สอดคล้องกับแนวคิดมุมมองในการพัฒนา ประเทศโดยท้องถิ่น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560ก, น.24-27) สนับสนุนให้คนในท้องถิ่นภาคภูมิใจ ในวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น ประชาชนพลเมืองสามารถสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจ ในท้องถิ่นตนเองได้มากกว่าส่วนกลาง โดยที่ไม่ต้องอาศัยกรมศิลปากรหรือกระทรวงวัฒนธรรม

นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ยังสอดคล้องกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยวตามงานวิจัยของ เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา ได้ จะต้องครบองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

1) ร่วมกันวางแผนร่วมคิดร่วมวางแผนจัดการเตรียมความพร้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก ในชุมชนร่วมประชุมเสนอแนะและให้ความเห็นต่อแผนพัฒนาการท่องเที่ยวหากท้องถิ่นใดที่ยังไม่มีการท่องเที่ยวแต่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ต้องร่วมกันคิดว่าชุมชนของตนมีจุดเด่นอะไรที่แตกต่างจากชุมชนอื่น มีทรัพยากรอะไรที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้บ้างร่วมบริหารจัดการ และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ของราคาของสินค้าและบริการอย่างได้มาตรฐานร่วมจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว

2) ร่วมกันปฏิบัติตามแผนประชาชนในท้องถิ่นต้องร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ที่วางไว้ตามแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของแผนที่วางไว้

3) ร่วมกันใช้ประโยชน์ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วยความตระหนักและหวงแหน จึงต้องแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและทั่วถึงเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันจะกระตุ้นให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

4) ร่วมติดตามและประเมินผลการติดตามและประเมินผลเป็นการตรวจสอบและควบคุมให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้หากพบปัญหาหรืออุปสรรคก็สามารถแก้ไขได้ทันที ซึ่งขั้นตอนนี้อาจพบบทเรียนหรือวิธีการใหม่ๆ ที่เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไปได้

5) ร่วมบำรุงรักษาเมื่อมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้ว จะต้องร่วมกันบำรุงรักษา เพื่อให้คงอยู่ในสภาพสมบูรณ์ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ต่อไป

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตลาดสามชุกร้อยปี คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเป็นแบบอย่างการจัดการชุมชนได้เข้ามาทำการฟื้นฟูพัฒนาตลาดสามชุกจากที่ซบเซาลง โดยที่ไม่ได้เกิดจากนโยบายภาครัฐส่วนกลางหรือท้องถิ่น ไม่ได้เชื่อมโยงกับการเมืองตั้งแต่แรกเริ่ม หากแต่กระบวนการคณะกรรมการที่เข้ามาฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นตลาดสามชุกนั้น เกิดขึ้นด้วยความรักในถิ่นฐานบ้านเกิดของชาวตลาดสามชุก เน้นให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และดำเนินกิจกรรมในทิศทางที่ชุมชนต้องการ คนในชุมชนมีความรักความสามัคคี จึงทำให้ชุมชนสามารถยืนด้วยตัวของชุมชนเอง โดยที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาครัฐเป็นเพียงที่ปรึกษา สนับสนุนหรือแนะนำเท่านั้น เป็นการสร้างชุมชนให้มีความยั่งยืนด้วยตนเอง

การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิม โดยการสืบค้น สอบถามประวัติศาสตร์จากคนรุ่นก่อน ตระหนักในคุณค่าทางสังคมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นของตน และสามารถปรับใช้วัฒนธรรมที่ได้มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์ และที่สำคัญก็คือ ท่ามกลางการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเหล่านี้ ประชาชนในชุมชนได้รู้จักท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น รู้จักสถานะและอัตภาพลักษณะของสังคมตนเอง รู้สึกภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และมีความกระตือรือร้นและจิตสำนึกที่จะขยายการมีส่วนร่วมออกไปสู่ชุมชนท้องถิ่นให้มีความสำคัญกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างสูง เพื่อทำการฟื้นฟูองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเผยแพร่ให้กับเด็กและเยาวชนรับทราบความเป็นมาเพื่อเผยแพร่ต่อไปได้ และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า สีน้าโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ในตลาดสามชุก สุดท้ายกลายเป็นผลต่อการฟื้นฟูของเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในย่านสามชุกขบวนการที่ทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดพลังที่เข้มแข็งจนสามารถร่วมกันผลักดันเป้าหมายให้บรรลุผลได้ในที่สุด และกลายเป็นรูปแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นตัวอย่างของกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จนทำให้ได้รับรางวัลจากยูเนสโก และสามชุกยังได้รับคัดเลือกเป็นเมืองนำร่อง โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองนำอยู่ปี พ.ศ.2546 และได้รับการคัดเลือกจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ให้ได้รับพระราชทานรางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่นประเภทองค์กร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปี 2548 พลังการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ดอกหญ้าประชาธิปไตยของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน เป็นตัวแบบการพัฒนาล่างสู่บนที่มีระดับการมีส่วนร่วมสูงในการพัฒนาการท่องเที่ยวในตลาดสามชุก ให้ทุกคนมีรายได้จากการท่องเที่ยวในตลาดสามชุก สร้างงาน สร้างอาชีพ รายได้ที่มีประสิทธิผล และสร้างความยั่งยืนดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวตลาดสามชุกอย่างต่อเนื่องตลอดไป

6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

6.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.3.1.1 ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรกำหนดนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเมืองโบราณอุทอง ให้สอดคล้องกับปัญหา ความต้องการของชุมชน และภาคประชาสังคม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมสนับสนุนให้การท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนตลอดไป

6.3.1.2 ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในตลาดสามชุกร้อยปี ควรกำหนดนโยบายร่วมกับคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกให้มีทิศทางเดียวกัน เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน

6.3.1.3 ควรกำหนดนโยบายอนุรักษ์ ส่งเสริมการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่การท่องเที่ยวทั้งเมืองโบราณอุทอง และตลาดสามชุกร้อยปี โดยเน้นให้เด็ก เยาวชน ประชาชนในพื้นที่เรียนรู้จากหลักสูตรที่จัดทำทั้งสองแห่ง จัดทำเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่สามารถเรียนรู้และสืบสานให้คงอยู่คู่กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนตลอดไป

6.3.1.4 ควรกำหนดนโยบายในการติดตามกำกับดูแลผลกระทบจากการท่องเที่ยวให้สร้างมาตรการในการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยว

6.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงการบริหารจัดการ

6.3.2.1 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอุทอง ควรเน้นให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ด้วยตนเอง โดยเน้นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นเป็นจุดขายในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

6.3.2.2 ควรเพิ่มความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพราะมีงบประมาณและเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชน สามารถสนับสนุนการบริหารจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

6.3.2.3 ควรเพิ่มช่องทางในการบริหารจัดการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทุกช่องทางผ่านสื่อต่างๆ อาทิ การประชาสัมพันธ์ผ่านโซเชียลมีเดียอินเตอร์เน็ต สร้างจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเว็บไซต์และแชร์การท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อประชาสัมพันธ์ได้อย่างไร้พรมแดน รวดเร็ว เข้าถึงได้ง่าย

6.3.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

6.3.3.1 ศึกษาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้ประวัติศาสตร์โบราณสถานในพื้นที่เมืองโบราณอุทอง เพื่อใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวเพิ่มเติมจากการท่องเที่ยวที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

6.3.3.2 ควรศึกษาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดสามชุกร้อยปี โดยใช้เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์มาพัฒนาสินค้าโบราณดั้งเดิมเพื่อสร้างอัตลักษณ์สินค้า เพิ่มมูลค่าสินค้าให้กับสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม

6.3.3.3 ควรวิจัยศึกษาปัญหาและอุปสรรค ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เพื่อหาแนวทางแก้ไข และสามารถถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังเรียนรู้สืบทอดให้ยั่งยืนตลอดไป

บรรณานุกรม

- กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน. (2551). *เอกสารประกอบการบรรยาย โครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทางทฤษฎีใหม่องค์ความรู้และภูมิปัญญาของประชาชนชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กาญจนา แสงลี้มสุวรรณและศรัณยา แสงลี้มสุวรรณ. (2555). การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. *วารสารนักบริหาร*, 32(4), 139-146.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2552). *แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว*. สืบค้น 20 ตุลาคม, 2560, จาก http://www2.tat.or.th/stat/web/static_tst.php
- ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว. (2556). *แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. สืบค้น 15 มิถุนายน, 2560, จาก <http://tourismdan1.blogspot.com/>
- ข่าวสด. (2560, 12 พฤษภาคม). อพท. ปั่นหลักสูตรท้องถิ่น ดึงเยาวชนร่วมสืบสานท่องเที่ยว. *ข่าวสดออนไลน์*. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/economics/news_345405
- คณะกรรมการวิจัยชุดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภายใต้การร่วมมือขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) และคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2560). *ลูกปัดเมืองโบราณอุทอง*. สืบค้น 25 ตุลาคม, 2560, จาก http://ctthailand.net/area_detail/38
- เครือข่าย ค่ายจินดา. (2560, 19 กรกฎาคม). *ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้นแจงพัฒนา [บทสัมภาษณ์]*.
- ชมพูนุท ชาราสิทธิโชค. (2556). *การท่องเที่ยวด้วยการปั่นจักรยานโบราณบ้านโคก*. สืบค้น 15 ตุลาคม, 2560, จาก <http://.dasta.or.th/dastaarea7/th/512-2/172>
- ชลธิศ ชีระฐิติ. (2546). *Civil Society: ประชาสังคม คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2539). *สรุปเวทีเสวนาเชิงวิชาการ “วิถีประชาพาให้สุขี”*. สืบค้น 30 กันยายน, 2560, จาก <http://.familynetwork.or.th>
- ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน. (2556). *กระบวนการประชาสังคมในสื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อใหม่*. สืบค้น 20 ตุลาคม, 2560, จาก <http://www.thaisustainablelife.com>
- ทรงพล เจตนาวณิชย์. (2548). *โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ทวีพงษ์ วิชัยดิษฐ์. (2560, 25 พฤศจิกายน) รองผู้อำนวยการองค์การพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อ
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน [บทสัมภาษณ์].
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). *วาระแห่งชาติเพื่อการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวสู่การพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ปี 2552*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2560, 20 ตุลาคม). *คณบดีคณะกรรมการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)* [บทสัมภาษณ์].
- ชนากร สังขเป. (2552). *ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น*. ลำปาง: คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2547). *ประชาสังคม= Civil Society*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- เชนสวรรค์ เจริญเมือง. (2549). *พลเมืองกับท้องถิ่นเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- นันทนา แหวนนาค, ประทุมมาลัย พวงโต และสิริกานต์ รัชวงษ์พันธ์. (2551). *การมีส่วนร่วมของ
ชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- นิตยสาร TAT Review Magazine การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2559). *ท่องเที่ยวไทยในปี 2560
Thailand as a preferred destination*. สืบค้น 10 กันยายน, 2560, จาก [http://tatreviewmagazine.
com/web/menu-read-tat/menu-2016/menu-42016/745-42016-th2560](http://tatreviewmagazine.com/web/menu-read-tat/menu-2016/menu-42016/745-42016-th2560)
- นิมิต วันไชยธนวงศ์. (2560, 5 ตุลาคม). *ผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี* [บทสัมภาษณ์].
- นุชนารถ รัตนสุวรรณชัย. (2554). *กลยุทธ์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. วารสาร
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 18(1), 31-50.*
- บริษัท บอร์นคิสติงชั่น จำกัด. (2560). *กลุ่มวิสาหกิจชุมชนวนเกษตรคงเย็น*. สืบค้น 15 กันยายน, 2560,
จาก <https://villagetotheworld.com/meetinthevillage/th/baan-dong-yen/2016/09/25/7087>
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: เพรสแอนด์ดีไซน์.
- ประยูร อสัมภินพงศ์. (2560). *ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอุทง*.
สืบค้น 21 ตุลาคม, 2560, จาก https://www.khaosod.co.th/economics/news_345405
- ประยูร อสัมภินพงศ์. (2560, 20 พฤศจิกายน) *ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมือง
โบราณทวารวดีอุทง* [บทสัมภาษณ์].

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ประเวศ วะสี. (2534). *การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ประเวศ วะสี. (2536). *การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาในเสรี พงศ์พิศ (บรรณาธิการ), ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- ประเวศ วะสี. (2539). *บทบาทของบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ในการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2555, 20 มิถุนายน). นพ.ประเวศ วะสี ชี้ อพท. มาถูกทาง. *ข่าวสดออนไลน์*, น.9.
- ประหยัด ตะคอนรัมย์. (2544). *แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน : กรณีศึกษาตลาดคริมน้ำคอนหวาย จังหวัดนครปฐม* (Unpublished Master's thesis). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ปวีณา นานาผลลอย. (2559). *โครงการพัฒนานักบริหารการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ รุ่นที่ 8 ปีงบประมาณ พ.ศ.2559. การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี.
- ปานจิตร จินหิรัญ. (2556, 10 พฤษภาคม). *การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย เรื่องศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนชาวเกาะพะงัน*. ใน บทความวิจัยเสนอในการประชุมภาคใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2549). *กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิติพงศ์ เต็มเจริญ. (2544). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขความขัดแย้ง โดยใช้กระบวนการประชาสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เปี่ยมศักดิ์ คุณาประทีป. (2558). เมืองโบราณ “อู่ทอง” บนเส้นทางชุมชนเข้มแข็ง. สืบค้น 20 ตุลาคม, 2560, จาก www.bangkokbiznews.com
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 – 2564). (2559). *สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- พจนาน ศวนศรี. (2546). *เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 8-15 การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สืบค้น 10 ตุลาคม, 2560, จาก <http://tatsuphan.net/>

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พรรณงาม เก้าธรรมสารและปรีดา คงแป้น. (2552). *โครงการศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก ย้อนมอง ตลาดสามชุกร้อยปี กว่าที่จะถึงวันนี้*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิชุมชนไท.
- พระพุทธรูปขยศิรีศรีสุวรรณภูมิพระพุทธรูปแกะสลักภูเขาใหญ่ที่สุดในโลก. (2560). สืบค้น 10 ตุลาคม, 2560, จาก <https://www.paiduaykan.com/province/central/suphanburi/rockart-buddha.html>.
- พลอย มัลลิกะมาส. (2554). *แปรรูป “วัฒนธรรมท้องถิ่น” อย่างไร... ให้ได้เงินล้าน*. สืบค้น 30 ตุลาคม, 2560, จาก <http://tcdc.or.th/articles/business-industrial/16302>
- พิภพ บุญธรรม. (2560, 5 สิงหาคม) รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี [บทสัมภาษณ์].
- พิภพ บุญธรรม. (2561, 20 พฤษภาคม) รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี [บทสัมภาษณ์].
- โพสต์ทูเดย์. (2560, 7 กรกฎาคม). อพท. ชูการท่องเที่ยวเป็นเครื่องจักรพัฒนาประเทศ. *โพสต์ทูเดย์ออนไลน์*. สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/economy/502874>
- มนัส เผ่าพงษ์ศิลป์. (2554). *แผนอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์เมืองโบราณอู่ทองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ สุพรรณบุรี* (Unpublished Master's thesis). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- รังสรรค์ ชนะพรพันธ์. (2546). *ทุนวัฒนธรรม: วัฒนธรรมในระบบทุนนิยมโลก เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560). *การมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานการพิมพ์ สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- รุ่งรัตน์ ทองสกุล, มยุเรศ ตนะวัฒนา และวชิราภรณ์ ชนะศรี. (2549). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการการจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ประเพณีและวรรณกรรมท้องถิ่นของ จังหวัดภูเก็ตพังงา และกระบี่*. ภูเก็ต: มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- วรรณ วลัยวานิช. (2546). *ความหมายของนักท่องเที่ยว* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ภาควิชา รัฐศาสตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณรัตน์ คัทมาตย์. (2552). *เกียรติสยาม “สามชุก”*. *กรุงเทพธุรกิจออนไลน์*. สืบค้นจาก <http://.food4change.in.th/article/news-launcher/good-news/221-samchuk.html>
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2556). *ฟื้นฟูพลังความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมสยาม*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วัฒนา มัคคสมัน. (2553). แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการความรู้ที่เป็นสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับ
การปฐมนิเทศศึกษา. ใน ประมวลสารประชุมวิชาการสัมมนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ระดับ
ปฐมนิเทศ. นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). การจัดการความรู้คืออะไร. สืบค้น 25 ตุลาคม, 2560, จาก [http://kmi.or.th/
kmiarticles/prof-vicharn-panich/28-0001-intro-to-km.html](http://kmi.or.th/kmiarticles/prof-vicharn-panich/28-0001-intro-to-km.html)
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2550). การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาของหน่วยงานของรัฐ.
กรุงเทพฯ: บริษัทเอกซเปอร์เน็ต จำกัด.
- ศิริรุ่ง ศรีสิทธิพิศาลภพ. (2559). ทิศทางการพัฒนาเมืองโบราณอู่ทอง. สืบค้น 10 ตุลาคม, 2560,
จาก <http://lek-prapai.org/home/view.php?id=1041>
- ศูนย์พัฒนาวิชาการด้านตลาดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). สถานการณ์
ท่องเที่ยวไตรมาสที่ 1 ปี 2560. สืบค้น 15 กันยายน, 2560, จาก [http://tatacademy.com/th/
news/48](http://tatacademy.com/th/news/48)
- สถาบันพระปกเกล้า. (2554). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน.
กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2542). รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการ
กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการสถาบันวิจัย
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2542). รายงานผลการดำเนินการเพื่อ
กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ.
- สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). โครงการวิจัยกระบวนการเครือข่ายเศรษฐกิจ
ชุมชนในการพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.
- สยามรัฐ. (2560ก). บ้านคงเย็นชูเกษตรอินทรีย์สู่ท่องเที่ยวยั่งยืน. สยามรัฐออนไลน์. สืบค้น 20 ตุลาคม
, 2560, จาก <https://siamrath.co.th/n/19148>
- สยามรัฐ. (2560ข). ยกระดับบรรจุภัณฑ์สินค้าเมืองโบราณอู่ทองสร้างมูลค่าเพิ่ม. สยามรัฐ
ออนไลน์. สืบค้น 20 ตุลาคม, 2560, จาก <https://siamrath.co.th/n/19852>
- สรารวรรณ เรื่องกัลป์ปวงศ์. (2559). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน
เกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี :วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยสวนดุสิต สาขา
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 3(12), 113-132.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สายชล สัตยานุรักษ์. (2555). *วิถีไทยกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองไทย*. ใน การประชุมวิชาการของสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ.
- สามชุก ตลาดร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี. (2555). สืบค้น 21 ตุลาคม, 2560, จาก travel.mthai.com
- สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง. (2556). *พื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง*. สืบค้น 21 ตุลาคม, 2560, จาก <http://dasta.or.th/dastaarea7/th>
- สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง. (2558). *การประชุมออกแบบรายละเอียดและประมาณการค่าก่อสร้างโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำเมืองโบราณอู่ทอง*. สืบค้น 21 ตุลาคม, 2560, จาก <http://dasta.or.th/dastaarea7/th/673/274>
- สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง. (2559ก). *การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน*. สืบค้น 21 ตุลาคม, 2560, จาก <http://dasta.or.th/dastaarea3/th/component/k2/item/247-news-29032559>
- สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง. (2559ข). *ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอู่ทอง*. สืบค้น 21 ตุลาคม, 2560, จาก <http://dasta.or.th/dastaarea7/th/538-address/item/494>
- สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง. (2560ก). *การประชุมเพื่อการมีส่วนร่วมโครงการศึกษาและออกแบบศูนย์ข้อมูลประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองโบราณอู่ทอง*. สืบค้น 21 ตุลาคม, 2560, จาก <http://www.dasta.or.th/dastaarea7/th/520/prnew>
- สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง. (2560ข). *ข้อมูลการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง*. สืบค้น 30 ตุลาคม, 2560, จาก <http://dasta.or.th/dastaarea7/en/515>
- สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชนองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2555). *การประชุมคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองโบราณทวารวดีอู่ทองเรื่องนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: องค์การมหาชน
- สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว. (2550). *คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สุจิตราภา พันธุ์วิไล และธีรเทพ ชนไมตรี. (2550). *รายงานฉบับสมบูรณ์เรื่องศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย*. เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, พิเชฐ สายพันธ์, อรุมา เตพละกุล และธีระ สตินเดชารักษ์. (2555). *องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ร่วมกับคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพรรณบุรี. (2560, 11 ตุลาคม). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทงทอง. สืบค้นจาก <http://suphan.biz/UtongMuseum.htm>
- เสาวรภัย กุสุมา ณ อุษยา. (2553). *Creative Economy ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- เสาวลักษณ์ สุขวิรัช. (2549). *เอกสารการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 7. เรื่องทางสองแพร่งของจริยธรรมการบริหาร (The Dilemma of Administrative Zeitgeists)*. น. 643-662. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2560). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทงทอง. สืบค้น 15 ตุลาคม, 2560, จาก <http://tis.dasta.or.th/dastatravel/uthong-national-museum/>
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2556). *แผนแม่บทและแผนปฏิบัติการพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเมืองโบราณอุทงทอง*. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี. (2560). *การตรวจเยี่ยมโครงการพัฒนาเมืองโบราณอุทงทอง*. สืบค้น 21 ตุลาคม, 2560, จาก <http://suphan.go.th/content-5-4293.html>
- อำพร ลีสุขสาม. (2560, 10 พฤศจิกายน). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านโคก [บทสัมภาษณ์].
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน 4 ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง และปวิตร ว่องวิระ. (2546). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2540). *โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคมเรื่องส่วนรวมที่มีใช้รัฐ: ความหมายของประชาสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2545). *การเมืองของพลเมือง*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2560ก). *เมืองนิยม เมืองของไทย คือบ้านของเรา*. นนทบุรี: ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2560ข). *เอนกทรรศน์ พิจารณาสังคมไทยด้วยภูมิปัญญา ความหวัง และกำลังใจ*. กรุงเทพฯ: สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ วิทยาลัยรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์และวัลย์พร รัตนเศรษฐ. (2557). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- Aref, F. and Redzuan, M.R. (2008, December). Tourism Development for Community Capacity Building and Community Development. *Journal of Hospitality & Tourism*, 5(1), 68-72.
- Arnstein, S.R. (1969, July). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Becerra-Fernandez, I., Gonzalez, A., and Sabherwal, R. (2004). *Knowledge Management : Challenges, Solutions, and Technologies*. Pearson Prentice Hall: Upper Saddle River.
- Bull, A. (1993). *The economics of travel and tourism*. Singapore: Longman Cheshire Pty Ltd.
- Bywater, M. (1993). The Market for Cultural Tourism in Europe. *Travel and Tourism Analyst*, no (6), 30-46.
- Chris, H. and Dunn, E. (1996). *Civil Society: Change and Western Models*. New York: Routledge.
- Dalkir, K. (2005). *Knowledge management in theory and practice*. USA: Butterworth-Heinemann.
- Denhardt, J.V., and Denhardt, R.B. (2007). *The New Public Services (Expanded Edition): Serving not Steering*. Armonk, New York: M.E.Sharpe.
- Diamond, L. (1996). Toward Democratic Consolidation. In Diamond Larry and Marc F. Plattner (Eds.). *The Global Resurgence of Democracy*. p.720 Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Hall, J. (1995). *Civil society: theory, history, comparison*. Cambridge: Polity Press.
- Howell, J., and Pearce, J. (2001). *Civil Society and Development: A Critical Exploration*. Boulder : Lynne Rienner Publishers.
- Howkins, J. (2001). *The creative economy: How people make money from ideas*. London: Allen Lane.
- ICOMOS. (1999). *Cultural Tourism Charter: Principle and Guidelines for Managing Tourism at Places of Cultural and Heritage Significance*. Paris: ICOMOS.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- International Association of participation - IAP2. (2006). *Planning for Effective Public Participation*.
The International Association for Public Participation. A Module in IAP2's Certificate
Program for Public Participation. Studentbook.
- Janet, V. D., and Robert B.D. (2007). *The New Public Service: Serving, Not Steering*. New York:
M.E. Sharpe, Inc.,
- Kaviraj, S., and Khilnani, S. (2001). *Civil society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Larry D. (1999). *Development Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore: The Johns Hopkins
University Press.
- Richards, G. (2010). *Creative Tourism and Cultural Events*. Retrieved from <http://www.docstoc.com/docs/68264727/Creative-tourism-and-cultural-events>.
- Rocha, E.M. (1997). Ladder of empowerment. *Journal of Planning Education and Research*, 17
(1), 31–44.
- Sequeira, B. D., and Marque, F. J. (2011). *Knowledge Management in Tourism Organizations:
Proposal for an Analytical Model*. Faculty of Economics: University of Algarve.
- Stephen, N. A., and John, V. M. (2006). Urban management and heritage tourism for sustainable
Development the case of Elmina Cultural Heritage and Management Programme in Ghana.
Urban Management and Heritage tourism, 17(3), 299 – 312.
- Wurzburger, R. (2010). *Introduction to the Santa Fe & UNESCO International Conference A
Global Conversation on Best Practices and New Opportunities*. In Wurzburger, R. (Ed.).
Creative Tourism a Global Conversation how to provide unique creative experiences for
travelers Worldwide: at present at the 2008 Santa Fe & UNESCO International Conference
on Creative Tourism in Santa Fe. (pp. 15–25). USA: New Mexico.

ภาคผนวก

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐ

มหาวิทยาลัยรังสิต Rangsit University

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐ

ทิศทางการทำการตลาดในภาพรวม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เน้นส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เป็นจุดแข็งของประเทศ คือ “วิถีไทย” อันเป็นจุดเด่นที่แตกต่างจากประเทศอื่น ๆ อีกทั้ง ยังเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสความเป็นไทยแท้ดั้งเดิม โดยต่อยอดนำเสนอสินค้าการท่องเที่ยวที่ผูกโยงกับวิถีไทยแต่ลงลึกมากขึ้น เพื่อนำรายได้และความเข้มแข็งสู่เศรษฐกิจฐานราก ทำให้คนท้องถิ่นเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว นำไปสู่ความยั่งยืนของเศรษฐกิจสังคมและการท่องเที่ยวในอนาคต

ทั้งนี้ ททท. ได้มีแนวทางในการนำเสนอ “วิถีไทย” ผ่านการสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่น ไทย (Local Experience) ซึ่งมีหลายระดับขึ้นอยู่กับความชื่นชอบที่แตกต่างของนักท่องเที่ยว โดยกำหนดกรอบประสบการณ์ที่ไม่จำกัดเพียงการท่องเที่ยวชุมชน (CBT: Community Based Tourism) เท่านั้น แต่หมายรวมถึงทุกพื้นที่ ทุกจังหวัด ทุกองค์ประกอบ ที่สร้างประสบการณ์ให้กับการท่องเที่ยว ซึ่งแม้แต่กรุงเทพมหานคร ก็สามารถค้นหาประสบการณ์ท้องถิ่นได้เช่นกัน

ด้านการส่งเสริมตลาดในประเทศ ททท. ชูเป้าหมายใหญ่ คือ การมุ่งสู่ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจภายในประเทศและสร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวให้ประเทศไทย กำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มเจนเนอร์เรชั่น วาย (Generation Y : Gen Y) กลุ่มผู้หญิง (Women) และกลุ่มผู้สูงวัย (Silver Age) ดำเนินโครงการ “ประกาศศักดา ทำเที่ยวข้ามภาค” ให้เกิดการเดินทางแลกเปลี่ยนพื้นที่ท่องเที่ยวและกระจายนักท่องเที่ยวไปทุกภูมิภาค ผ่านแคมเปญและกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งกระตุ้นการเดินทางท่องเที่ยวในวันธรรมดา ด้วยแนวคิด “เที่ยวได้งาน” เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศการทำงาน ช่วยสร้างแรงบันดาลใจใหม่ๆ อาทิ การเดินทางศึกษาดูงาน การประชุมนอกสถานที่ทำงาน เป็นต้น พร้อมต่อยอดโครงการ “12 เมือง ต้องห้าม พลาด Plus” ให้เกิดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงและกระจายไปยังเมืองรอง

สำหรับการสื่อสารทางการตลาด ทั้งตลาดในและต่างประเทศนั้น อยู่บนพื้นฐานการนำเสนอประสบการณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ไทยเฉพาะถิ่น (The Unique Thai Local Experiences) แก่นักท่องเที่ยวตลาดในประเทศใช้แคมเปญ “ท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก๋สไตล์ลึกซึ้ง” โน้มน้าวให้นักท่องเที่ยวไทยได้เปิดมุมมองใหม่ต่อการท่องเที่ยววิถีท้องถิ่น เห็นถึงคุณค่าและมีส่วนร่วมกับประสบการณ์อันเป็น

เอกลักษณ์แต่ละท้องถิ่นของไทย และส่งต่อประสบการณ์ ความรู้ ความประทับใจที่ได้แก่คนรอบข้าง ด้านตลาดต่างประเทศ ยังคงใช้ Amazing Thailand ภายใต้แนวทางการสื่อสาร “Discover Amazing Stories in Amazing Thailand” เพื่อนำประสบการณ์จากการท่องเที่ยวอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของไทยไปสู่สายตาคนทั่วโลก

ทั้งนี้ ททท. ยังคงบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว พร้อมส่งต่อความรู้ขององค์กรสู่ผู้ที่สนใจ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ได้แก่ ศูนย์ TAT Academy จะจัดการจัดอบรมให้กับผู้ประกอบการและมัคคุเทศก์ เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น รวมถึงความรู้ด้านการตลาดสมัยใหม่ให้สามารถใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อกลางนำข้อมูลไปสู่นักท่องเที่ยว (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2560)

1) แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ในปี 2561 นี้ นายยุทธศักดิ์ สุภสร ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ระบุว่า ททท. ได้วางเป้าหมายการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวในปีหน้าอีกร้อยละ 10 หรือมีรายได้รวมทั้ง 3.1 ล้านล้านบาท แบ่งเป็น รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ 2.1 ล้านล้านบาท และรายได้จากการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ 1 ล้านล้านบาท ทั้งนี้ จะยึดหลักการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อาทิ แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ต้องเน้นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การปรับปรุงแผนวิสาหกิจ ททท. ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ซึ่งการท่องเที่ยวอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 3 เศรษฐกิจเข้มแข็งและแข่งขันได้ ซึ่งได้วางเป้าหมายการขับเคลื่อนรายได้การท่องเที่ยวในปี 2564 ไว้ที่ประมาณ 4 ล้านล้านบาท จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ 40 ล้านคน และการยกระดับดัชนีศักยภาพการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของไทยที่ต้องไม่ให้อันดับต่ำกว่าอันดับที่ 25 จากในปี 2560 ที่อยู่ในอันดับที่ 34

ปี 2561 นี้ถือเป็นปีแรกที่คาดว่านักท่องเที่ยวภายในประเทศ หรือตลาดไทยเที่ยวไทยจะมีมูลค่ารวมถึง 1 ล้านล้านบาท ทั้งนี้เป็นความตั้งใจที่ประเทศไทยต้องเร่งขยายโครงสร้างรายได้ตลาดในประเทศให้มีสัดส่วนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 33 เพื่อสร้างการเติบโตให้กับธุรกิจท่องเที่ยวของไทยในระยะยาวให้มีศักยภาพและยั่งยืน ที่สำคัญยังเป็นการกระจายความเสี่ยงจากการพึ่งพิงตลาดต่างประเทศ หรือพึ่งพิงตลาดใดตลาดหนึ่งมากเกินไป โดยส่วนการส่งเสริมตลาดในประเทศนั้นจะ

ให้ความสำคัญกับการเจาะกลุ่มศักยภาพผ่านโครงการต่าง ๆ ที่เคยดำเนินการมาแล้วในปีที่ผ่านมา เช่น “โครงการทำเที่ยวข้ามภาค” เพื่อต่อยอดแนวคิดการท่องเที่ยว คือ การค้นพบตัวเอง ในกลุ่ม Gen Y “โครงการเที่ยวทั่ววัน ชวนเที่ยวไทย” เพื่อเป็นการมอบสิทธิพิเศษในการเดินทางให้นักท่องเที่ยววัยเก๋า หรือกลุ่มผู้สูงวัย “โครงการ 12 เมืองต้องห้าม...พลาด Plus” โดยเจาะกลุ่มเป้าหมายที่ตรงกับเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น “โครงการวันธรรมดาน่าเที่ยว” ขยายผลโดยร่วมมือกับพันธมิตรนอกอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (สถานีบริการน้ำมัน โรงภาพยนตร์ และห้างสรรพสินค้า) ในการส่งเสริมการขาย รวมทั้งต่อยอดแคมเปญสื่อสารในประเทศ “ท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก๋สไตล์ลึกลับซึ้ง” โดยมุ่งกระตุ้นให้เกิดการเดินทางจริงหลังจากได้สร้างการรับรู้ในปีที่ผ่านมา ภายใต้แนวคิด หนึ่งในประสบการณ์ลึกลับซึ้งมากคุณค่ากว่าที่คิด เป็นต้น

ทั้งนี้ เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่บูรณาการทุกภาคส่วน และทำให้ประเทศไทยก้าวไปสู่แหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลก และมีการเติบโตได้อย่างยั่งยืนในอนาคต รวมถึงกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

2) แผนการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560 – 2564) กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา

ก. วิสัยทัศน์

วิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทยมุ่งพัฒนาประเทศไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพชั้นนำของโลก ซึ่งส่งเสริมการปฏิรูปเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้ได้อย่างยั่งยืน

ภาพรวมการกำหนดวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย

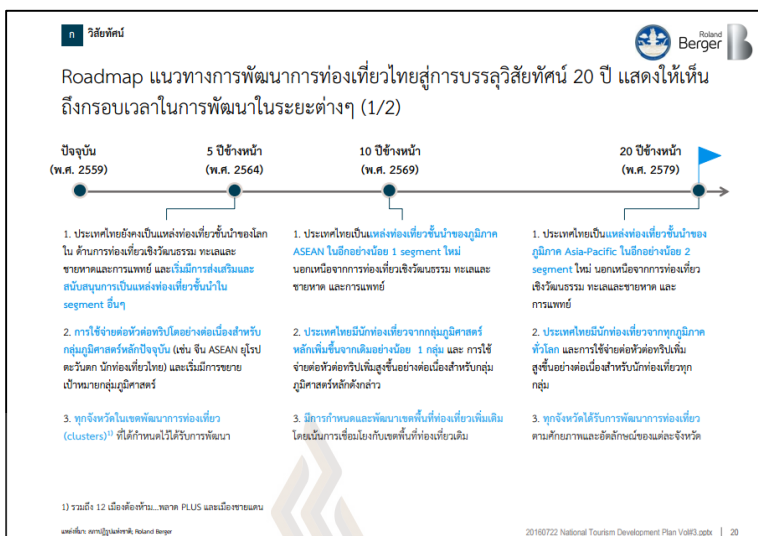
วิสัยทัศน์ พ.ศ. 2579

ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลก ที่เติบโตอย่างมีคุณภาพบนพื้นฐานความเป็นไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน

ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลก	<ul style="list-style-type: none"> > พัฒนาศักยภาพของสินค้าและบริการการท่องเที่ยว > มุ่งเน้นสร้างได้ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ > ครอบคลุมทั้งภาคการท่องเที่ยว และภาคที่เกี่ยวข้อง > เน้นสร้างเป็นความเชื่อมโยงกับห่วงโซ่มูลค่าประเทศไทย 	เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้	<ul style="list-style-type: none"> > มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ > มุ่งเน้นสร้างได้ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ > เน้นสร้างเป็นความเชื่อมโยงกับห่วงโซ่มูลค่าประเทศไทย
เติบโตอย่างมีคุณภาพ	<ul style="list-style-type: none"> > ส่งเสริมคุณภาพในการเติบโตของการท่องเที่ยวระหว่าง - นักท่องเที่ยว ชาวไทย และ ชาวต่างชาติ - นักท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ และ กระแสสังคม - สิ่งแวดล้อม - วัฒนธรรมการท่องเที่ยว - ระยะเวลาในการท่องเที่ยว 	สู่ประชาชนทุกภาคส่วน	<ul style="list-style-type: none"> > พัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบและรูปแบบที่หลากหลาย > พัฒนาอย่างมีคุณภาพ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวก > สร้างประโยชน์แก่ทุกภาคส่วนต่างๆ อาทิ ผู้ประกอบการเกษตร
เติบโตบนพื้นฐานความเป็นไทย	<ul style="list-style-type: none"> > พัฒนาศักยภาพในการเติบโตของการท่องเที่ยว > ส่งเสริมคุณภาพในการเติบโตของการท่องเที่ยวระหว่าง - นักท่องเที่ยว ชาวไทย และ ชาวต่างชาติ - นักท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ และ กระแสสังคม - สิ่งแวดล้อม - วัฒนธรรมการท่องเที่ยว - ระยะเวลาในการท่องเที่ยว 	อย่างยั่งยืน	<ul style="list-style-type: none"> > มุ่งเน้นการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม > มุ่งเน้นการสร้างได้ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ > เน้นสร้างเป็นความเชื่อมโยงกับห่วงโซ่มูลค่าประเทศไทย

www.tta.or.th | 2019/07/22 National Tourism Development Plan Vol#3.pptx | 18

รูปภาคผนวก ก 1 วิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทยมุ่งพัฒนาประเทศไทย
ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2560

รูปภาคผนวก ก 2 Roadmap แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ 20 ปี แสดงให้เห็นถึงกรอบเวลาในการพัฒนาในระยะต่างๆ (1/2)

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2560

3) แผนการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560 – 2564) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

รูปภาคผนวก ก 3 Roadmap แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ 20 ปี แสดงให้เห็นถึงกรอบเวลาในการพัฒนาในระยะต่างๆ (2/2)

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2560

มาตรการ	แนวทาง	หน่วยงานหลักและหน่วยงานสนับสนุน	
การพัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวและบริการ ในทุกรูปแบบการท่องเที่ยว	1.1.1 รักษาขีดความสามารถเป็นประเทศท่องเที่ยวชั้นนำของโลกในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและชายหาด (Sea Sun Sand Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism)	<ul style="list-style-type: none"> > กค.* (สปกท./กทท.*) > ททท. > รร./ ทส./ สส./ ทน. > สสช. > ดำรงจังหวัดเชียงใหม่/ สม./ นท. 	<ul style="list-style-type: none"> > สภาวัฒนธรรม > อปท. > ข้าราชการ และสภาอุตสาหกรรม > ภาคเอกชน
	1.1.2 สนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่มุ่งเน้นนักท่องเที่ยวคุณภาพ เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Wellness Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ (Ecotourism) เป็นต้น ผ่านการพัฒนาสินค้าและบริการที่ส่งเสริมอัตลักษณ์และภูมิปัญญาไทย อีกทั้งเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> > กค.* (สปกท./กทท.*) > ททท. > รร./ ทส./ สส./ ทน. > สสช. > ดำรงจังหวัดเชียงใหม่/ สม./ นท. 	<ul style="list-style-type: none"> > สภาวัฒนธรรม > อปท. > ข้าราชการ และสภาอุตสาหกรรม > ภาคเอกชน
	1.1.3 ส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวชั้นนำระดับโลกในรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง เช่น การท่องเที่ยวเชิงการประชุมนานาชาติ (MICE) การท่องเที่ยวเชิงการกินดื่ม (Gastronomy Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการช้อปปิ้งสินค้า (Shopping Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) เป็นต้น	<ul style="list-style-type: none"> > กค.* (สปกท./กทท.*) > ททท. > กทท./ กทผ./ สสจ./ รร./ ทส./ สส./ ทน./ กส./ ทน./ ทบ./ อื่นๆ > ดำรงจังหวัดเชียงใหม่/ สม. 	<ul style="list-style-type: none"> > สภาวัฒนธรรม > อปท. > ดำรงจังหวัดเชียงใหม่ > กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ > ข้าราชการ และสภาอุตสาหกรรม > ภาคเอกชน ภาคชุมชน
	1.1.4 สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ ซึ่งยังไม่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน เช่น การท่องเที่ยวโดยเรือสำราญ เรือออร์แกนิก แหล่งท่องเที่ยว man-made เป็นต้น	<ul style="list-style-type: none"> > กค.* (สปกท./กทท.*) > ททท. > รร./ ทส./ สส./ ทน./ สท./ ศค./ ดำรงจังหวัดเชียงใหม่/ สม./ กท. 	<ul style="list-style-type: none"> > สภาวัฒนธรรม > อปท. > ข้าราชการ และสภาอุตสาหกรรม > ภาคเอกชน ภาคชุมชน

รูปภาคผนวก ก 4 ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวฯ
 ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2560

จากแผนการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560 – 2564) ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้กำหนดแนวทางการท่องเที่ยวไทยสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ 20 ปี แสดงให้เห็นถึงกรอบเวลาในการพัฒนาในระยะต่างๆ ซึ่งในช่วงปัจจุบันนี้แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวชั้นนำของโลกในด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทะเล ชายหาด และการแพทย์ และเริ่มมีการส่งเสริมและสนับสนุนการเป็นแหล่งท่องเที่ยวชั้นนำในพื้นที่ต่าง ๆ อีกทั้งในแผนยังมีนโยบายสนับสนุนให้ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากขึ้นในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	สันติ พัฒน์พันธุ์
วัน เดือน ปีเกิด	1 สิงหาคม 2526
สถานที่เกิด	จังหวัดสุพรรณบุรี ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์, 2548 มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, 2551 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ปริญญารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานทั่วไป, 2556 มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, 2561
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 57 หมู่ที่ 7 บ้านหนองยายทรัพย์ ตำบลสระยายโสม อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี รหัสไปรษณีย์ 72220 โทรศัพท์. 092 – 3484653
สถานที่ทำงาน	กองการศึกษา เทศบาลตำบลขุนพิด็จ อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี
ตำแหน่งปัจจุบัน	นักวิชาการศึกษาสันตนาการชำนาญการ